

Зоряна
08
Н. МАЛЕЧА і І. БОЙКІВ

РОБОЧА КНИГА

З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Львів. Бібліотека
АН УРСР

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Handwritten scribble or signature at the top center.

Large handwritten 'X' mark in the lower center.

Small, faint handwritten text or signature in the bottom right corner.

сб 10
57694
57694
Н. МАЛЕЧА і І. БОЙКІВ

РОБОЧА КНИГА

З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ДЛЯ ШКІЛ ПОЛІТОСВІТИ 1-го СТУПЕНЯ,
ДЛЯ ГУРТКІВ НИЖЧОГО ТЕХНІЧНОГО
ПЕРСОНАЛУ ТА САМООСВІТИ

ВИДАННЯ 2-е, ВИПРАВЛЕНЕ

ДНМ НКО ТА ЦМК УПО УХВАЛИЛИ ДО КОРИ-
СТУВАННЯ ЯК ПІДРУЧНИК ДЛЯ ШКІЛ 1-го
СТУПЕНЯ (МАЛОПИСЬМЕННИХ) І ДОЗВОЛИЛИ
ДЛЯ ГУРТКІВ САМООСВІТИ

42163



Львів. Бібліотека
АН. УРСР



ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

1929

36. пок. Ж. УРСР - 1954

Ш 141.4-922

Бібліографічний опис та шифри
для бібліотечних каталогів на цю
книгу вміщено в „Літописі Україн-
ського Друку“ та „Мартковому репер-
туарі“ Української Книжкової Палати.

З друкарні-літографії
Державного Видавництва
України — УАН

Львівська державна
наукова бібліотека

№

3837

Укрголовліт № 2120 (682) 1928.
Київ. Зам. № 1138—15000

ПЕРЕДМОВА.

Складаючи цю книжку, ми гадали допомогти в першу чергу малописьменним робітникам і селянам, що самотужки, частенько без учителя вчитимуться мови. У процесі роботи над книжкою перед нами виникли деякі труднощі.

Головне це те, що непротоптаною ще на українському ґрунті стежкою довелося нам іти, що подібного підручника українського ми не маємо, ба й сама то практика викладання в школах політосвіти першого ступеня на Україні невелика. Треба бо зазначити, що шкіл малописьменних на Україні було небагато, та й то переважно з мовою викладовою російською.

Не зважаючи на те, все-ж ми використали методичну підручну російську літературу (Палей, Гусєва й інш.), а також українську, що правда соцвихівську (О. Курило й інш.).

Робоча книжка має на увазі обслужити переважно малописьменного, що знає живу українську мову, й тому ми звернули головну увагу на ті правописні труднощі, коли вимова не відповідає написові.

Не забували ми й практичного моменту, використовуючи досвід київських шкіл що-до характерних помилок малописьменного.

Поруч із правописними моментами в робочій книжці вкраплено й елементи морфологічні, але обережно й більше з правописного погляду.

Річ очевидна, що в такій підручній книжці пильно витриманої якоїсь граматичної системи не можна подати, бо граматики тут має чисто практичний, службовий характер, а головне завдання — загальний розвиток слухача. А проте, передбачаючи критичні зауваження що-до цього, додамо, що ми свідомо місцями застосовували принципи логічної граматики (пояснюючи, напр., речення), вважаючи, що це малописьменному зрозуміліше.

Іще кілька уваг до самого підручника. Головну увагу тут звернено не на самий матеріал, а на пророблення його. На поданому матеріалі робимо спостереження певних мовних явищ, із цього робимо певні висновки, а потім фіксуємо їх через контрольні запитання і в тому самому §, і в інших.

Крім цього, додано ще кілька окремих лекцій на повторення всього попереднього матеріалу.

Тут виникає питання, чи можна, або чи доконче потрібно проробити всі §§, виконати всі вправи, чи кожний окремий § проробляти на одній лекції, то-що. На нашу думку, тут треба керуватись місцевими умовами, складом слухачів, рівнем їхнього розвитку й т. і. Якщо слухачі групи краще підготовані, можна й кілька §§ за одну лекцію проробити; коли для них деякі вправи надто примітивні, треба їх відповідно замінити, пропустити й т. д. Можлива річ, що деякі §§ можна зовсім пропустити, коли педагог бачить, що слухачі поданий там матеріал знають і пророблювати його буде лише зайва витрата часу. Одним словом робоча книжка є той орієнтовний матеріал, який кожний педагог зуміє використати й пристосувати до живого матеріалу — свого слухача.

Нарешті, прохання до Вас, товариші педагоги, практичні робітники на полі Політосвіти. Відгукніться на цю спробу. Допоможіть своїми зауваженнями й порадами виправити наші хиби й недогляди.

Автори.

14/VII 1927 року.

§ 1. Речення. Списування.

ЗАВОД.

Край міста великий триповерховий будинок. Біля нього розкинулись менші будівлі. Незграбні, некрасиві вони. Серед них, як шпилі, стирчать високі кам'яні труби.

Це завод. День і ніч на ньому безупинний гамір і стукіт. Клеочуть печі. Б'є молот. Одні склади з виробами дримають тихо. Пече сонце. Хмари куряви здіймаються над заводом.

А в заводі — як у мурашнику. Як тіні снують по заводських корпусах робітники. Чорні, сухотілі, з припухлим від спеки обличчям. На очах у них чорні опуклі окуляри. Вогонь проймає їх до костей, сушить мозок. Темні плями стають в очах.

Але ось почувся гудок. Усі хутко кидають роботу й ідуть обідати.

Вправа 1. Прочитайте уважно це оповідання. Вимовляйте окремо й чітко кожне слово. Довгі слова читайте частинами: *три-по-верховий*.

Вправа 2. Спишіть це оповідання. Не забудьте поставити всі надруковані знаки. Списувати починайте лише тоді, коли ви розпитали про кожне невідоме вам слово товаришів або вчителя й коли ви зрозуміли все оповідання.

Списуючи, обов'язково вимовляйте напівголосно те, що пишете. Писати треба не окремими літерами, не змальовувати їх, а цілими словами. Пишіть поволі, не хапаючися, інакше набробите помилок.

Переписане перевірте сами, а якщо ви працюєте вкупі з товаришами, то крім того, обміняйтеся своїми зшитками й перевірте один у одного.

Вправа 3. Поставте замість крапок (.....) слово, щоб воно вкупі з попередніми словами виказувало якусь думку і поставте в кінці крапку.

Робітник на заводі..... Селянин землю..... аводом керує..... Наша фабрика виробляє.....

Вправа 4. Перелічіть у своєму зшитку, скільки ви записали окремих думок.

Вправа 5. Підкресліть в оповіданні „Завод“ думки, що вам найбільш подобаються.

Вправа 6. Зверніть увагу на літери, чи всюди вони малі. Котре слово кожної думки: середнє, останнє чи перше написано з великої літери?

Запам'ятайте, що кожна думка, проказана, або написана, зветься реченням. У різних реченнях говоримо про різні речі. Наша мова складається з окремих речень.

На письмі кожне окреме речення починаємо з великої літери, в кінці його треба ставити крапку.

§ 2. Крапка. Велика літера на початку речення.

Вправа 1. Напишіть у зшитку:

До своїх машин на заводах поспішають робітники.

Поясніть, чому крапку поставлено лише після слова *робітники*,

а не після	{	До своїх
		До своїх машин
		До своїх машин на заводах
		До своїх машин на заводах поспішають

Чи були-б усі ці сполучення слів закінчені? Чи передавали-б вони закінчену думку? Чи зрозумів-би вас хто, якби ви проказали ці незакінчені речення?

Вправа 2. Прочитайте уривок „На заводі“ голосно. Трудні слова читайте частинами: **за-лі-зо-об-роб-но-го, де-рев'-я-ни-ми** й т. д.

Розбийте наведений нижче уривок на речення, переписіть його, починаючи кожне речення з великої літери,

й поставте по кожному реченні крапку. Переписуючи, додержуйте вище поданих порад.

НА ЗАВОДІ.

Я ввійшов у майстерню залізообробного заводу спочатку нічого не можна було розібрати у темряві яскраво горіли паші печей згодом я розглянув людські постаті вони раз-у-раз обливалися водою від голови до ніг всі безперестанку пили воду з льодом, на ногах у робітників були капці з дерев'яними дощечками на підшвах ці люди щось вимішували в печах печі дихали розпеченим жаром обличчя робітників умить висихали брови були спалені вії обсмалені.

(Читанка „Наше господарство“).

Крапку треба поставити після слів: заводу, розібрати, печей, постаті, ніг, льодом, підшвах, печах, жаром, висихали, спалені, обсмалені.

Вправа 3. Скажіть, як легше читати: без великих літер і крапок, чи коли кожне речення починається великою літерою й на кінці має крапку? Поясніть, для чого ми вживаємо великих літер і крапок.

Вправа 4. Складіть усно й запишіть кілька речень на такі слова (напр., так: робітник працює):

Робітник, працювати. Ленін, померти. Машини, залізний. Огонь, палати. Капіталісти, повтікати, за кордон.

Кожне речення не забудьте почати з великої літери й по ньому поставте крапку. Дайте перевірити письменніший за вас людині.

§ 3. Зниження голосу на крапці.

НА ФАБРИКУ.

З усіх боків до фабрики безперервною лавою ідуть люди. Двері фабрики широко розчинені. Вони ніби всмоктують у себе цю живу повінь людей. Широкими кам'яними сходами ідуть чоловічі й жіночі

постаті. Поволі підіймаються на горішні поверхи. А далі підходять усе нові й нові лави людей. Це робітники поспішають до своїх машин та верстатів.

(Журн. „Геть неписьм.“ № 3—4, 1925)

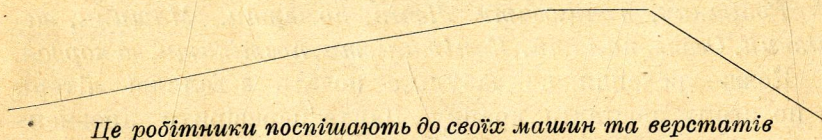
Вправа 1. Прочитайте голосно цю статтю. Прислухайтесь, що робиться з голосом в кінці кожного речення-думки. Куди він іде — вверх чи вниз? Чи не треба в кінці речення зупинитися? Зверніть увагу, як ви вимовили останнє слово *верстатів*: знизили голос чи підвищили.

Вправа 2. Спробуйте припинити голос у середині речення: *З усіх боків до фабрики безперервною лавою ідуть люди*, напр., після слова *фабрики*. Чи добре це буде? Чи буде тут висловлена яка думка, чи ні? Куди голос іде, вимовляючи слово *фабрики*? Чи можна пізнати з голосу, що речення закінчене, що думку висловлено? Як? Куди голос іде при закінченні речення — вниз чи вверх?

Увага: Якщо ви сами не можете відрізнити цього, попросіть добре письменну людину прочитати вам це речення, а ви гарно прислухайтесь до її голосу. Попрактикуйтеся, над цим із своїм товаришем.

Запам'ятайте, що читаючи треба в кінці речення перед крапкою понизити голос і зупинитися.

Читаючи останнє речення статті „На фабрику“, ви можете зауважити, що голос приблизно йде так, як отут показує лінія.



§ 4. Слово.

ПАРОТЯГ № 100.

На заводі почувався надзвичайний настрій. Свято. Але сині блузи робітників майоріли в майстернях і по дворі. На засмалених обличчях можна було помітити радість.

На рейках стояв новий паротяг. Спереду, з боків і ззаду нього яскраво було видно велике число „№ 100“. Нещодавно пущений після перерви, завод випускав уже сотий паротяг. Про це знало все населення робітничого поселка. Тепер воно вкупі з батьками, жінками й дітьми прийшло на це велике свято праці. Тут-же в повному складі й заводський комітет.

(З чит. „В стране своб. труда“)

Вправа 1. Скільки в цьому оповіданні окремих думок? Скільки окремих речень? Прочитайте кожне й спишіть, почавши з великої літери й поставивши на кінці крапку.

Вправа 2. Полічіть, скільки в кожному реченні слів. Спишіть слова кожного речення окремим стовпчиком, напр.:

*Ми
випускаємо
сотий
паротяг*

*Нелегко
було
налагодити
роботу*

Зверніть увагу, що кожне слово пишемо в реченні окремо, однаково, чи велике воно (напр.: **надзвичайний**), чи маленьке (напр.: **на**, **і**, **ми**). У різних реченнях уживаємо різних слів.

Речення складається з одного слова (напр., друге речення в уривковій „паротяг № 100“: **Свято**), чи з кількох.

Вправа 3. Розбийте оці речення на окремі слова й спишіть їх.

Пильнуйтеправсвоїхзавком.

Нашіробітникипрацюєвісімгодин.

Вправа 4. Скажіть окремі слова, які на думку спадуть, або назвіть речі, що ви їх зараз бачите. Запишіть ці слова. Коли слово можна чути, а коли бачити?

Вправа 5. Дайте повні відповіді на письмі на такі запитання:

Кому належать після Жовтневої революції фабрики та заводи? Як ставляться тепер робітники до своєї праці? Скільки годин на день працює тепер робітник? Як дбає держава про здоров'я робітників?

Яких заходів уживає держава до освіти робітництва? Як розв'язується непорозуміння між адміністрацією підприємства та робітниками?

(Відповідайте за таким зразком: „Після Жовтневої революції фабрики та заводи належать робітникам“).

Увага: Починайте кожне речення з великої літери, слова пишуть окремо, на кінці кожного речення ставте крапку. Перевірте все написане.

§ 5. Велика літера у віршах.

РОБІТНИЦЬКА ПІСНЯ.

Ми кожний день устаємо з півнями.
Ще світяться по місту ліхтарі,
А холод нас жене в підземні ями,
Бо ми на те одвічні шахтарі.
Працює спина, плечі, ноги й руки.
Вже й сил нема, а все рвемо кремінь.
Що-ж нам придбав наш труд тяжкий та муки?
На старість літ без крихти хліба гинь!
Поєднаймося з братом брат,
Вкупі, в згоді, а не сварці.
Хай гримлять
Із гармат
Кати наші — працедавці,
Розсилають смерти жах!
А ми встанемо за згоду,
За братерство, за свободу,
Щоб настали по світах!

П. Грабовський

Вправа 1. Прочитайте голосно цього вірша. По крапці робіть зупинку.

Вправа 2. Перепишіть його і зауважте, де ми тут пишемо велику літеру. Чи лише по крапці?

Запам'ятайте, що кожний рядок віршу починається з великої літери.

Увага: Іноді у віршах, особливо в нових, пишуть велику літеру лише по крапці.

Вправа 3. Перепишіть цього-ж вірша не стовпчиком, а рядок за рядком, як звичайно пишемо. Полічіть, скільки залишиться великих літер, і поясніть, через що ви їх написали тепер.

Вправа 4. Якщо ви знаєте напам'ять якого вірша, запишіть його, починаючи кожний рядок з великої літери, або спишіть вірш із книжки.

§ 6. Велика літера в назвах. Адреса.

НАШІ ПРИРОДНІ БАГАТСТВА.

На Україні в надрах землі є величезні багатства. Особливо важливе з них кам'яне вугілля і залізні та манганові руди. Кам'яне вугілля добувають на Донеччині, залізну руду — в Криворізькому районі. Манганова руда трапляється на Поділлі та коло села Хашеватої на річці Бозі. Ця руда потрібна, коли роблять з чавуну сталь. Крім того добувають нафту й земляний віск коло міста Борислава в Галичині, живе срібло — коло села Микитівки, сіль — коло міста Одеси в лиманах понад Чорним морем. Кам'яна сіль є біля Артемівського.

Володимір Ілліч Ленін, будучи на чолі Ради Народніх Комісарів Союзу Радянських Соціалістичних Республік, поклав багато зусиль, щоб розвинути нашу добувну промисловість на користь трудящим.

Вправа 1. Перепишіть цю статтю й зауважте, де ми пишемо велику літеру. Підкресліть усі слова з великою літерою.

Вправа 2. Випишіть окремо слова, що означають а) назву держави чи країни, б) села, в) міста, г) округи, ґ) ім'я, д) прізвище, е) по-батькові, є) назву держ. установи, ж) річки, з) моря.

Запам'ятайте, що з великої літери треба писати імена (Володимир, Семен), по-батькові (Ілліч, Михайлович), прізвища (Ленін, Петровський), назви держав (Україна, Ні-

меччина), міст (Артемівське, Київ), сіл (Хащевата), округ (Криворізька), річок (Віг), морів (Чорне море), значніших установ державних (Рада Народніх Комісарів), громадських та інш.

Вправа 3. Напишіть своє ім'я, по-батькові, прізвище, а також імена, по-батькові й прізвища слухачів школи чи своїх знайомих.

Вправа 4. Напишіть назву держави, що в ній ви живете, і назви держав, суміжних з нашою республікою.

Вправа 5. Напишіть назву найвищого органу влади у вашій місцевості.

Вправа 6. Напишіть, на якій річці стоїть ваше село, чи місто та які річки ви ще знаєте на Україні і взагалі.

Вправа 7. Напишіть імена й прізвища відомих вам видатних людей: революціонерів, письменників, учених, членів нашого уряду.

Вправа 8. Напишіть поштову адресу своїм знайомим за таким зразком:

<i>Місто ПЕРЕЯСЛАВ</i> <i>на Київщині</i> <i>Садова вулиця, буд. ч. 3, п. 4</i> <i>Василеві Семеновичу ДЕНИСЕНКОВІ</i>	
--	---

Запам'ятайте, що назви вулиць так само пишемо з великої літери.

Вправа 9. Напишіть свою повну адресу, а також тих осіб, що з ними ви листуєтеся.

Пишіть завжди уважно адресу, бо як помилитеся, лист може не дійти. Щороку на пошті знищують мільйони листів, що мають неправильні, або неповні адреси.

Вправа 10. Напишіть коротенько про своє життя, починаючи з місця й року вашого народження, перелічіть міста, що в них ви жили, установи, в яких служили, то-що.

§ 7. Знайомство з книгою.

Щоб ознайомитися з книгою, треба прочитати перший (заголовний) її лист.

Зверніть увагу на початковий лист цієї книжки. Читайте поки-що друковане більшими літерами.

Що ви прочитаєте перш за все?

Н. МАЛЕЧА і І. БОЙКІВ

Це прізвища авторів, цеб-то тих, що написали цю книжку. Буває і один автор, і більше.

Далі Ви прочитаєте:

РОВОЧА КНИГА З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Для шкіл Політосвіти 1-го ступеня, для гуртків нижчого технічного персоналу та самоосвіти.

Така назва книжки. Вона показує, що з цієї книжки можна [навчитися читати й писати українською мовою. Назва книжки показує завжди, про що в ній мовиться.

Після цього внизу книжки надруковано:

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Цю книжку надрукувало Державне Видавництво України. Крім державних органів, видають книжки й різні громадські організації та приватні особи.

Рядком нижче зазначено, якого року надруковано цю книгу.

1928

Що пізніше видано книгу, то новіші в ній відомості.

Але ми ще не цілком ознайомились з книжкою. Перегорнувши початковий лист, ми прочитаємо:

М. КИЇВ

Значить у м. Києві видано книжку. Дуже часто місце друкування книги зазначають унизу першої сторінки початкового (заголовного) листа.

З другого боку книжки, на останній сторінці надруковано ціну книжки.

Крім зазначених відомостей, дрібнішими літерами на початковому листі зазначають ще:

Скільки раз видано книжку. Коли нічого про це не сказано, значить книга виходить уперше, коли-ж друкують книгу вдруге, утретє й т. д., то пишуть під назвою книги —

ВИДАННЯ 2-е,

то-що. Якщо книжку видано кілька раз, треба купувати останнє видання, бо в кожному повторному виданні є нові відомості, виправлено помилки попереднього видання, що їх зазначили критики, зроблено додатки й т. і.

Щоб докладніше довідатися, про що саме в книзі говориться, які вона розглядає питання, треба прочитати

ОГЛАВ або ЗМІСТ

книжки. Його вміщують або на початку книжки, або в кінці її. У цій книзі оглав — наприкінці книжки.

Відкрийте, будь ласка, останню сторінку й прочитайте, що в оглаві надруковано

	стор.
Передмова	3
§ 1. Речення. Списування	5
§ 2. Крапка. Велика літера на початку речення	6 і т. д.

Числа показують, на якій сторінці треба шукати зазначеного розділу.

У кожній книзі сторінки перенумеровано (що більше сторінок має книга, то докладніше, глибше розроблено питання).

На останньому аркуші книги друкують іще адресу торговельного відділу, щоб знати, звідки виписати книгу.

Вправа 1. Випишіть з цієї книги адресу торговельного відділу. Підкресліть в адресі великі літери.

Вправа 2. Чи можете ви взнати, скільки примірників книжки надруковано? Розгляньте числа, друковані малим шрифтом.

Вправа 3. Розгляньте уважно книгу, що зараз є коло вас, прочитайте початковий лист і спишіть у свій зшиток: 1) прізвище автора, 2) назву книги, 3) хто видав, 4) де

надруковано книгу, 5) коли її надруковано, 6) ціну книжки й 7) кількість сторінок.

Не забудьте значення слова **автор** (той, хто написав книгу) і **критик** (той, хто дав оцінку книзі — гарна вона чи погана).

§ 8. Склад.

ШАХТАР.

У са-жі чор-ний як ма-ра,
Ру-ко-ю піт з ли-ця сти-ра
І кай-лом б'є і б'є
В но-рі шах-тар. На йо-го лле
Мут-на хо-лод-на-я во-да,
І лям-па сві-тить-ся блі-да.
Мор-га-є сти-ха, мов дрі-ма.
По-віт-ря ди-ха-ти не-ма.

М. Чернявський

Вправа 1. Спишіть цього вірша, вимовляючи голосно кожну частку слова, і порахуйте, скільки окремих часток є в кожному слові цього вірша.

Вправа 2. Прочитайте нижчезазначене спочатку сами, але дуже поволі, а потім хором (звичайно, коли це можливо) і зауважте, на скільки часток поділяється кожне слово.

Розділіть на письмі кожне слово на частки. Дайте вчителю чи письменнішому товаришеві перевірити, чи не помилилися ви.

Учитися працювати—це завдання Радянського влада повинна поставити перед трудящими в усій широчині.

Ленін.

Вправа 3. Проспівайте Інтернаціонал і зверніть увагу, як у співі слово ділиться на частки. Порахуйте, скільки часток є в кожному слові першої частини робітничого гімну.

Запам'ятайте, що слово залежно від легкості вимови поділяється на частки, що звуться **склади**. Кожна частина — склад

слова вимовляється в один дух, за один розтвір рота, напр., ба-ба.

Слово з одним складом буде односкладове (грім), з двома складами — двоскладове (завод), слово, що має три склади — трискладове (робітник) і т. д.

Вправа 4. Поділіть якомога більше слів на склади з оповідання „На копальні“. Перед цим прочитайте уважно й вимовляйте сповна довгі слова.

НА КОПАЛЬНІ.

«Вода, вода» — луною розляглося й покотилося до найглухіших кутків, до найдальших обвалів.

І через хвилину все в шахті заворушилось, замушилось і кинулось на кліть. Всі поспішалися вискочити наверх, щоб не лишитись у шахті навіки.

Виїхала остання кліть, а з нею й стволувий і заявив: «Усі, — більш немає нікого». Але тут страшенно захвилювались дві жінки, що стояли осторонь і почали крізь сльози розказувати, що нема їхніх чоловіків.

Жінки зчинили галас, почали голосити й кричати — «рятуйте». Шахтарі згрудились біля них, заглядали в чорну шахту, розводили руками й переглядались, знаючи, що тепер уже врятувати їх не можна — все у воді.

(Чит. „Веселка“).

Вправа 5. Назвіть у наведеному вище оповіданні односкладові, двоскладові й т. д. слова. Поставте над кожним словом число складів.

Вправа 6. Виписіть з оповідання чотирискладові й трискладові слова.

Вправа 7. Змініть оці слова так, щоб додати по одному складу: *річ, ліс, комітет, повіт, рад, більше, шах.*

Вправа 8. Змініть ці слова так, щоб у них зменшилося по одному складу: *шахтарі, садок, Ленінград, Житомир, рукава, робітники, линва.*

§ 9. Переніс слів.

ЗНАЧЕННЯ КАМ'ЯНОГО ВУГІЛЛЯ.

Кам'яне вугілля горить і дає сильний жар. Його вживають на фабриках та заводах, щоб нагрівати парові казани; він горить у топках паротягів, пароплавів, ним-же опалюємо ми наші приміщення.

У великих містах на окремих заводах з кам'яного вугілля добувають газ, щоб освітлювати вулиці й будинки й опалювати плити. При добуванні світильного газу з кам'яного вугілля виділяється чорна рідина, так званий кам'яновугільний дьоготь і смола. Із цієї смоли виробляють ліки: аспірин, сальм'яковий спирт та інші.

Вправа 1. Зверніть увагу: що треба робити, коли слово не вміщається в рядку. Випишіть усі поділені на дві частини слова, що не вмістилися в рядку.

Запам'ятайте: коли слово не вміщається в рядку, частину його переноситься в дальший рядок. Переносити можна тільки цілий склад, або декілька складів. Переносячи слова, треба ставити розділку (риску).

Односкладових слів не можна розривати, їх треба або цілком лишати в рядку, або цілком переносити.

Вправа 2. Перепишіть цей уривок, користуючися з правила списування й переносу слів. Не забувайте ставити крапки на кінці речень, після крапки пишуть велику літеру.

Вправа 3. Покажіть, як можна перенести слова цього речення:

(Напр.: *ко-пальня, копаль-ня*).

Кам'яне вугілля — то хліб промисловости. Капіталістичні держави ведуть війни, щоб захопити райони, що в них добувають кам'яне вугілля.

Підкресліть у цій вправі всі слова, що їх переносячи не можна розривати. Скільки в них буде складів?

§ 10 Звук. Літера.

ТОРФ.

Не все кам'яне вугілля на землі утворилося з дерева. Воно походить також і з трав'яних рослин. У вогких місцях, де глинястий або кам'янистий ґрунт не пропускає крізь себе води, утворюються великі лісові озера. Береги озер швидко обростають мохом. Цей мох поволі вкриває й поверхню води. Звичайно буває, що все озеро покрите цим яскраво-зеленим оксамитом. Рік-у-рік шар цей товщає, зверху наростає все новий і новий мох, а знизу мох умирає. Де-далі він сягає такої товщі, що заповнює все озеро аж до дна.

Вправа 1. Перепишіть перше речення з цієї статті й поділіть кожне слово на склади.

Вправа 2. Скажіть, чи можна поділити ще й склади на якісь частини.

Вправа 3. Поділіть кожний склад на такі частини, напр.: д, е, р, е, в, а.

Таку частину слова, чи складу, якої далі вже ділити не можна, звемо **звуками**, а значки, що означають звуки на письмі—**літерами**,

Звук ми вимовляємо й чуємо (напр., *ш*, *у*), а літери тільки пишемо й бачимо.

Вправа 4. Напишіть оце і полічіть, скільки звуків у кожному слові: *р-о-б-і-т-н-и-ч-а к-л-а-с-а п-і-д-н-о-с-и-т-ь о-с-н-о-в-у с-о-ц-і-я-л-і-з-м-у — в-е-л-и-к-у п-р-о-м-и-с-л-о-в-і-с-т-ь*.

Вправа 5. Скільки в словах *підносить* і *промисловість* звуків і скільки літер? Поясніть різницю.

Отже, кожний звук має свою літеру. Кожну літеру можна вимовити, крім літери Ї, бо вона не звук, а тільки значок м'якшення.

Вправа 6. Спишіть це речення й над кожним словом угорі напишіть, скільки в ньому звуків, а під словом поставте число літер.

Увесь капіталістичний світ зажерливо бореться за нафту — цю чорну запальну рідину.

Калінін.

§ 11. Абетка.

Вправа 1. Випишіть із статті „Торф“ усі літери, що їх у ній ужито, без повторень. Їх має бути 33.

Чи в такому порядку ви написали літери, як нижче подано, чи ні, порівняйте:

а, б, в, г, ґ, д, е, є, же, з, и, і, ї, й, є, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш, щ, ю, я, ь.

Це всі (33) літери, що означають на письмі звуки української мови. Розміщені в такому порядку, вони становлять абетку.

Порядок цей треба добре запам'ятати, бо знати це дуже потрібно письменній людині.

Вправа 2. Спишіть ці слова в абетковому порядку за першою літерою слова:

Їсти, прапор, Ленін, Англія, комуна, шахтар, буржуазія, трактор, Одеса, рілля, Україна, жовтень, соціалізм, вугілля, гас, щастя, частина, місяць, фабрика, занок, долото, зоря, єдність, цукроварня, йорж, еге, хмара, інший, юшка, народ, ярина.

Вправа 3. Подумайте й скажіть, чого деякі слова в попередній вправі надруковано з великої літери. Що вони означають?

Вправа 4. Перевірте за абеткою і запишіть, на які літери нема у вправі слів. Скажіть, чого нема слів, що починалися-б знаком м'якшення.

Рівною мірою потрібно знати й назви літер. Запам'ятайте їх: а, бе, ве, ге, ґе, де, е, є, же, зе, и, і, ї, йот, ка, ель, ем, ен, о, пе, ер, ес, те, у, еф, ха, це, че, ша, ща, ю, я, ерчик.

Вправа 5. Назвіть оці літери:

СРСР, УСРР, ОРПС, КВД, КПБУ, ВКП, ЛКСМУ, МРНК.

Вправа 6. Назвіть початкові літери свого ймення, побатькові й прізвища та трьох товаришів.

Вправа 7. Напишіть великими літерами: ка ен ес, о пе ка, ер ен ка, ес ер ес ер, ка ес ем.

§ 12. Каталог. Лист про передплату.

Вправа 1. Складіть реєстр ваших книжок, що є у вашому приміщенні, в класі, в абетковому порядку авторів за такою формою:

Числа за чергою	А в т о р	Назва книги	Хто видав	Де вид.	Рік вид.	Ціна
1	Малеча Н. і Бойків І.	Робоча книга з укр. мови для шкіл П/О І ст.	Держ. Видав. України	Київ	1928	70 к.
2						

Коли ви складаєте такий реєстр своїх книжок, то це буде каталог книг.

Вправа 2. Поясніть, чого в нашій книзі на початковому й останньому листі надруковано з великої літери прізвища авторів, назву видавництва, слово *Київ*, слова в адресі торг. відділу.

Вправа 3. З якої літери в оглаві надруковано назви розділів та заголовки статей? Спишіть по 5 рядків з кожного оглаву нашої книги.

Запам'ятайте, що заголовки статей, оповідань треба писати з великої літери.

За поданою вище формою складають каталоги невеличких бібліотек, переважно приватних, власних. Інші-ж бібліотеки мають каталоги карткові (у скриньках), де на кожну книжку написано окрему картку за такою формою.

	Ч	еркасенко С.
№ 669		На шахті. Малюнки шахтарського життя. Київ, 1908 р. Українське Видавництво. „.....“

Вправа 4. Складіть за таким зразком каталожну картку для нашої книжки та книжок, що вам порадить учитель чи бібліотекар прочитати про життя шахтарів.

Вправа 5. Ознайомтеся в клубі, бібліотеці, хаті-читальні або в книгарні з каталогами книг. Виберіть і выпишіть з нього книжки найцікавіші для вас. Записуючи книги, не забудьте, де вживаємо великих літер і крапки.

Вправа 6. Напишіть листа до торговельного відділу з проханням надіслати вам каталог ¹⁾, або книжку, що ви хочете придбати, за таким зразком:

<i>Прошу надіслати мені книгу</i>
<i>(вказати назву книги і автора)</i>
<i>На адресу</i>
<i>Підпис</i>
<i>30 грудня 1927 р.</i>

Пригадайте перед цим, як треба писати адресу на листі й свою.

Попросіть письменношу людину перевірити ваш лист і адресу, щоб не трапилося помилок.

Запам'ятайте, що в листах завжди треба зазначати день, місяць і рік, коли ви пишете.

Вправа 7. Щоб докладніше ознайомитись із книгою, каталогом, зробіть сами чи школою екскурсію до бібліотеки.

Вправа 8. Запишіть у зшиток назви місцевостей, де на Україні добувають залізну руду, кам'яне вугілля, сіль, нафту.

§ 13. Голосівки й шелестівки.

НАФТА.

Власники нафти здатні втопити мільйони людей у морі крови, щоб захопити джерела шаленого прибутку. Близько сотні тисяч робітників різних націй рік-у-рік утворювали величезні багатства капіталу. І лише тепер думку робітників проймає глибока свідомість того, що кожний пуд нафти не зміцнює кайдани їхнього рабства, а стає свіжою, здоровою кров'ю, що вливається в організм Радянської Республіки, збільшуючи її силу й міць.

М. Калінін

¹⁾ Видавництва дуже часто свої каталоги надсилають даремно.

Вправа 1. Випишіть із цього уривка слова:

Власники, здатні, сотні, прибутки, свідомість, Республіки, пуд і, закресливши в них підкреслені літери, прочитайте ці слова. Легко це зробити?

Вправа 2. А прочитайте ці-ж слова, закресливши в кожному з них літеру, що стоїть справа, чи зліва підкресленої літери. Легше буде вимовити, чи трудніше, ніж у попередній вправі?

Вправа 3. Напишіть: *робітнича молодь*. Випишіть із слова *робітнича* літери о, і, и, а. Прочитайте верхній рядок.

р, б, т, н, ч. Прочитайте спідній. Але вимовляйте **б, р**, а не **би, ри**. Попросіть кого-небудь перевірити, чи так ви вимовляєте їх. Яку відчуваєте різницю? Який ряд прочитати можна, а який ні?

Вправа 4. Прочитайте тепер кожен літеру окремо: одну зверху, а одну знизу.

Чи однаково вільно голосом можна вимовити ті й ті звуки? Спробуйте тягти голосом літери верхнього і нижнього ряду, або проспівайте їх.

Запам'ятайте: ті звуки, що їх можна проспівати, звуться **голосові**, інші звуки звуться **шелестові**. Літери-ж, що ними на письмі позначаємо голосові звуки, будуть **голосівки** (а, е, є, и, і, ї, о, у, ю, я), а літери, що передають шелестові звуки, звуться **шелестівки** (всі інші літери крім **ь**).

Вправа 5. Як ви поясните назви: шелестовий звук, голосовий?

Вправа 6. Прочитайте оце речення й підкресліть у кожному слові голосівки, а над шелестівками поставте крапки.

Життя робітників, що працюють над здобуванням нафти, завжди в небезпеці тому, що там легко виникають пожежі.

Вправа 7. Напишіть слова, щоб у них були голосівки **а, е, є, и, і, ї, о, у, ю, я**.

Вправа 8. Напишіть слова, щоб у них були шелестівки **б, в, г, ґ, д, ж, з, й, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ**.

Вправа 9. Поділіть на склади кожне слово цього речення і придивіться, скільки в кожному складі голосівок і скільки шелестівок.

На Україні нафту добувають коло міста Борислава в Галичині.

Запам'ятайте, що в слові стільки складів, скільки голосових звуків, тоб-то голосівок.

Вправа 10. У статті „Нафта“ є такі слова: в, й. Чи можна їх вважати за окремі склади? Чому ні.

§ 14. Реєстр. Зшиток незрозумілих слів. Правописний словничок.

Вправа 1. Напишіть прізвища слухачів вашої групи, чи ваших знайомих і розкладіть їх за такою формою в алфавітному порядку:

Реєстр слухачів школи Політосвіти 1 ст.

Числа за чергою	Прізвище, ім'я та по-батькові	Примітка
1	Авраменко Іван Кіндратович	
2	Бондаренко Семен Юхимович	
3	Василевський Андрій Степанович	
4	Журавська Катерина Федорівна	

Пригадайте перед цим правило про великі літери.

Вправа 2. Розкладіть за алфавітом такі слова:

Косар, крамниця, килим, калюжа, Київ, комуніст, клуня, каша, квіткок, калатало, кайло, каганець.

Оскільки тут усі слова починаються з одної літери *к*, розкладіть їх за алфавітом, беручи на увагу другу й третю літеру кожного слова, напр.

каганець
кайло
калатало...

Вправа 3. Зробіть собі два зшитки. Один для запису незрозумілих та трудних слів з поясненнями вчителя, чи ваших знайомих, а другий для запису слів, щоб знати, як їх правильно писати, тоб-то правописного словничка. В обох зшитках слова треба записувати за алфавітом, тому на кожну літеру призначіть 1 — 2 сторінки зшитка за такими зразками:

Зшиток незрозумілих слів.

1	2
А.	Б.
Автор — той, хто написав книгу чи статтю.	База — основа.
Адреса — точне зазначення чийогось імені, прізвища та місця перебування.	
Аграрний — земельний, сільськогосподарський.	

Вправа 4. Поясніть, для чого в реєстрах прізвища, а в словниках слова записують за абеткою. Спитайте письменніших, чи не помилились ви відповідаючи.

Правописний словничок.

А.	Б.	В.	Г.
адреса	бакалія	взагалі	гарячий
аритметика	барिश	власник	гас
			глибокий

§ 15. Г.

Р У Д А.

Залізо знаходять у землі — в ґрунті і в болотах, але не чисте, а з домішкою інших речей. Така залізувата земля зветься рудою. Щоб здобути залізо, руду розпикають у закритих печах, в яких від силь-

ного жару домішки відділяються. Здобути таким способом залізо можна кувати. Так дикі та малокультурні народи добували собі залізо.

За Бернашевським та Звягінцевим

Вправа 1. Перепишіть цей уривок. Зверніть увагу на слово *срунт*. Як ви написали першу літеру? Навчіться писати її добре — і велику **Г** і малу **г**. Після якої літери вона стоїть у абетці?

Вправа 2. Порівняйте вимову **г** і **г'** в словах: *грудень* — *срунт*, *говорити* — *свалт*. Є яка різниця?

Вправа 3. Складіть речення на такі слова: 1) *Гніт*
2) *велику суму*; 3) *На санку*

Вправа 4. Напишіть п'ять слів, де була-б літера **г**.

§ 16. ДЗ, ДЖ.

В ТУНЕЛІ.

Мак одвозив назад свій потяг возиків. Він весело посвистував пісеньку, яку що-вечора грамофон вигравав у шинку Джонсона. Враз йому почулося крізь джеркотіння залізних вагонеток якесь далеке гуркотіння. Подивившись вгору, Мак побачив, що дерев'яні бантини і підпорки почали схилятися і гора впала. Мак кинувся бігти, як божевільний. Ззаду нього рушилася гора, але й спереду тріщали бантини й падала стеля. Обхопивши голову руками, він кілька разів покрутився на одним місці, як дзига, й нарешті кинувся в бічний прохід.

За Келлерманом

Вправа 1. Випишіть з поясненням у свій зшиток усі незрозумілі слова (*тунель*, *вагонетка*, *бантина* та інші).

Вправа 2. Випишіть з цього уривка всі шелестівки.

Вправа 3. Придивіться уважно до слів *джеркотіння* й *дзига* і скажіть, як вимовляються тут літери **дж** і **дз**.

Вправа 4. Яке ще в цьому оповіданні є слово зі звуком, що передається через **дж**? Випишіть його. Порівняйте вимову **дж** у словах: *джеркотіння* й *підживитися*.

Вправа 5. Порівняйте вимову **дз** у словах: *дзига, дзвінок* з вимовою **дз** у словах: *підземний, відзолити*. Яку різницю ви почуєте? В яких словах цього й попереднього завдання **дз** і **дж** означають один звук, а в яких два?

Запам'ятайте: звуки **дж** і **дз**, хоч і пишемо двома літерами, проте, вимовляємо іноді як один звук. Отже, коли **дз** і **дж** творять у слові один звук, розділяти цих літер при переносі не можна.

Вправа 6. Назвіть по 5 слів, де-б траплялися звуки **дз** і **дж**.

Вправа 7. Складіть речення на такі слова: 1) *Джсерело*, 2) *дзвоника*, 3) *дзьоб*, 4) *Бджола*, 5) *Приїжджали*

Вправа 8. Покажіть на письмі, як для переносу з одного рядка в другий можна поділити слова: *раджу, судзик, подзвонити, походжає, Гандзя, задзюрчало, виряджає, виїжджає*.

Вправа 9. Спишіть ці слова й розділкою покажіть, як їх переносити з рядка в рядок (тут **дз** і **дж** діляться, бо передають два окремі звуки): *підживитися, підземелля, піджарити, відживити, відзимувати*.

§ 17. Скорочення слів—назов республік, вищих установ, організацій та інш.

МЕТАЛОПРОМИСЛОВІСТЬ.

В Союзі Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) і зокрема в Українській Соціалістичній Радянській Республіці (УСРР) та Російській Соціалістичній Федеративній Радянській Республіці (РСФРР) є багато місцевостей, що мають залізну руду. В РСФРР її здобувають на Уралі, а на Україні— в Криворіжжі. Наш уряд—Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет (ВУЦВК) і Рада Народніх Комісарів (Раднарком, РНК) дбають за розвиток металопромисловости.

Вправа 1. Прочитайте цей уривок, чітко й повно вимовляючи довгі слова—з початку й до кінця. Довгі слова читайте складами, напр., *со-ці-я-лі-стич-них*.

Вправа 2. Випишіть із цього уривка назви державних установ та округ. Поясніть, чого всі ці назви пишемо з великої літери.

Вправа 3. Що означає скорочений запис СРСР, УСРР і ВУЦВК і як ви читаєте ці скорочення? Треба читати називаючи літери, а не читаючи їх, напр.: есересер, уесерер. Прочитайте далі сами.

Запишіть повну назву й при ній поставте скорочення. Якими літерами написано скорочені назви? Підкресліть ці скорочення.

Вправа 4. Яких ще в цій статті вжито скорочень? З якої літери вони починаються? Перепишіть повно й скорочено ці назви установ і частин нашої республіки.

Пам'ятайте, що з великої літери пишемо і повні, і скорочені назви держав та вищих державних установ (Раднарком). Літерні назви держав і установ пишуть лише великими літерами (УСРР).

Вправа 5. Які ще ви знаєте скорочення? Подивіться в газетах. Що вони означають?

Вправа 6. Напишіть повно і скорочено назву вашого місцевого виконавчого комітету.

§ 18. Скорочення часто вживаних слів.

УЖИВАННЯ ЗАЛІЗА.

Виробляють та вживають у нас у Союзі Рад. Соц. Респ. заліза дуже мало. У Німеччині, напр., протягом року на одну людину витрачається пересічно 128 кг (8 пудів) заліза, а в нас усього 24 кг (1 п. 20 ф.) на 3 карб. 75 коп. Так було перед імперіялістичною війною, тоб-то 1914 р.

Вправа 1. Перепишіть цей уривок. Прочитайте чітко, складами слово: *імперіялістичною*.

Вправа 2. Випишіть окремо стовпчиком всі скорочені слова і проти скорочень напишіть те-ж саме слово в повній формі.

Дайте перевірити цілком письменній людині, чи так ви написали.

Вправа 3. На яку літеру скорочено кожне слово: на голосівку чи на шелестівку; підкресліть останню літеру кожного скороченого слова.

Вправа 4. Зверніть увагу, який знак стоїть при кожнім скороченім слові і з якої літери починається даліше слово.

Вправа 5. Які слова ми скорочуємо і для чого?

Слова, що дуже часто вживаються в письмі чи в розмові, не пишемо сповна, а скорочуємо, напр.: тов. (товариш).

Скорочене слово закінчується здебільшого шелестівкою, за якою далі мала йти голосівка. При кожнім скороченім слові треба ставити крапку, але після неї не пишемо великої літери, якщо скорочене слово не стоїть на кінці речення.

Увага: Скорочення метричних мір пишемо без крапок, напр.: кг (кілограм), г (грам), м (метр).

Вправа 6. Візьміть газету й випишіть із заголовка її всі скорочені слова й напишіть при них повні. Дайте кому-небудь перевірити цю роботу.

Вправа 7. Додайте повні слова до таких скорочень:

і т. д.	ф.
і т. п.	р.
напр.	тов. (або т.)
див.	гр.
карб.	м.
коп. (або к.)	ст.
арш.	вул.
чол.	с.
жін.	окр.

Увага: Як чого сами не напишете, подивіться в кінці книжки, там є відповіді на цю вправу.

Вправа 8. Запишіть у свій зшиток (за абеткою) всі скорочення з повною формою, щоб не забути їхнього значення.

Вправа 9. Перепишіть цю заяву, підкресліть у ній всі скорочені слова й зауважте, з якої літери їх написано.

До міськзавкому № 2.

З А Я В А

Прошу зарахувати мене членом Профспілки Металістів. Заповнену анкету до цього додаю.

Моя адреса: м. Київ, вул. Леніна 55 кв. 3.

Андрій Писарський.

*17/VIII—1927 року
Київ.*

Вправа 9. За поданням прикладом напишіть заяву до адміністрації заводу, щоб перевели вас на ранішню зміну з вечірньої й тим дали вам змогу одвідувати ввечері школу Політосвіти 1-го ступеня. Підпишіться, поставте місяць, день і рік.

§ 19. Знайомство з газетою.

Якщо малописьменна людина не читатиме що-дня книжки чи газети, то може, як показав досвід, через півроку чи трохи більше забути науку й знову стати неписьменною. Отже, щоб не пропала попередня праця, треба хоч потроху що-дня читати. Читати треба книжки й газети. З газети ми довідуємось про всякі нові події. Але прочитати всю газету, починаючи від її назви й кінчаючи оповістками, справа надто важка для малописьменного. Та й непотрібно цього робити. Треба навчитися швидко відшукувати в газеті те, що найбільш цікавить читача.

(Радимо, читаючи цей розділ, мати перед собою яку-небудь газету).

1) У газеті, як і в книзі, треба завжди звертати увагу на назву — вона часто вказує напрямок газети, про що в ній головню пишеться, кого вона обслужує й т. ін., напр.: „Правда“, „Комсомольська Правда“, „Пролетарська Правда“, „Селянська Правда“, „Буковинська Правда“. Назва друкується на 1 стор. газети зліва вгорі, або через усю газету вгорі. Порівняйте, напр., газ. „Пролетар“ і „Радянське Село“.

Вправа 1. Напишіть кілька назов газет, що їх ви читаєте, або бачите в читальні. Не забудьте писати назву газети з великої літери.

Вправа 2. З якої літери ми пишемо назви газет („Пролетар“, „Радянське Село“). Подивіться на інші газети й зауважте.

2) Під назвою газети, або збоку зазначено, хто видає газету і як часто: чи щодня, чи двічі на тиждень, чи раз на місяць. „Вісті“, напр., виходять щоденно; видає цю газету ВУЦВК (що це значить? напишіть повно).

Вправа 3. Подивіться кілька різних газет і запишіть, хто їх видав і як часто вони виходять.

3) Тут-же зверху, в заголовку газети, правда дрібними літерами, написано адресу газети і скільки коштує передплата, напр., „Пролетарська Правда“ має адресу Київ, вул. Леніна 19; на 1 міс. з пересилкою коштує 1 карб. 20 коп.

Вправа 4. Подивіться на заголовки кількох газет і випишіть їхні адреси й ціну на 1 місяць.

Вправа 5. Напишіть листа до газети з передплатою її й заадресуйте (див. § 6). Пригадайте, як ми вже писали адресу і де в ній вживаємо великої літери.

4) Угорі, на 1 стор. газети під заголовком, або з боків його зазначено: день, місяць, рік і № газети.

Вправа 6. Випишіть з кількох газет, чи свіжих, чи старих день, місяць і рік виходу їх у світ.

Вправа 7. Розгляньте уважно хоч один заголовок газети й випишіть з нього ще інші відомості за газету, що в ньому є (котрий рік виходить, ціна окремого числа та інш.). Дайте написане перевірити кому-небудь.

Вправа 8. Разом з тим випишіть у окремий зшиток з поясненням усі скорочені слова, що їх помітите, розглядаючи газету, і з'ясуйте собі, через що те чи інше слово надруковано з великої літери.

5) Угорі-ж газети, переважно праворуч, великими літерами друкують зміст газети, здебільшого під такими заголовками:

Зміст або що є в газеті, або новини дня і т. ін.

Зміст газети це те-ж саме, що й оглав у книзі, тобто у змісті вміщено назви тих найголовніших статей і відомостей, що їх видруковано в даному числі газети.

Але як-же знайти в газеті ті найцікавіші відомості, що їх зазначено в оглаві?

Це не трудно зробити, треба лиш знати, що матеріал у газеті міститься не як попало, а в певному порядку.

Кожна газета має так звані відділи, заголовки яких друкуються великими літерами і впадають у вічі зразу. Відділи в газеті завжди друкуються на одному місці. Майже в кожній газеті є такі відділи: „На фабриках та заводах“, або „Робітниче життя“, „По селах і хуторах“, „Телеграми“, „У Києві“, чи „У Харкові“, „За кордоном“ та інш. Статті провідного характеру, політичні містять на початку газети.

Отже, коли ви бажаєте довідатися про чергові завдання Радянської влади в галузі освіти, то вам треба цей матеріал шукати не у відділі „По селах і хуторах“, а в передовій статті на першій сторінці газети.

Кому ще труднуvато читати газету, ми радимо почитати з відділів „Робітниче життя“ чи „Наше життя“ — це для робітників, а для селян з відділу „По селах і хуторах“, чи подібного.

Вправа 9. Візьміть газету, що ви передплатуєте, чи тепер маєте поблизу, і випишіть назви всіх відділів.

Вправа 10. Візьміть будь-яке число газети й спробуйте швидко знайти статтю з сільського господарства, кооперації, про робітниче життя і т. ін.

Вправа 11. Зверніть увагу на стінгазету вашого підприємства чи Сельбудинку. Запишіть, які вона має відділи. Спишіть увесь її заголовок, пам'ятаючи правила про великі літери, скорочені слова й крапку.

Візьміть участь у складанні стінгазети вашого підприємства.

Вправа 12. Оскільки в газетах часто трапляються трудні й незрозумілі слова, неодмінно розпитуйте про їхнє значення й записуйте у свій зшиток трудних слів.

Вправа 13. Напишіть до місцевої газети дописа про працю вашого гуртка. Допис редакція вмістить у якому відділі?

§ 20. I—II.

МАШИНОВИЙ ВІДДІЛ.

Зісподу у гуту вдимають стиснене гаряче повітря, щоб кокус горів швидше; воно збільшує температуру в спідній частині гуті до дивовижного ступеня—

1.300 градусів. Ідемо оглядати машину, що помпує в гуту повітря. Коли ми входимо до великої, нової, недавно збудованої кам'яниці, мене вражає дивна чистота проти бруду й пороху, що оточували нас перед цим: все вичищене, блищить, скрізь лак і політура, ніде ні смітинки, здається, ніби я потрапив до виставного павільйону машин. Велетенська парова машина займає весь будинок; з величезних циліндрів, беззвучно висовуючись, по черзі з'являються й ховаються блискучі стрижні валка, що під страшним тиском помпують повітря; всі члени машини рухаються розмірено, без метушні, спокійні й певні своєї сили. Ця машина трубами жене в гуту повітря, що його перед тим нагріває тепло, яке з гуті виходить. Тут нічого не гине марно. Повітря змішується з горючими газами в середині гуті, даючи надзвичайно високу температуру. Але тут треба знання, досвіду й уважності: горючі гази деякими пропорціями з повітрям дають вибухові суміші. В Німеччині був уже випадок: цілий завод вилетів в повітря. Я скося глянув на гуті, що чорніли крізь скло дверей... Маленька випадковість, недогляд — і ці чорні велетні з ревом вибухнуть у повітря і в одну мить зітруть з землі все, що їх оточує.

А. Серафимович

Вправа 1. Чи всі ви розумієте тут слова? Запишіть у словник такі слова: *павільйон, помпувати, гута, температура, циліндр* та інші.

Вправа 2. Зауважте, яка перша літера в слові *ідемо*.

Вправа 3. Напишіть іще кілька слів, що починалися б з *і*, як-то: *іржа, істик* і т. ін.

Запам'ятайте: На початку слова завжди пишемо *і* (з одною крапкою).

Не звертайте уваги, що в книжках ви бачите на початку слова іноді *и*, так раніш друкували.

Вправа 4. Спишіть оці речення й підкресліть початкове *і*.

З очей йому іскри посипалися. В одному селі так говорять, а в іншому інакше. Іван пішов до Ілька.

Вправа 5. Спишіть оці слова в абетковому порядку за другою літерою, а як друга літера однакова,—за третьою; на початку кожного слова пишуть лише І: *ім'я, історія, ідол, інший, іграшка, Ілляч, інколи, із, інтернаціонал, іти, індик.*

Вправа 6. Знайдіть у газеті відділ, де-б писалося про промисловість, про залізообробні, машинобудівельні заводи. Випишіть назви статей.

Вправа 7. Порівняйте вимову цих слів і скажіть, у чому тут різниця: *кинь—кінь, лис—лис, піл—пил, бік—бик, сила—сіла, хіба—хиба, кишка—кішка, рік—рик, сирий—сірий.*

Вправа 8. Придумайте десять слів із звуком **и** в слові.

Вправа 9. До шелестівок чи голосівок належать літери **і** та **и**?

Вправа 10. Пригадайте, перед якими літерами стоять у абетці **и** та **і** і які йдуть літери по них?

Вправа 11. Що означає скорочення: *і т. ін.?*

§ 21. Повторення §§ 1—20.

НА ПАНСЬКИХ ПЛАНТАЦІЯХ.

З ранньої весни до пізньої осені сотні тисяч робочих днів ковали бурякові плантації Старостинських маєтків. Цілі армії копальників буряка рушили на плантації, не маючи змоги прикласти сили на власних убогих клантах землі. І в той час, коли старі поралися коло невеличкого свого господарства, вся молодь цілий рік жила, щоб одробити два місяці на панських плантаціях. З семи років діти йшли збирати «свинку», стихійного шкідника цукрового буряка.

Навчившись володіти сапкою, йшли на «шаровку», «проривку», а в-осени, коли сем'ями захоплювали постаті для копання буряка од «берківця», ця найніжніша молодь цілими днями, під дрібним осіннім дощем, перебирала порепаними руками холодні буряки й обрізала гичку.

Люди родилися на плантації, матері годували дітей, одриваючись од буряка, а виростили діти, видавали свої сили тим самим плантаціям.

А цукор, вироблений порепаними руками людей, що на сніданок мали шматок хліба й цибулину, старанно обминав їх селища, щоб десь у далекій невідомій Англії піти на одгодовування свиней.

О. Слісаренко, „Плантації“

Вправа 1. Прочитайте голосно, чітко цей уривок. Зупиняйтеся на крапках, знижуйте голос в кінці речень.

Вправа 2. Пригадайте правило списування й переписіть цей уривок. По кожному реченні поставте крапку.

Полічіть, скільки тут речень. З якої літери вони починаються?

Вправа 3. Підкресліть слова, написані з великої літери не після крапки, і поясніть через що. Пригадайте, коли ми вживаємо великої літери (див. стор. 6 і 11).

Вправа 4. Візьміть газету й спишіть заголовки статей про промисловість. У якому відділі ви їх знайшли?

Вправа 5. Напишіть, як називається автор цього твору, що з нього уривок ви прочитали. Як називається саме оповідання?

Вправа 6. Пошукайте в бібліотеці книжок про цукрову промисловість, складіть реєстра їх.

Вправа 7. Полічіть, скільки слів у першому реченні, поділіть їх на склади. Випишіть стовпчиками по 5 слів односкладових, двоскладових, трискладових і багатоскладових, відділяючи склади рисочками. Від чого залежить кількість складів у слові?

Вправа 8. Випишіть з цілого уривка всі голосівки й окремо шелестівки. Розкладіть їх за порядком, як це зазначено в § 11 на стор. 19.

Вправа 9. Подивіться на абетку й скажіть, яких літер в уривку ви не знайшли. Випишіть їх. Після яких літер ви їх поставите в абетці?

Вправа 10. Спишіть слова з уривка, що їх перенесено з рядка в рядок. Як їх можна ще інакше перенести? Покажіть рисками, як це зазначено в § 9 на стор. 17.

Вправа 11. Випишіть кілька речень з односкладовими словами й покажіть, як ви будете переносити їх з рядка в рядок.

Вправа 12. Запишіть у свій правописний словничок слова: *цукор, пізній, сапальник, свиня, цибулина, дощ, відгодовування, копальник, шкідник, панський, маєток* та інші слова, в яких ви зробили помилки, переписуючи уривок.

Вправа 13. Випишіть у зшиток незрозумілих слів з поясненням слова: *плантація, стихійний, стихія*.

§ 22. Головне слово в реченні.

ПОЧАТОК ЦУКРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТИ.

В справі постачання всьому СРСР *цукру* Україна стоїть на першому місці. *Перша* цукроварня на Україні появилася на початку 1830-го р. в м. Смілі на колишній Київщині. Була це плетена *будівля*, обмазана глиною. Працювали тут *кріпаки* графів Бобринських. *Машин* тоді ще не було. Через те робітники працювали *ручними* тертушками. *Буряковий сік* видавлювали *гвинтовими пресами*. Сік випарювали на *вогні* до певної густоти.

Вправа 1. Прочитайте уважно, голосно кілька разів цю статтю. Зверніть увагу на підкреслені слова. Спишіть її. Читаючи робіть зупинки на крапках, знижуйте голос. Прислухайтесь до свого голосу, чи з однаковою силою вимовляєте ви всі слова в реченні.

Розберемо з цієї статті таке речення:

На цій цукроварні робітники працювали ручними тертушками.

Вправа 2. Перепишіть оці запитання, підкресліть у відповідях на них слово, що має більше значення в реченні, й голосно прочитайте все речення-відповідь.

- | | |
|---|--|
| 1. На якій цукроварні робітники працювали ручними тертушками? | На <i>цій</i> цукроварні робітники працювали ручними тертушками. |
|---|--|

- | | |
|--|---|
| 2. На цій цукроварні чи на фабриці робітники працювали ручними тертушками? | На цій <i>цукроварні</i> робітники працювали ручними тертушками. |
| 3. На цій цукроварні робітники чи селяни працювали ручними тертушками? | На цій цукроварні <i>робітники</i> працювали ручними тертушками. |
| 4. На цій цукроварні робітники працювали ручними тертушками чи гралися ними? | На цій цукроварні робітники <i>працювали</i> ручними тертушками. |
| 5. На цій цукроварні робітники працювали ручними чи машиновими тертушками? | На цій цукроварні робітники працювали <i>ручними</i> тертушками. |
| 6. На цій цукроварні робітники працювали ручними тертушками чи ножами? | На цій цукроварні робітники працювали ручними <i>тертушками</i> . |

Говорячи, або читаючи, ми в кожному реченні завжди якесь слово вимовляємо з особливим притиском голосу, або, як кажуть, робимо на ньому **наголос**, тоб-то вимовляємо з більшою силою, ніж інші слова.

Поставити наголос на тому чи іншому слові в реченні значить надати того чи іншого змісту думці.

Вправа 3. Скільки в кожному реченні може бути сильних слів (наголосів)? Виписіть усі сильні слова з речень наведеної вище статті.

Вправа 4. Зверніть увагу на підкреслені сильні слова в реченнях і скажіть, яку думку передає кожне речення:

Робітники перемогли. Робітники *перемогли*. Селяни везуть буряки. Селяни *везуть* буряки. Селяни везуть *буряки*.

Щоб читати зрозуміло й свідомо, треба на головніших словах речення робити наголос, на крапках знижувати голос і зупинятися.

Вправа 5. Пригадайте, що ви знаєте про цукрову промисловість, і дайте повні відповіді на ці запитання. У відповідях підкресліть найсильніше проказані слова.

1. Де найбільше виробляють цукру?
2. Як звуть заводи, що на них виробляють цукор?
3. Коли працюють цукроварні?

4. Яку ви знаєте найближчу цукроварню?

Вправа 6. Пригадайте, що значить **СРСР**. Напишіть повно і поясніть, чого тут ужито великих літер.

Вправа 7. Чого написано з великої літери: **Україна, Сміла, Київщина, Бобринських?**

Вправа 8. Напишіть повно скорочені слова, що є в статті про цукрову промисловість: **р., м.**

§ 23. Скорочене письмо числових слів.

Вправа 1. Як ви читавте це місце статті „Початок цукрової промисловости“: *...на початку 1830-го р.?* Можна прочитати так: *на початку тисяча вісімсот тридцятих років?* — Ні. Чого треба читати: *...на початку тисяча вісімсот тридцятото року?* Розбийте слово *тридцятото* на склади і прочитайте. Що означає *-го*, що стоїть після *1830*?

Отже, щоб знати, як вимовити кінець слова, що означає число, при числі часто ставлять *рису (-)* й пишуть останній склад.

Вправа 2. Прочитайте чітко ці речення й скажіть, що означає при числах *риска* з одним чи кількома складами.

Першу цукроварню в Росії збудовано 1802-го року в Тульській губернії.

1927-го року відбулося 125-тиріччя цукрової промисловости.

Профспілка цукровиків 1927-го р. святкувала 10-ті роковини свого існування. На початку 20-их років цього сторіччя цукроварство через бандитські наскоки майже занепало. З 235-ти заводів зазнало нападів 205, з них на Україні — 167.

§ 24. Є, ї, ю, я.

ЯК ЗАПРОВАДИТИ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЮ УКРАЇНИ.

Розвиток великої промисловости є підвалина соціалістичного будівництва й зміцнення пролетарської диктатури. Щоб утворити цю підвалину, нам потрібні

нові заводи й фабрики, удосконалені машини і щоб їх ми сами виробляли, а не замовляли в Європі. Треба збільшити продукційність праці, поліпшити якість виробів.

Вправа 1. Випишіть з цього уривка всі слова, що починаються на літери **є, ї, я**.

Вправа 2. Випишіть усі інші слова, що в них є літери **я, ї, ю** на початку складу.

Вправа 3. Протягніть голосом кожную з цих літер. Який звук чуєте в кінці, вимовляючи кожную з цих літер? Який звук чути на початку? Скільки звуків передає кожна з цих літер?

Пам'ятайте, що літери: **є, ї, ю, я** на початку складу означають по два звуки: **є — йє, ї — йї, ю — йу, я — йа**.

Вправа 4. Чи є різниця у вимові слів *йак — як, йурба — юрба, йїжа — їжа, йє — є?*

Вправа 5. У даному разі одна літера передає два звуки, а пригадайте випадки, щоб дві шелестівки передавали один звук. Назвіть ці літери і звуки й напишіть їх.

Вправа 6. А чи не пригадаєте ви шелестівки, щоб передавала два звуки і які саме? Вона в абетці стоїть після ш.

Вправа 7. Чого слово *Європі* написано з великої літери?

Вправа 8. Випишіть слова, що в них є літери: **ю, я** наприкінці складу.

Щоб навчитися керувати промисловістю, робітництву треба багато часу. Ми вважаємо за найважливіше і найцінніше те, що керувати цим взялося саме робітництво.

Ленін.

Вправа 9. Як вимовляємо шелестівки перед **ю** та **я**? Порівняйте вимову **т** у словах: *промисловістю, ступа, тупати, тупати, тяжко, табір*.

Вправа 10. Порівняйте вимову **з** у словах: *взяти, взаємно*; вимову **с** у словах: *сюди — суди, сад — сядь*.

Вправа 11. Порівняйте вимову **н** у словах: *вагання, Ганна, не, сине*.

Вправа 12. В яких тут словах літери **з, с, н, т** вимовляємо м'якше, а в яких твердіше? Напишіть в одному стовпці слова з м'якою вимовою цих літер, а в другому—з твердою.

Вправа 13. Напишіть і порівняйте слова: *сьомий* — *сом*, *тьопати* — *топати*, *льон* — *лоно*, *сльоза* — *лоза*.

Де в них шелестівка тверда перед **о**, а де м'яка? Як на письмі віддаємо м'який шелестовий звук перед **о**?

Вправа 14. Скільки звуків і скільки літер у словах: *тьопати* й *топати*.

Вправа 15. Чи є різниця у вимові слів:

взяти — *взяти*

промисловістю — *промисловість*

сюди — *сьуди*

синє (море) — *синьє*.

Запам'ятайте: **є, ю, я** по шелестівках означають пом'якшення тих шелестівок та **е, у, а**, себ-то **я, є, ю** замінюють **ѣа, ѣе, ѣу**.

Вправа 16. Замість яких, значить, літер ми пишемо **є, ї, ю, я**? Напишіть усі випадки.

Вправа 17. Перепишіть цей вірш і підкресліть склади, що в них літери **є, я, ю** показують м'якість попередньої шелестівки.

ГУДКИ.

Коли гудуть ранкові гудки на робітничих кварталах, це зовсім не є заклик до неволі. Це пісня майбуття.

Колись ми працювали в убогих майстернях і починали працювати ранками в різний час.

А нині ранком о восьмій годині кричать гудки для цілого мільйона

Тепер ми починаємо разом, в одну хвилину.

Цілий мільйон бере молота в ту-ж саму мить.

Перші наші удари гримлять разом.

Про що-ж співають гудки?

— Це ранковий гімн єдності.

Гастев

Вправа 18. Придумайте по 5 слів з голосівками **є, я, ю**, що показували-б м'якість попередньої шелестівки.

§ 25. Б. Розписка.

ДНІПРЕЛЬСТАН.

Поміж Дніпропетровським та Запоріжжям Дніпро перетинає лава гранітових скель, утворюючи 9 великих порогів. Ці пороги не дають пароплавам плавати протягом 92 верстов. Радвлада хоче зробити можливою плавбу всім Дніпром, а до того-ж використати силу Дніпрову, щоб зміцнити й розвинути промисловість і сільське господарство країни. Для цього недалеко від м. Запоріжжя буде збудовано греблю (камінь і цемент). На греблі буде електрична станція, машини якої рухатиме сила води. 1931-го року Дніпрельстан даватиме електрики на 650.000 кінських сил. Гребля, піднявши воду, збільшить глибину Дніпра на порогах і плавба по них стане можливою.

Піднявши воду в Дніпрі, збільшимо ґрунтову воду в Придніпров'ї, і цим збільшиться врожайність. Коли візьмемо це збільшення тільки на 10 карб. на десятину для площі в 200.000 дес., то й це дасть 2 міл. карб. прибутку що-року.

Так п'ядь за п'яддю покоряє собі природу людина.

Вправа 1. Що значить Дніпрельстан? Напишіть цілими словами.

Вправа 2. Прочитайте цю статтю й спишіть усі слова, що в них на кінці є знак м'якшення.

Вправа 3. Розкладіть за абеткою всі літери, що коло них стоїть **ь**; скільки таких літер (має бути 7)?

Вправа 4. Порівняйте вимову підкреслених літер і скажіть, яка між ними різниця:
п'ять—*п'ят*; *стан*—*стань*; *лад*—*ладь*; *перелазь*—*перелаз*;
палац—*палець*; *квас*—*квась*.

Вправа 5. Як вимовляємо шелестівку, коли після неї стоїть **ь**? Напишіть оці слова з **ь** і скажіть, яка тут змістова різниця: *рад*, *сіл*, *кін*, *клад*.

Вправа 6. Яка різниця у вимові: д—дъ, н—нъ, л—лъ? Зверніть увагу на положення в роті язика.

Вправа 7. Напишіть речення на всі зазначені вище слова. Пам'ятайте: знак м'якшення ставимо по шелестівці в кінці слова, коли та шелестівка м'яка. На письмі ь має велике значення, бо від нього залежить зміст слова. Треба бути уважним, уживаючи ь.

Вправа 8. Випишіть усі слова з цього вірша, що в них є ь.

ДНІПРЕЛЬСТАН.

Хочу дні оспівати майбутні,
Синій спокій турбін і дротів,
Гамір хвиль буйних вод, де пороги,
Кинуть міць у степи золоті.
Окують у залізо дороги,
Зійде осінь на ниви й сади,—
Знов ключі журавлині полинуть,
Де над морем стоять городи
Оповиті у слъози калини.

Гр. Косяченко

Вправа 9. Напишіть усі шелестівки, що можуть бути тверді й м'які.

Вправа 10. Придумайте 20 слів із знаком м'якшення всередині на всі шелестівки, що можуть бути твердими й м'якими.

Вправа 11. Напишіть оці слова з ь і без нього й поясніть різницю у вимові й змісті кожного слова:

банька—банка

синька—синка

булька—булка

кілька—кілка

галька—галка

Вправа 12. Перепишіть ці речення й поставте пропущену шелестівку, також ь, де він потрібний.

Настав новий ла... Робітник селянинові бра... По воді розходяться бу...ки. П'я... років і кі...ка міся-

ців минуло, як дід втратив свого си...ка. Ба...ко любив брати си...ка на кі...ка хвилин на руки.

Вправа 13. Напишіть у зшиткові назви цих чисел і дайте перевірити, чи не помилилися ви.

5—п'ять	15—п'ятнадцять
6—.....	16—.....
9—.....	17—.....
10—.....	18—.....
11—.....	19—.....
12—.....	20—.....
13—.....	30—.....
14—.....	

Вправа 14. Напишіть розписку за таким зразком:

РОЗПИСКА.

Отримав від гр. Антона Мих. Кожушного комірного за червень міс. ц. р. 10 (десять) карб. двадцять дев'ять коп.

*Керівник будинку на вул. П'ятакова ч. 77
П. Киянський.*

13 липня 1927 р. м. Київ.

Вправа 15. Подумайте: а) через що тут написано з великої літери ім'я, прізвище, б) що значить *гр., ц. р., міс., карб., коп., П., Мих.* та інші скорочення. Напишіть повно.

Вправа 16. Запишіть у свій правописний словничок: *Запоріжжя, палац* (що це значить?), *Придніпров'я* й інші.

§ 26. ЙО, ЇО.

ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКЦІЙНОСТІ ПРАЦІ.

Ми мусимо підвищити техніку й підвищити організацію праці. Але це питання не тільки сьогоднішнього дня, це справа всього переходового часу. Як тільки робітнича класа покаже, що вона в умовах робітничої диктатури може організувати працю й працювати краще, ніж працюють Форд і капіталісти, вона цим самим розв'яже головне питання, що його поста-

вила Жовтнева революція, і наявною для всіх практикою господарства покаже перевагу нашої системи перед капіталістичною в найтруднішій справі.

О. Риков

Вправа 1. Спишіть у зшиток усі незнайомі слова, напр.: *техніка, продукційність, диктатура* й інші.

Вправа 2. Спишіть цей уривок і підкресліть слова, що в них є сполучення **йо** та **ьо**.

Вправа 3. Як сполучення **ьо** вимовляється в наведених словах? Скільки звуків воно передає? Яке місце в складі воно займає?

Вправа 4. Напишіть і порівняйте слова: *сльози* й *лози*. В якому з цих слів шелестовий звук **л** твердий і в якому м'який?

Вправа 5. Розкладіть на звуки слова: *льон, двоготь, сьогодні*.

Запам'ятайте: щоб показати, що шелестовий звук перед **о** м'який, треба ставити значок **ь**. **Йо** пишеться на початку складу.

Вправа 6. Розкладіть на склади слова цього уривка:

З П'ЯТИРІЧНОГО ПЛАНУ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТИ СРСР.

За п'ятиріччя з двадцять сьомого—восьмого року валова продукція всієї промисловости СРСР (державної, кооперативної та приватної) зросте з 11 мільярдів 500 мільйонів карб. до 19 мільярдів 100 мільйонів карб., тоб-то на 65,8%. Роздрібні ціни на різний крам мають зменшити на 25%. Усього, звичайно, передбачити не можна, але наведені цифри досить певні.

„Правда“.

Зауважте, що сполучень літер **йо** та **ьо** розбивати при переносі не можна, їх треба лишати вкупі в попередньому рядку, або переносити разом до наступного рядка, напр., *мо-його, усьо-го, мойо-го*.

Вправа 7. Придумайте слова й напишіть їх по 10 у зшиток за такою формою і дайте речення до них.

Треба писати на
початку складу *йо*

Треба писати *ьо*
(після шелест.).

Йосип

Трьох

Його

Льон

Своєму

§ 27. Наголос у слові.

ЗАВДАННЯ ПРОМИСЛОВОСТИ.

Нема' важливішого завда'ння, як справа собіва'р-
тости й видавни'х цін. Па'ртія та у'ряд вважа'ють, що
завда'ння це тре'ба розвяза'ти. Цього' (1927) ро'ку
зме'ншення цін на ви'роби вели'кої промисло'вості ма'є
поча'тися з на'фти й вугілля, да'лі йдуть мета'ли і бу-
діве'льні матеріа'ли. Тре'ба та'кож раціоналізува'ти ро-
бітни'че пита'ння по це'хах. Пере'гляд но'рми ви'роблення
мо'же підви'щити зарплатню' на осно'ві збі'льшення
продукти'вності пра'ці.

Куйбишев

Вправа 1. Прочитайте голосно кілька раз цей уривок.
Робіть наголос на головних словах у реченнях. Знижуйте
голос, зупиняйтеся на крапках. Розберіть по складах
трудні слова: *ра-ці-о-на-лі-зу-ва-ти*.

Вправа 2. Випишіть у свій словник усі незрозумілі
й трудні слова: *норма, раціоналізувати, продуктивність*
і інш. Довідайтеся про їх значення.

Вправа 3. Прислухайтеся до вимови окремих слів з на-
веденого вище уривка. Чи всі звуки в слові вимовляємо
однаково?

Як, напр., ви читаєте слово *нема*? Попросіть цілком
письменного т-ша вимовити це слово так, щоб силь-
ніше почувся склад *не*. Чи так вимовляють усі люди
це слово?

Вправа 4. Порівняйте ці речення, підкресліть у них однакові слова і з'ясуйте, від чого залежить різниця в їхньому значенні.

За хліб я плачу' гроші.	Що-дня' я плачу.
Дорога' й латка, коли' нема'.	Річка — дарова' доро'га.
Зме'ншення цін зміцни'ть ед-на'ння мі'ста й села'.	Люди буду'ють мі'ста' й се'-ла по берега'х річо'к та морі'в.
До'брий паропла'в не ме'нший за по'тяг.	Яре'ма, взя'вши тор'бу, по-тяг у Вільша'ну.

Вправа 5. Назвіть і підкресліть ті склади, що з більшою силою голосу вимовляємо в однакових словах вищеведених речень.

Запам'ятайте: у двоскладових і багатоскладових словах один із складів вимовляємо з більшою силою голосу. Притиск голосу на якомусь складі зветься **наголос**.

Щоб поставити на письмі наголос, вживаємо окремого значка (').

Склад, що на ньому є наголос, зветься **наголошений**, інші склади — **ненаголошені**.

Вправа 6. Чому на односкладових словах не ставлять значка наголошення?

Вправа 7. Спишіть ці речення й поставте наголос на однакових словах.

Такі тепер хліба, що хліба буде доволі. Де тепер Харків, колись був Харків хутір. Без муки не добудеш муки. Наша кума йде від кума.

Вправа 8. Складіть по два речення на кожне з цих слів так, щоб слова мали різні наголоси і зміст:

соли	слова	город
березі	беріг	лови
замок	Ярина	гони

Вправа 9. Придумайте сами кілька таких слів, щоб писалися однаково, а наголос мали на різних складах (до-ро'га — доро'га').

Вправа 10. Перепишіть цей вірш і поставте наголоси на всіх багатоскладових словах і скажіть, котрий з кінця склад наголошений.

МАШИНОЮ.

Переборемо працею. Переборемо м'язами.
Переборемо волею до нових перемог.
Перемоги розмаємо золотими оазами,
І розбитий і знищений — людям скориться бог.

І. Кулик

Запишіть у свій зшиток: оаза, оазис — то місце в пустелі, вкрите рослинністю, з джерелами.

§ 28. Ненаголошені звуки.

Робітництво має в своїх руках найважливіші галузі великої промисловости. Коли воно всю свою увагу скерує на них, так добуде більше, ніж могла-б дістати дрібна буржуазія, хоча-б вона й зростала скоріше.

Ленін

Вправа 1. Спишіть ці Ленінові слова й поставте наголоси на наголошених складах. Прочитайте уважно кожне слово. Коли все розберете добре, прочитайте швидше.

Вправа 2. Чи всі голосівки в слові вимовляємо однаково? Який голосовий звук вимовляється найчастіше, чи той, що під наголосом, чи інший? Розберіть слова: *скерує, промисловість, добуде, свою.*

Вправа 3. Придивіться до цього речення й скажіть, чи можуть голосівки зникати в слові. Вставте пропущені голосівки.

Чкай, тра стати, бо коні води хтять.

Вправа 4. Які тут зникли голосівки? Назвіть їх. З яких складів зникли — наголошених чи ненаголошених?

Запам'ятайте: звук, що на нього падає наголос, вимовляється завжди ясно й виразно (у ме'не, но'гу). Ненаголошений-же звук часто вимовляється неясно, нечітко, а то й зовсім зникає (мені, обід, пішов).

Вправа 5. Допишіть до скорочених слів літери чи склади, що зникли: *Я не хо... обідати. Нема... Гуля... Максим, гуля... батько степами, ярами,*

§ 29. Ненаголошене Е. Вірчий лист.

Вправа 1. Випишіть із наведених вище Ленінових слів слова: *великої, скерує*. Що ви чуєте в них замість *е*? Який звук? Наголошений цей звук, чи ні?

Вправа 2. Як вимовляється наголошений звук *е* і як ненаголошений?

Вправа 3. Спишіть, дописавши слова, як тут показано. Поставте на них наголоси.

Земля'—зе'млі	пече'—пе'чені	мене'—до ме'не
село'—	плете—	тебе —
весло'—	несе —	себе —
зеле'ний—	пере'д—спе'реду	
серпи'—		
плече'—		

Вправа 4. Як-же дізнатися, що треба писати в таких сумнівних випадках *е*, а не щось інше?

Ненаголошене *е* звичайно вимовляється, як *и* (пишемо: сердитий, земля, а вимовляємо: сирдитий, зимля), і тому, коли чуємо ненаголошене *и*, треба змінити слово так, щоб на тому звукові був наголос, тоді буде ясно чути *и* чи *е*. (Сердитий — він се'рдиться, земля — зе'млі).

Вправа 5. Спишіть оце речення й підкресліть неясну у вимові голосівку *е* (ненаголошену).

Тепер, щоб навчитися керувати промисловістю, робітництву потрібний великий реченець.

Ленін

Вправа 6. Спишіть ще оці речення й підкресліть ненаголошений звук *е*.

Низька зарплатня — невелика й продукційність праці. Урожайність землі збільшиться, коли її угноїти й перебрати зерно перед сівбою. На машині, на моторі волю несемо.

Володимир Ілліч Ленін при кожній нагоді підкреслював, що ми налагодимо свою промисловість тільки тоді, як кожен рядовий робітник буде притягнений до цієї праці.

Вправа 7. Зверніть увагу на слова: *кожний* і *кожен*. Порівняйте ці слова. Чи є літера *е* в першому слові?

Запам'ятайте: ненаголошене *е* між шелестівками при зміні слова часто випадає (*кожен*—*кожного*; *повен*—*повний*). Отже, коли неясний звук при зміні слова випадає, то треба писати *е*, а не *и*.

Вправа 8. Спишіть ці слова, змінивши їх так, щоб *е* випало.

Майстер—майстра	Бере—брати
Травень „	стели „
Човен „	дере „
Шевця „	пере „

Вправа 9. Напишіть назви усіх місяців року і змініть їх так, щоб видко було, що в словах є випадне *е*, напр., січень—січня і т. д.

Вправа 10. Спишіть оці речення й підкресліть *е*, що може випадати.

Як не майстер, то й не берись майструвати. Кожен день ми читаємо про перемоги Радвлади на господарському фронті. Ціни зменшено на смалець, перець; оселедець теж подешевшає.

Вправа 11. Спишіть „вірчий лист“ і підкресліть у ньому всі слова з ненаголошеним *е*.

ВІРЧИЙ ЛИСТ.

Належну мені за квітеня м-ць платню в сумі 54 (п'ятдесят чотири) карбованці довіряю одержати тов. ЛИМА-РЕНКОВІ Микиті Степановичу.

Службовець Страхпункту м. Бобровиці
Ніженської округи Дмитро ШУЛЬЦ.

16 травня 1927 року.

Підпис тов. Д. ШУЛЬЦА свідчу:
Секретар місцевкому ГУДЗІЙ.

17 травня 1927 року.

У вірчому листі треба обов'язково зазначити:

1) Прізвище, ім'я та по-батькові того, кому довіряють. 2) Прізвище, ім'я та по-батькові особи, або точну назву установи, що

дає вірчого листа. 3) Що довіряється одержати. 4) Підпис віродавця. 5) Підпис того, хто засвідчує підпис віродавця. 6) Печатку. 7) Дату, коли видано вірчий лист.

Вправа 12. Складіть за цим зразком вірчого листа своїй дружині, чи товаришеві на одержання грошей з ощадної каси, то-що.

§ 30. Ненаголошене И.

Вправа 1. Зверніть увагу на такі слова в наведених вище уривках: *промисловість, читаємо, Володимир*. Спишіть їх і підкресліть у них ненаголошене **и**.

Вправа 2. Запишіть ці слова так, щоб це наголошене **и** стало під наголосом і, значить, вимовлялося виразно: напр.: *Промисловість, проми'слити*.

Запам'ятайте, що ненаголошене **и** часто вимовляється невиразно. Щоб знати без помилки, що писати, треба змінити слово так, щоб сумнівний звук попав під наголос (напр. *читати* — *читаний*).

Вправа 3. Підкресліть ненаголошене **и** в оцих реченнях і змініть відповідні слова так, щоб воно попало під наголос.

Промисловість вимагає письмального робітника. На фабриках і заводах практикується висувати робітників на відповідальні посади виробництва, не виключаючи посади директора.

Вправа 4. Запишіть у свій зшиток слова: *директор, практикувати, виключаючи* й зверніть увагу, як їх треба писати.

Вправа 5. Спишіть, додавши слова за поданим прикладом:

широкий—ши'роко	низький—низько
глибокий—.....	писати—.....
високий—.....	помилитися—.....



§ 31. Ненаголошене О.

Вправа 1. Вимовте й простежте за вимовою слів: *свою, добуде*. Які звуки тут вимовляються чисто і які неясно?

Вправа 2. Порівняйте їх вимову з вимовою таких слів: *забобо'ни, обі'д, голу'бка, тобі'.* Як тут вимовляєте ви ненаголошене *о*? На що воно скидається більш? Як у слові *забобони* ви вимовляєте перше *о* і друге (наголошене) *о*?

Вправа 3. Як-же дізнатися, що писати в таких сумнівних випадках: *о*, чи яку іншу літеру (*у*)?

Ненаголошене *о* часто вимовляється невиразно, або зовсім інакше. Щоб знати, що писати, треба змінити слово так, щоб наголос упав на цей звук, і тоді стане ясно (*го'луб—голубка*).

Вправа 4. Підкресліть ненаголошене *о* в словах цього речення:

Важливо, щоб широка повсякденна робота над поліпшенням виробництва, в галузі переустаткування й перебудови наших фабрик і заводів одночасно провадилася із зміцненням роботи коло оздоровлення праці.

„Правда“ 22/V 1927 р.

Вправа 5. Підкресліть ненаголошене *о* в цих словах:

Колино, твою, чоловік, мою, зозуля, мордувати, розуміє, домовина, борушити.

Вправа 6. Придумайте 10 слів, де-б було ненаголошене *о*, і запишіть їх так, щоб було ясно, що треба писати *о*, а не якусь іншу літеру, за таким прикладом: *голубка—го'луб*.

§ 32 Знак питання. Анкета.

ЧОМУ РОБІТНИКИ ОРГАНІЗУЮТЬСЯ В ПРОФЕСІЙНІ СПІЛКИ.

В яких умовах працюють робітники? У капіталістичній державі кожна фабрика, кожний завод є власність приватного хазяїна.

Хто-ж працює на фабриці? Ті, у кого до життя нема інших засобів, окрім вільних робочих рук. Вільних робочих рук багато. Капіталіст з цього користується і намагається купити робочу силу як-найдешевше.

Умови праці на заводі важкі. Задуха, гар, сажа, чад від машинової олії, щохвилинна загроза, що ось-

ось тебе підхопить пас або зачепиш рукою триби, зіпсуєш собі очі й т. інше.

Чи зв'язана такою небезпекою робота селянина?—Ні.

Тяжкі умови життя довели їх до боротьби з підприємцями за підвищення заробітної платні та зменшення робочого дня. Спочатку робітники подавали поодиночі заяви хазяїнам, щоб ті поліпшили їх становище. Але у відповідь на це хазяїни звільняли їх з підприємств. Спільність інтересів робітників згодом навела їх на думку, що коли всі будуть боротися спільно, то в цій боротьбі вони матимуть більший успіх.

Так утворилися об'єднання робітників, так звані професійні спілки.

За О. Барановим

Вправа 1. Прочитайте уважно цей уривок, розберіть докладно довгі й трудні слова. Читайте так, як розмовляєте. Зупиняйтеся на крапках, знижуйте голос.

Вправа 2. Запитайте про щось товариша, чи вчителя. Вслухайтеся в свій голос, коли ви питаєтеся і коли вам відповідають. Як хто кого питає, то це можна пізнати з голосу? Як на письмі позначаємо питання?

Вправа 3. Попросіть кого, щоб вам прочитав щось голосно й виразно і щоб із голосу знати було, де питання, а де відповідь.

Вправа 4. Випишіть окремо ці речення, підкресліть головне в них слово і прочитайте їх голосно:

В яких умовах працюють робітники? Хто-ж працює на фабриці? Чи зв'язана з такою небезпекою робота селянина?

Вправа 5. Перепишіть і прочитайте ці три пари речень і скажіть, яка різниця у вимові кожної пари.

В яких умовах працюють робітники? Капіталіст не хоче знати, в яких умовах працюють робітники.

Хто-ж працює на фабриці? Хто працює на фабриці, у того нема нічого, опріч робочих рук.

Чи зв'язана з такою небезпекою робота селянина? Чи зв'язана з такою небезпекою робота селянина, чи ні — кожен знає.

Вправа 6. Закресліть у других реченнях наші додатки й прочитайте першу частину. Чи буде в цьому разі висловлена думка до кінця?

Вправа 7. Підкресліть з цих шости речень ті, якими ви запитуєте про щось.

Вправа 8. Зверніть увагу на знаки, що стоять після виписаних із статті речень та з якої літери починається даліше речення.

Вправа 9. Прочитайте уважно перше речення в кожному з цих стовпців. Прислухайтеся добре, як міняється голос у кожному реченні. На яких словах голос підносимо? На яких він падає? В якому реченні ми чуємо звичайну відповідь, а в якому запитання?

- | | |
|---|---|
| 1. Я член профспілки. | Чи ви член профспілки? |
| 2. У нас усі робітники об'єднані в профспілках. | Чи у нас усі робітники об'єднані в профспілках? |
| 3. Профспілка — школа комунізму. | Чи профспілка — школа комунізму? |
| 4. Профспілки борються з бюрократизмом. | Чи профспілки борються з бюрократизмом? |

Скажіть, у котрому стовпці вміщені речення-розповіді, а в котрому — речення-питання.

Запам'ятайте: коли в реченні питаємо, то на кінці такого речення-питання ставимо знак питання (хто такий?). Пишемо його так: ?. Після знаку питання нове речення починається великою літерою.

Вправа 10. Перепишіть і поставте сами знаки питання в цьому уривку і великі літери після крапки та знаку питання.

ЧОМУ СПІЛКА ОБ'ЄДНУЄ ЛИШЕ НАЙМАНИХ РОБІТНИКІВ.

Селяни часто запитують: чому-ж не можна селянам бути членами спілок, адже-ж селянам раніш теж скрутно жилося чому не можна організувати своєї професійної спілки, хто буде захищати селянські інтереси професійна спілка об'єднує лише

найманих робітників, тоб-то тих осіб, що працюють в установі або на підприємстві і матеріально залежать від них коли селянин, або житель міста ніде не працював, він ні од кого не залежить, його інтереси не зв'язані з інтересами тих, хто працює.

Вправа 11. Перепишіть і дайте відповідь на такі питання:

АНКЕТА.

- | | |
|--|-------|
| 1. Як вас звуть (ім'я, по-батькові, прізвище)? | |
| 2. Скільки вам років? | |
| 3. Хто ваші батьки? | |
| 4. Яку школу ви скінчили, де і коли? | |
| 5. Де ви працюєте? | |
| 6. До якої спілки ви належите? | |
| 7. Чи служили ви в Червоній армії? | |
| 8. Чи належите ви до партії? | |

День, місяць, рік, місто.

Підпис

Запам'ятайте: така низка питань називається **анкетою**.

Запишіть це слово у свій зшиток незрозумілих слів з поясненням.

Вправа 12. Напишіть, які професійні спілки ви знаєте.

Вправа 13. Випишіть у окремий зшиток з поданих уривків незрозумілі вам слова (*капіталістичний, триби, цел, колективно*) і запишіть, що вони означають, розпитавши попереду вчителя або кого іншого, хто знає. Поставте на цих словах наголос, щоб не забути, як їх вимовляти.

§ 33. Повторення §§ 20—31.

ЧЕРВОНА КНИЖЕЧКА.

Другий рік минув уже, як запік себе в найми вдови москалихи син Михайло.

За роботою, за хазяйськими клопотами не знав був хлопець, коли сонце *сходить* і коли *заходить*... Бо не вспіє птиця в садах хазяїнових прокинутися, як хазяйка Мокрина будить уже Михайла. Михайло потягається зо сну й питає:

— А може ще рано їхати на поле? Дядько-ж Овсій *спить*?

Мокрина розвела руками:

— Ти не здурів, хлопче? Що ти патякаєш: „дядько Овсій“... — Чортуло ти із синіми очима! Дядько Овсій — хазяїн, а ти... Та вставай мені, чортів сину, не розводь теревені, а то так і вперіщу мішалкою — аж скрутишся!..

— А снідання готове, чи ні? — глухо поспитав наймит Мокрину і, повернувши голову на схід сонця, — рожевіло небо, — витяг із пазухи червону книжечку, розгорнув її і почав, може в двадцятий раз, перечитувати:

„Пролетарі всіх країн, єднайтеся!“

Членська картка № 88346.

Спілка робітників землі та лісу.

„Москаленко Михайло, с.-г. робітник“, — перебігають перед радісними очима Михайловими слова із червоної книжечки, а в *голові* стоять, як вирубані сокирою, поради уповноваженого спілки:

„Не забувайте, товариші, що наша спілка разом з радянською владою *боронить* інтереси всіх трудящих, а значить і наймитів... Доволі вже хазяїнам висмоктувати із вас за безцінок працю... Пам'ятайте, товариші, професійна спілка робітників землі та лісу — ваш найкращий *вартувий*!..“

Терпець Мокринин увірвався: вона ждала, що наймит, як колись, не вспіє протерти заспані очі, *побі-*

жити поратись коло *скотини*, без хліба поїде на поле, а він стоїть та якусь книжечку вичитує!

За В. Чубом

Вправа 1. Прочитайте це оповідання. На знаках зупиняйтесь. Пригадайте, як треба читати речення, що по них стоїть знак питання. Хай хтось із товаришів читає Мокриніяні слова, а ви — Михайлові. Прочитайте так, ніби це ви сами Михайло й Мокрина.

Вправа 2. Підкресліть у кожному реченні головне слово, яке читаючи виділяємо голосом.

Вправа 3. Поставте в кожному слові над голосівкою наголос. Напр.: в *на'йми*, *землі'*, *спі'лки*. Яке значення має наголос?

Вправа 4. Чи зміниться значення слова, коли ми поставимо наголос на іншому місці, напр., однаково сказати: *на'йми* і *найми'*, *зе'млі* і *землі'*, *спі'лки* і *спілки'*? Скажіть, яка тут різниця.

Вправа 5. Випишіть і прочитайте слова: *гордує*, *мені*, *червону*, *село*. Послухайте, як вимовляють ці слова ваші товариші. Як довести, що треба писати *село*, а не *сило*; *гордує*, а не *гурдує*; *мені*, а не *мині*; *червону*, а не *чирвону*? Пригадайте, що ми про це говорили (§ 29, 31).

Вправа 6. Підкресліть слова, в яких є літери *я*, *ю*, *є*, *ї* на початку складу. Скільки звуків вони передають на письмі? Складіть слова з *я*, *ю*, *є*, *ї* на початку складу.

Вправа 7. Випишіть слова з літерами *я*, *ю*, *є* після шестівок, напр., *хазяїн*. Як вимовляємо в тих словах шестівки? Скільки звуків передають тут літери *я*, *ю*, *є*?

Вправа 8. Підкресліть слова, що починаються на звук і літеру *и*. Скажіть, чи є такі слова, що мали-б на початку *и*?

Вправа 9. Спишіть усі підкреслені в уривку слова. Змініть їх так, щоб замість *і* було *и*, або навпаки. Чи зміниться від цього значення слова? Оср, наприклад, чи однаково сказати: *голови* и *голови*, *побіжить* і *побіжіть*? Чи це те саме значить?

Вправа 10. Що означають скорочення: *с.-г. робітник*? Напишіть цілими словами. Які ще скорочення ви знаєте? Коли в скорочених словах пишемо велику літеру?

Вправа 11. Підкреслюйте в оповіданні всі слова, де стоїть **ь**. Чи означає який-небудь звук **ь**? Коли **ь** ніякого звука не передає, то що він на письмі означає?

Вправа 12. Відповідajte на такі питання:

- 1) До якої спілки належите?
- 2) Коли вступили до неї?
- 3) На яких виборних посадах були?
- 4) В яких з'їздах і конференціях брали участь?
- 5) Яку професійну роботу виконуєте тепер?

Як називається така низка питань?

§ 34. Звук і літера Р.

НОВІ ФОРМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ.

Сільське господарство треба вести так, щоб завжди забезпечити врожай хліба. Як-же це зробити? Радянська влада звертає тепер увагу на перехід до кращих форм господарювання. По Радянських господарствах урожай більший як у селян. Більший через те, що радгоспи господарюють за вказівками науки.

Значить, треба забути прадідівські засоби землекористування і йти новими шляхами. У нас мало робочої худоби, але нам допоможуть трактори, що їх довозять із-за кордону, а також виробляють на наших заводах. Це збільшить колективізацію незаможного селянства, бо один господар не в силі придбати трактора.

Вправа 1. Зверніть увагу, чи однаково вимовляється **р** в таких словах (напишіть їх), як: **урожай, радянська** і в таких, як **господарювання** та в словах: **рад — ряд, риж — ріж**.

Запам'ятайте, коли **р** починає склад, то воно може бути тверде, як у слові **рад**, і м'яке, як у слові **ряд**. Коли-ж **р** стоїть на кінці складу, то воно завжди тверде, тому знаку м'якшення (**ь**) після нього не пишемо (правда, у давніше виданих книжках писали).

Вправа 2. Напишіть 10 слів, що мають на кінці складу **р**.

Вправа 3. Спишіть оці слова, доповніть іншими словами і підкресліть **р**.

1. Господаря — господар
2. Царя — цар
3. Манастиря —
4. Шинкарю, —
5. Кобзарі —
6. Орендаря —

§ 35. Знак оклику.

ХЛІБОРОБ.

Як гарно та весело жити молодому на білому світі! Ідеш, тобі посміхаються верби кучеряві, перешіптуючись листочками; вітер тобі кучері милує, а став на чепіги, гейкнув — тільки луна в чистому полі! А в руки, чуєш, набирається сила — тіло неначе з дуба. Та гей, гей, круторогі! Скриплять ярма ясеніві... А глянеш, глянеш навкруги — скільки того простору, земляної сили...

Розливається душа ланами — все, друже, наше — земля й небо.

І. Сенченко

Вправа 1. Прочитайте цей уривок, спишіть його й зверніть увагу, як ви читаете ті речення, що по них стоїть такий значок — ! Чи однаково читаете ці речення, як перед крапкою і значком питання? Чи підносимо голос на одному лише слові, чи в усіх словах? Чи не означають ці речення заклику, наказу чи здивування?

Вправа 2. Прочитайте уважно перше речення в кожному з цих стовпців (рядків). Прислухайтеся добре, як міняється голос у кожному реченні. На яких словах голос підносимо? На яких він падає? У якому реченні чуємо звичайну відповідь, у якому запитання і в якому оклик?

Гарно жити мо-	Чи гарно жити	Як гарно жити
лодому на біло-	молодому на бі-	молодому на бі-
му світі.	лому світі?	лому світі!
Трактор оре.	Чи оре трактор?	Та й оре-ж трак-
		тор!

Запам'ятайте: щоб зазначити на письмі наказ, прохання, за-
клик, почуття чи здивування, пишемо знак оклику (!).

Вправа 3. Перепишіть оці речення й поставте знак
оклику по них:

Геть трьохпілля Хай живе багатопілля Про освіту
дбай, поле добре обробляй Поліпшуйте своє госпо-
дарство Геть зону з полів наших Боріться своєчасно
з посухою Засівайте трави Сійте більше цукрових
буряків.

Вправа 4. Зверніть увагу, як пишемо слова: *перешіп-
туючи, набирати.*

Вправа 5. Перепишіть цей вірш і поставте сами
крапки й знаки оклику.

ЗАКЛИК.

Годі спати Всі із хати Пишне свято навкруги
В мрійно-синіх далечінях хвилі, співи, переспіви —
хвилі і дуги Годі спати Всі із хати Гей, у поле плу-
гатар Он у полі на роздоллі буйні квіти-оксамити
розстеляє яр Годі спати Всі із хати Праці влада
жде лиш нас Гей, устанем раннім рано Час робити
А спочити — буде час.

В. Чумак

Вправа 6. Складіть сами по 5 речень, де треба-б було
поставити знак питання і знак оклику.

Вправа 7. Прочитайте із своїм товаришем вірш „Му-
ляр“ (*журн. „Геть Неписьм.“ № 3—5 за 1925 р., ст. 22*).
Речення-оклики й речення-питання читайте так, щоб у голосі
було чути оклик і питання. Перепишіть цього вірша і по-
ставте знаки оклику й питання.

§ 36. Чергування У—В. І—Й.

ЛЕНІН ТА СЕЛЯНСТВО.

Ленін великий проводир пролетаріату, — одночасно такий самий вождь біднішого та середняцького трудящого селянства.

Першого дня Жовтневої революції Ленін видав декрета про землю селянам, а підчас громадянської війни — декрета про комітети незаможних селян. Він таким чином перекинув Жовтневу революцію на село, в селянську гущу й переміг за допомогою пролетарської частини села ворожнечу селянської буржуазії.

Тільки-но скінчено громадянську війну, на VIII з'їзді партії Ленін виголосив свою славетну промову про ставлення до середнього селянства. Тут він показав усю силу пролетарського вождя селянства. Він кинув такі практичні гасла, гострі й сміливі, які так відповідають потребам трудящого селянства, що їх могли-б висловити тільки вожді споміж самого селянства: „Звернути всю увагу на особливі умови селянського життя! Учитись у селян, як треба перейти до кращих порядків, і не сміти командувати!“

За В. Карпинським

Вправа 1. З'ясуйте всі незрозумілі вам слова, як *декрет*, *пролетарський*, *практичний* та інші, й запишіть у зшиток.

Вправа 2. Придивіться, як у цій статті написані слова: *ую, всю, у, в, і, й*. Чи не дивує вас, що те саме слово, напр., *ую, у, і* написано в реченні раз так, а раз інак, напр.: *ую—всю, у—в, і—й*. Підкресліть у статті ці слова.

Вправа 3. Придивіться добре, що стоїть на кінці попереднього слова перед словами: *ую, у, і*, — шелестівка чи голосівка?

Вправа 4. Випишіть ці речення й придивіться уважно до слів *іде* та *йде*. На які літери кінчаються слова, що стоять перед ними?

Селянин іде в ногу з робітником.

Селянство йде в ногу з робітництвом.

Вправа 5. Як нам легше сказати: селянство іде, чи селянство йде? Селянин у полі, чи селянин в полі?

Запам'ятайте, звук у, коли він стоїть на початку слова або становить окреме слово-часточку, може переходити на в після слова, що закінчується на голосівку (селянин в полі, наймит утомився). Звук в, коли він стоїть на початку слова, або становить окреме слово-часточку, може переходити на у після слова, що закінчується на голосівку (селяни в полі, наймити втомилися). Звук і, коли він стоїть на початку слова, або становить окреме слово-часточку, може переходити на й після слова, що закінчується на голосівку (селянин іде, селянка йде).

Увага: Коротко сказавши, це правило про чергування у — в та і — й.

Вправа 6. Спишіть оцю телеграму, уміщену в газеті „Правда“ з 20 травня 1927 р., й підкресліть двічі і, й, у, в, а останню літеру попереднього слова, після якого вони стоять, підкресліть раз.

ДОСВІД СКУПЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬ БІДНОТИ.

Дніпропетровське, 17 травня. (Наш дописувач). Окружний комітет незаможних селян розгорнув серед селянської бідноти широку роботу за новий порядок землевпорядкування, що за нього в усіх земельних громадах землі бідняків виділяють окремим єдиним клином що-до піль сівозміну. Скупчення земель бідноти, полекшуючи вживання складних сільсько-господарських машин і трактора, тим самим прискорює й поглиблює дальший процес об'єднання сільського господарства.

Вправа 7. Перепишіть цю телеграму, зауважте, що за таким зразком у газетах друкують телеграми.

Подумайте й скажіть, що значить помітка в дужках: *наш дописувач*.

Вправа 8. Поясніть, чого надруковано *землевпорядкування*, а не *землеупорядкування*.

Вправа 9. Розберіть незнайомі слова, довідайтесь про їхнє значення й запишіть у свій зшиток: *процес, агітаційний*.

Вправа 10. Перепишіть ці речення й замість крапок напишіть пропущені слова-часточки за таким зразком: *Письменному й земля краще родить*.

Письменному.....земля краще родить. Яке насіння, такий.....врожай Яке коріння, таке.....насіння. Навіть найбідніший селянин, що.....худоби не має, може бути певний, що його добробут покращає, коли сільське господарство буде електрифіковане. Ідуть.....поле косарі. Зробіть усе, щоб насіння було чисте.....не мало зарази. Єднайтеся.....сільсько-господарські товариства селян.

Вправа 11. Складіть сами по 5 речень, де-б чергувались початкові у—в, і—й.

Вправа 12. Складіть реєстр книжок, де пишуть про сільське господарство, за формою, поданою в § 14.

Вправа 13. Випишіть з газети назви статей про сільське господарство. Пригадайте, що заголовки статей треба писати з великої літери.

§ 37. Службові слова. Телеграма.

СЕЛО

У села були вороги. Це були панські маєтки-економії. Вони навколо нього розташувались, узявши в лабеті міцні... Глузували з нього, з його убогих різ, пишаючись своїми просторами безкраїми, коливаючи дужим, повним колосом. І коли там село поливало ті різи убогі своїм потом гарячим, тут машини гулялися-гравись... Але іноді вороги й село закликали на поміч,—щоб панські лани теж потом скропити... Село повірно йшло, помету в грудях затаївши. Глузуючи, ворог кидав хліба шматок; і село те приймало, бо тим лиш жило... Ось на ворожих ланах будинки нові поставали. Не такі зовсім, як на селі...

Із червоної цегли, як панночки в невідомих убраннях. Будувались маєтки панські. Наче чати стоять вартуючи. Оя один, другий, а навколо аж п'ять... До села зазирають хижо...

А. Панів

Вправа 1. Спишіть ці оповідання. Списуючи, зверніть увагу на окреме написання підкреслених маленьких слів. Прочитайте також правило переносу слів.

Вправа 2. Полічіть, скільки в першому реченні слів. Спробуйте пояснити кожне слово.

Що таке *село*? Кожний звичайно бачив село й може пояснити це слово.

А *вороги*? Це якісь люди, чи хтось такий, що неприязно, зле ставиться, напр., капіталісти — вороги робітників.

Чи можна пояснити слово *були*? Так. Виходить, що село колись мало ворогів, а можливо, що тепер не має їх.

А слово *у* має окреме значення? Можна його якось пояснити? А з яким словом укупі воно матиме значення? Коли ми скажемо: *села були вороги* — зрозумієте, про що мова мовиться? Це вже щось інше, виходить ніби кілька сіл між собою ворогували, а не одне село мало ворогів, а саме — панські маєтки. Чи можна обійтися без слова *у*?

Вправа 3. Випишіть з усього уривка такі слова, що самостійного значення не мають (вони підкреслені). Скажіть, чи можна після кожного з них вставити якесь слово, чи ні. Напр. замість: *у села були вороги*, можна сказати: *У нашого села були вороги*.

Запам'ятайте: у нашій мові є такі слова, що легко пояснити; вони мають своє значення, означають, напр., якісь речі (стіл, перо), людей (селянин, робітник), прикмети (працьовитий, залізний), дію (ходити, сміються) і т. д. Але є такі слова, які сами по собі значення не мають, напр., у, в, і, й, до, над, з, із і інші. Вони служать лише для зв'язку слів у реченні, або для зв'язку речень і тому звуться службові слова. Службові слова пишемо окремо, а не разом з іншими словами, бо після них можна вставити нове слово в речення.

Вправа 4. Випишіть з поданого уривка слова на правило чергування у — в та і — й і поясніть усі випадки зміни у на в та і на й. Попросіть кого-небудь вас перевірити.

Вправа 5. Випишіть слова: *економія, лабетти, різи, розташуватись, чати* у свій зшиток незрозумілих та трудних слів, зауважте, як треба їх писати, й розпитайтеся про їхнє значення.

Вправа 6. Спишіть ці речення й замість крапок поставте потрібне службове слово.

Наша мета утворити міцний зв'язок.....селянством.
Довести селянству ділом.....ми.....того починаємо, що селянинові близьке.....зрозуміле, що йому ось зараз потрібне.....приступне.....усіх його злиднях.

Ленін

Вправа 7. Складіть з наведених нижче слів речення, щоб у них уживалися службові слова. Складіть за таким зразком: *Селянин їде з плугами. Селяни й пани — вороги.*

Селянин, їхати. Трактором, не поспіти, плуг. Селянин, пан, ворог. Жито, пшениця, сіяти, багато. Селянський, луг, річкою, Дніпро.

Вправа 8. Перепишіть, розділяючи на слова, оцю думку Володимира Ілліча.

З'єднатися з селянською масою, з трудовим селянством, і почати ступати вперед непомітно, без крайньої тихшої ходи, аніж мимріали, алезатетак, що дійсно буде поступати вперед уся маса знами. Тоді прискорення цього руху в свій час стане таке, що про нього мріятиме тепер лише ми.

В. Ленін

Вправа 9. Складіть кілька речень, щоб у них були такі службові слова: *та, над, про, на, але.*

Вправа 10. Чи можна вважати за склади слова *в, з, й*? Чому ні? Пригадайте розділ про голосівки.

Вправа 11. Перепишіть ці поради, вставивши між службовим і дальшим словом якесь інше слово, напр., так: *Ідіть до районного агронома*

ПОРАДИ ХЛІВОРОВОВІ.

Ідіть до.....агронома за.....порадами. Борітеся з.....шкідниками в полі. Звертайтеся по допомогу

до..... сільсько-господарської кооперації. Зробіть усе, щоб..... насіння було чисте й..... не мало зарази, що нищить урожай та..... зменшує прибутки господарства.

Вправа 12. Спишіть цю телеграму й допишіть пропущені слова:

ТЕЛЕГРАМА.

Харків Наркомзем.

Селі Андріївці Чернігівщині селянство безсиле боротися ховрахами Потрібна допомога

Голова Сільради Пузиренко

Зауважте: в телеграмі можна пропустити службові слова, якщо це не пошкодить зрозуміти зміст.

Вправа 13. Складіть самі телеграму (привітальну чи яку іншу) за поданим зразком.

§ 38. Виразне читання.

ГЕЙ, БИКИ.

Та гей, бики! Чого-ж ви стали?

Чи поле страшно заросло?

Чи лемеша іржа поїла?

Чи затушилось чересло?

Вперед, бики! — бадилля зсохло,

Сами валяться будяки,

А чересло, чепіги нові...

Чого-ж ви стали? Гей, бики!..

Та гей, бики! Ломіть бадилля,

Ломіть його, валіть на прах:

Нехай не буде того зілля

На наших батьківських полях!

А чересло мое ізліва,

Леміш із правої руки

Зітнуть і корінь того зілля, —
Чого-ж ви стали? — Гей, бики!..
Та гей, бики! Зоремо поле,
Посієм ярее зерно;
А спаде дощик — незабаром
З землі пробудиться воно;
Пробудиться і на світ гляне,
І як дівочії вінки,
Зазеленіють наші ниви, —
Чого-ж ви стали? Гей, бики!..
Та гей, бики! Зерно поспіє,
Обіллє золотом поля,
І потече ізнову медом
І молоком свята земля.
І все мине, що гірко було,
Настануть дивнії роки, —
Чого-ж ви стали, мої діти?
Пора настала! Гей, бики!..



С. Руданський

Вправа 1. Прочитайте поволі й уважно цей вірш. Перед крапкою знижуйте голос і зупиняйтеся. Читаючи, зверніть увагу на ті речення, по яких стоїть знак питання і знак оклику. Чи однаково їх читаєте? Прочитайте їх окремо й пригадайте, як їх треба читати.

Вправа 2. Щоб добре прочитати вірша, треба розуміти кожне слово. Придивіться, чи кожне слово вам відоме. Що означають слова: *леміш*, *чересло*? Якщо не знаєте, розпитайте того, хто знає, запишіть у свій зошиток і поставте наголос на наголошених голосівках.

Вправа 3. Виберіть із вірша довгі слова, як *зазеленіють*, *пробудиться*, *дівочії* — і прочитайте їх поволі, складами, роблячи наголос на одному складі. Напр.: *за-зе-ле-ні-ють*. Читаючи вірші, треба кожне слово вимовляти ясно й чітко, роблячи наголос на одному складі. Кінців не слід „ковтати“, а теж треба вимовляти ясно.

Вправа 4. Виписіть із поданого вірша всі службові слова. Чи мають вони окреме значення? Чи можна їх зрозуміти без тих слів, з якими вони стоять? Але чи можна пропускати службові слова, читаючи, або читати їх неясно? Чи зрозумілий буде текст?

Отож пам'ятайте, що треба вимовляти чітко й голосно всі слова, великі й малі, бо інакше можна не так зрозуміти написане.

Вправа 5. Прочитайте окремо кожне речення й полічіть, скільки їх усіх. Подумайте, чи кожне речення ви розумієте. Пам'ятайте, що лише тоді ви добре зможете читати, коли ясно усвідомите собі зміст кожного речення.

Вправа 6. Прочитайте голосно й уважно оці речення:

Чи лемеша іржа поїла? І як дівочії вінки, зазеленіють наші ниви.

Підкресліть у кожному реченні головне (сильніше) слово. У першому реченні таким словом буде **іржа**, в другому — **вінки**. Ці слова ми виділяємо особливо в реченні й на них підвищуємо голос. Читаючи голосно, треба обов'язково робити наголос на головнім слові, інакше вас можуть не зрозуміти. Повторіть усе, що сказано в § 22 про головне слово в реченні.

Вправа 7. Прочитайте початок вірша:

Та гей, бики! Чого-ж ви стали?

Чи однаковим голосом ви читаете ці два речення?

Уявіть собі, що це не вірш, а ви сами бачите воли, що тягнуть плуга, і ви їм кажете оці слова. Прокажіть іще раз і прислухайтеся до своїх слів.

Пам'ятайте, що читати треба точнісінько так, як ото ви розмовляєте звичайно.

Вправа 8. Попросіть когось із товаришів, хай послухає, як ви читаете. Запитайте його, чи жваво ви прочитали. Чи зважаєте на всі розділові знаки? Пам'ятайте, що читаючи треба голосом передавати кожне почуття, радість, гнів, попуку, загрозу і т. і., напр.: *Та гей, бики!* Тут треба особливо підкреслити слово *гей*. На розділових знаках треба обов'язково зупинятися.

Вправа 9. Прочитайте, додержуючи зазначених правил, оцей вірш.

РІДНЕ ПОЛЕ.

Всі погрози та примари
Швидко зникнуть, пропадуть;
Спинить грім свої удари,
І над рідним полем хмари,
Мов розтоплені, розбиті,
Літнім сонечком пригріті
Золотим дощем спадуть.

Гей, вітайте поле рідне!
Тут і праця й боротьба.
Здрастуй, сонечко побідне!
Хай твоє тепло догідне
Приголубить і зогріє
Вільну працю й чисті мрії
Хлібороба — не раба.

Г. Чупринка

§ 39. Чергування О та Е з І.

Урочистий день настав.

Вода на порозі в річці шуміла, клекотіла.

Уже зрання з усіх околичніх сіл і хуторів збирався нарід.

Чоловіки та жінки над'їздили й надходили вдягнені в святне убрання, дехто привіз жито, щоб помолоти.

Увесь беріг рябів від груп людей у різнокольоровім убранні й у сорочках. Робітники, що ставили машини, скінчили свою працю і тепер ходили поміж селян, задоволені, що справа дійшла кінця.

Місто повернуло в сто раз більше, як те, що колись дало йому село.

Цей млин мав служити селянам вічним нагадуванням про міських працівників і міцно об'єднати місто

з *селом*. Про це говорив і зроблений великими буквами напис на чільному боці на млині:

„НАШ СОЮЗ“

Дудоров, „На порогах“.

Вправа 1. Прочитайте цей уривок, додержуючи всіх правил виразного читання.

Вправа 2. Випишіть усі підкреслені слова, порівняйте їх і скажіть, чи це різні слова, чи одно, але у змінених формах.

Вправа 3. Розгляньте, продумайте уважно і скажіть, чим кожна форма цього слова (*село*) відрізняється від іншої.

Вправа 4. Порівняйте склади *сіл* і *се-ло*. Що стоїть на кінці складу *сіл*, голосівка, чи шелестівка; а в складі *се*?

Запам'ятайте: такі склади, що кінчаються шелестівкою, звуться закриті склади, де на кінці стоїть голосівка, звуться відкриті.

Вправа 5. Придивіться, в яких складах з поданих прикладів стоїть *і*, а в яких *о* або *е*.

Вправа 6. Поділіть на склади такі слова: *пори́г, пороги, чоло, чільний, хуті́р, хуторі́в, бі́к, боки, селяни, сільський, кінці́, кінець, папі́р, папери*.

Запам'ятайте: в українській мові звуки *о* та *е* чергуються з *і* так: у відкритих складах буває звичайно *о* чи *е*, а в закритих вони переходять на *і*.

Вправа 7. Нижче подані слова змініть так, щоб *о* або *е* чергувалося з *і*: *кінь, берізка, зоря, ременю, стіл, безробітний, моя, лебеді, бджола*.

Вправа 8. У мові часто чути замість *і* — *и*, напр.: *пиріг*. Подумайте і скажіть, як довідатись, чи писати *і* чи *и* після *р*?

Вправа 9. Спишіть оці слова й замініть їх так, щоб видно було чергування звуків.

<i>Гомі́н</i>	—	<i>го́мону</i>	<i>кіл</i>	—	
<i>рі́к</i>	—		<i>ведмі́дь</i>	—	
<i>рі́й</i>	—		<i>ворі́т</i>	—	
<i>ніс</i>	—		<i>ніч</i>	—	
<i>ві́в</i>	—		<i>поті́к</i>	—	
<i>корі́нь</i>	—		<i>бі́б</i>	—	

Вправа 10. Випишіть із цієї статті слова, де **о** чи **е** можуть чергуватися з **і**, і змініть їх так, щоб це чергування показати.

ЦІНИ НА ХЛІБ І ТОВАРИ.

Та спілка робітників та селян, що її в радянських республіках не словами, а ділом здійснюють, для здійснення свого вимагає господарського єднання села й міста. Ще на XII з'їзді вирішено було все зробити для того, щоб урівноважити ціни на хліб та на фабричні товари. Для цього треба було збільшити ціни на хліб, з другого боку — зменшити ціни на фабричні вироби. Через те, що ціни на хліб складаються залежно від того, скільки його країна має, а дешевіє хліб тому, що в нас є певні лишки його, то треба було організувати вивіз (експорт) хліба. Це зроблено. З другого боку, вищі керівні органи заходилися зменшувати ціни на товари. Тепер це вже робиться. Уживають також заходів, щоб як-найбільше здешевити собівартість фабричного виробництва. Державний банк та інші фінансові органи сприяють зменшенню цін на товари й збільшенню на хліб.

В. Фомицький

§ 40. Сполучення ЧН та ШН.

СПРАВОЗДАННЯ УПРАВИ КООПЕРАТИВУ НА ЗБОРАХ.

В своїм справозданні річним чи місячним управа повинна зазначати, що вона зробила за той час, за який вона складає справоздання, і що вона намітила зробити на майбутнє. Вона повинна вказати всі ті причини, що сприяли розвиткові справ товариства, чи гальмували його, щоб члени-пайовики могли добре знати, як і чим їм треба зміцнювати кооператив у його

щоденній роботі. Далі управа повинна дати повне справоздання про прибутки і видатки грошей, краму, продуктів і т. д., зазначити, які операції дали зиск чи втрату і в якому розмірі, скільки накидалось відсотків на собівартість краму. Нарешті, управа доповідає про загальне становище товариства в момент справоздання і порівнює його з тим станом, в якому воно раніш перебувало.

Особистих питань на таких зборах не повинно бути.

Дуже бажано, щоб на загальних зборах були і не члени товариства, щоб вони могли наочно переконатись, як працює кооператив.

Вправа 1. Випишіть із цієї статті слова *наочно, річним, місячним*. Вимовте ці слова голосно й прислухайтеся, чи чується в них **чн** чи **шн**. Утворіть від цих слів інші слова, де-б замість **ч** були інші звуки, напр.: *знак, крамниця, місяць*.

Запам'ятайте: перед **н** пишемо **ч**, коли слово можна так змінити, щоб замість **ч** було **ж** або **ц**, або щоб і в зміненому слові лишилось **ч** (напр. помічник—поміч). Але слова: *рушник, рушниця, мірошник* пишемо через **ш**, а не **ч**.

Вправа 2. Утворіть від цих слів такі, щоб там були сполучення **чн**: *кінець, місяць, вік, серце, дякувати, пшениця, околиця, око, поміч, небезпека*.

Вправа 3. Поясніть, чому в таких словах, як *сонячний, сьогорічний, поточний, остаточний, помічник* — пишемо **чн**, а не **шн**, хоч здебільшого вимовляємо **шн**.

Вправа 4. Складіть 5 речень, де були-б слова із сполученням **чн** і **шн**.

Вправа 5. Випишіть слова: *промисловість, торгівля, робітничий, такого, можливість, цій, постійний, активність* і змініть їх так, щоб **о** чи **е** чергувалось з **і**.

Вправа 6. Випишіть з газети назви статей про торгівлю й кооперацію.

Вправа 7. Складіть за абеткою реєстр різного краму, що ви купуєте в кооперативі, й проставте ціну (пам'ятайте правила скорочень).

Вправа 8. Перепишіть і підкресліть сполучення **чн** і **шн**.

Комуністична партія, професійні спілки і кооперація — три могутні молоти, що розбивають кайдани капіталізму. З сьогоднішнього дня купуй виключно в кооперативі. Сільсько-господарська кооперація буде різні товариські артіль: молочарські, яечні, сонячнікові, то-що.

§ 41. Апостроф.

МІЖНАРОДНІЙ ДЕНЬ КООПЕРАЦІЇ.

Тисяча дев'ятсот двадцять першого року вперше по війні зібралися кооператори на міжнародній з'їзд. У жовтні 1922-го року новий Виконком Кооперативного Союзу звернувся до кооперативних спілок усіх країн з пропозицією що-року святкувати всесвітній день кооперації, встановивши це святкування на першу суботу липня. Національні об'єднання споживчих товариств із довір'ям поставилися до цієї пропозиції і вже р. 1923-го вперше святкували цей день. 1927 р. відбувся п'ятий Міжнародний День Кооперації.

Вправа 1. Виписіть у зшиток незрозумілі слова: *пропозиція, виконком, національний* і поясніть їх.

Вправа 2. Виписіть слова з протинкою (') в середині і вимовте їх.

Вправа 3. Спишіть і вимовте слова: *дев'ятсот, пір'я, з'їзд, м'ясо, під'їхати, н'ємо, б'ють*. По скільки звуків означають голосівки—*я, ї, є, ю*? Пригадайте, що про них ми раніш говорили (§ 24).

Вправа 4. Чи однаково ми вимовляємо: *б'ють* і *б'ють* — *під'їхати* й *під'їхати*, *пір'я* й *пір'я*, *п'ємо* й *п'ємо*? Чи не відчуваєте ви, що звуки *в, п, з, м, б, р, д* вимовляємо перед голосівками (*я, ю, є, ї*) твердо, ніби нарізно?

Вправа 5. Порівняйте вимову слів: [*з'явище* і *з'явище*]. Зауважте, що в першому слові *з* вимовляється окремо, а в другому — вкупі з дальшими звуками.

Перевірте це на собі й товаришеві, слухаючи, як він проказуватиме ці слова. У котрому тут слові літера *я* означає два звуки, а в котрому один?

Запам'ятайте: між шелестівкою й голосівкою, коли вона означає два звуки, ставимо апострофа (').

Вправа 6. Придумайте й напишіть такі речення, де були-б слова: *об'ява, ім'я, безхліб'я, під'їзд, бур'ян, н'є, солов'ї, б'ють.*

Вправа 7. Спишіть слова: *святкувати, святкування* й придивіться уважно, чи правильно їх списали. Зауважте, що після в тут апострофа нема. Не пишеться також апостроф і в таких словах як: *морквяний, цвях, різдвяний.* Запишіть ці слова у правописний словничок.

Вправа 8. Напишіть 5 слів, де **р** перед **я, і, ю** вимовлялось-би м'яко, 5 слів, де вимовлялось-би твердо, і 5 слів, де-б після **р** був апостроф, і придумайте для них речення.

Вправа 9. Підкресліть літери в словах цих речень, що після них стоїть апостроф.

Кооперація має об'єднувати село й місто. Кожний кооператив зобов'язаний провадити культурно-освітню працю. На п'ятий міжнародній день кооперації в СРСР налічувалося 100 тисяч кооперативів і 20 мільйонів пайовиків, а з їхніми родинами далеко більше.

Вправа 10. Спишіть ці речення, вставивши пропущені слова:

Лежачого не..... На рибі луска, а на
пташці..... За четвергом іде (який день?)
..... Був кінь та..... Де лих
пристане, там трава..... Неоране по-
росло..... Нема коли й хліба.....
З усіх пташок найкраще співають.....

§ 42. Довгі шелестові звуки (подвоєння шелестівок). Лист.

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ

Усі старання налагодити ринкову торгівлю не привели-б ні до чого, коли-б держава не забезпечила себе від несподіваного втручання чужоземного тор-

говця. Щоб запобігти такому втручанню, держава застерігає собі виключне право на ввіз (імпорт) товарів із-за кордону й вивіз (експорт) за кордон.

Монополія зовнішньої закордонної торгівлі є неохитна основа господарчої політики Радянських Республік із дня їх народження й до цього часу. Цю монополію торгівлі переводить у життя Нар. Ком. Торгівлі.

За Г. Кривченком

Вправа 1. Перепишіть цю статтю й підкресліть слова з двома однаковими шелестівками.

Вправа 2. Як вимовляємо звук, що його позначаємо двома шелестівками? Порівняйте вимову слів: *мана'*—*ма'нна*. На якому звукові ми ніби затримуємо голос, в якому слові? Розбийте ці слова на склади.

Вправа 3. Виписіть окремо слова, що в них довгий шелестовий звук вимовляється твердо, і окремо, де м'яко.

Вправа 4. Зверніть увагу на те, як на письмі позначаємо довгий звук шелестовий м'який і твердий.

Запам'ятайте: довгі шелестові звуки, як у словах *старання, життя*, на письмі позначають двома однаковими літерами.

Вправа 5. Спишіть ці слова, дописавши до них інші, утворені так, як показано в першому рядку, й складіть на дописані слова речення:

жити—*життя*;

пити—

суд—*суддя*

волос—

вугіль—

страшний—*страшенний*

здоровий—

день —

сон —

письмо —

Вправа 6. Виписіть із цього листа всі слова з подвоєною шелестівкою:

ЛИСТ

Учням Вінницької школи малописьменних.

Київ, 15 Жовтня 1927 р.

Дорогі товариші!

Розпочавши навчання, ми пригадали собі нашу обіцянку листуватись із вами. Ми хотіли поділитися з вами

вразінням від кооперації, з організацією якої ми тут познайомилися.

Кооперація в нашій країні має забезпечити як-найбільше безпосередній обмін продуктів та виробів фабрик і заводів. За їх допомогою ми повинні усунути приватний посередницький капітал, бо він зв'язаний з визиском. Окремі галузі кооперації виконують це завдання. Отож, сільсько-господарська кооперація допомагає селянам поліпшувати їхнє господарство. Кустарно-промислова кооперація допомагає кустарям-промисловцям. Робітників, що для них велику вагу має споживання, обслужує споживча кооперація. Окремі галузі кооперації покривають великі всеукраїнські об'єднання: Вукопспілка, Книгоспілка, Сельбанк, Українбанк і т. ін. У Києві ці об'єднання мають свої філії.

Напишіть нам, як розвивається кооперація у вашій окрузі. Які кооперативні організації є у Вінниці? Чекаємо.

З товариським привітанням.....

Наша адреса:..... Підпис

Вправа 7. Придумайте сами 10 слів з довгими звуками й складіть з них речення.

Вправа 8. Пригляньтесь, як пишемо листа.

З чого починаємо його?

Чи треба обов'язково зазначити, коли й де написано листа?

Запам'ятайте: у кожному листі треба зазначити насамперед місце й час написання листа. Пишемо це вгорі в правому кутку в такому порядку: місто, день, місяць і рік. В кінці листа треба зазначити свою адресу.

Вправа 9. Складіть сами листа до когось із знайомих чи товаришів.

Вправа 10. Випишіть з того-ж листа всі слова з апострофом.

Вправа 11. Поділіть на склади слова з довгими шелестовими звуками:

Малописьменний, насіння, Ганна, обіддя, галуззя, ву-гілля, Ілліч.

Вправа 12. Як треба переносити з рядка в рядок подвоєну шелестівку?

Запам'ятайте, що переносючи слова з подвоєною шелестівкою, одну з них лишаємо в рядку, а другу переносимо, напр.: бадил-ля.

Вправа 13. Спишіть оці слова і розділкою зазначте, як їх перенести з рядка в рядок:

Подружжя, рятування, гілля, обличчя, підборіддя, широченний, латаття, почуття.

§ 43. Вживання словника.

ЗАЛІЗНИЦІ УСРР.

Залізниця — це нерви економічного життя країни. Вони обслужують фабрики, заводи й сільське господарство. Добре налагоджені залізниці поширюють район розповсюдження продуктів виробництва, впливають на торгівлю й споживання і на територіальне розміщення різних галузей промисловости.

Виконуючи отак своє завдання, залізниці відповідають загальним інтересам розвитку народного господарства.

Першу залізницю на Україні було прокладено 1865 року. Тепер Україна покрилася досить густою сіткою рейкових шляхів, що мають 13.420 кілометрів завдовжки.

Соколовський, „Залізниці України“

Вправа 1. Випишіть із статті у свій зшиток слова *економічний, територіальний, інтереси, рейковий, кілометри*; поясніть, що вони означають.

Якщо ви за нашою порадою всі незрозумілі й трудні слова виписували з поясненням у свій зшиток, то у вас уже, очевидно, утворився словничок незрозумілих і трудних слів. Але не завжди є коло вас людина, що може пояснити потрібне вам слово. Отже, треба вміти користуватись з друкованого словника незрозумілих слів. У ньому усі слова розміщено за абеткою, тоб-то треба, наприклад, шукати слова *економічний* під літерою *е*, *територіальний* під літерою *т* і т. д. *)

Увага: Такий значок (*), (**)... або цифра (1), (2)... означає, що пояснення речення або слова, коло якого стоїть такий значок, треба шукати внизу сторінки під лінією.

*) Такі словники можна дістати: 1) Політичний словник Я. Білика Книгоспілка 1925. 2) Словник чужомовних слів. „Час“ 1924.

Вправа 2. Значення незрозумілих вам слів ви записували раніш у свій зшиток з чужих слів. Перевірте тепер усі свої записи, вживаючи словника, вміщеного в кінці цієї книги.

Вправа 3. Випишіть із статті у свій правописний словничок такі слова, що їх трудно писати, наприклад: *шістдесят, двадцять, сільський, територіальний*, і запам'ятайте, як їх писати.

Записуйте слова за абеткою.

Вправа 4. Випишіть із статті приклади на подвоєну шелестівку.

Вправа 5. Візьміть газету й прочитайте там статтю чи телеграму про залізниці та про життя залізничників.

Вправа 6. Виберіть із цієї статті малозрозумілі слова та ті слова, що їх трудно писати, й запишіть їх у свої зшитки, довідавшись про значення їх із словника, що в кінці книги.

ПОВІТРЯНІ ШЛЯХИ.

З усіх засобів зносин найновіший — повітряний транспорт. Перший регулярний повітряний шлях Лондон — Париж почав працювати лише 1919 р. З цього часу повітряний транспорт розвивався дуже швидко й тепер ми маємо на всій земній кулі понад п'ядесят постійних повітряних шляхів.

Наш Союз Радянських Соціалістичних Республік має шіснадцять шляхів, завдовжки щось із вісім тисяч кілометрів.

У нас на Україні Акційне Т-во повітряних зносин „Укрповітрошлях“, що почало працювати з травня 1924 р., має чотири шляхи.

А. Касяненко, „Повітряний Транспорт“

Вправа 1. Поясніть, що означають скорочені слова „Укрповітрошлях“, Т-во; напишіть повно.

Вправа 2. Напишіть скорочено назву нашого Союзу Республік.

Вправа 3. Через що з великої літери написано Лондон, Париж, „Укрповітрошлях“, Україна?

§ 44. Кома при перелічуванні.

ДЕРЖАВНИЙ ЗВ'ЯЗОК.

Пошта, телеграф, телефон, радіо та інш. є окремі способи зв'язку людей і народів між собою.

Стан державного зв'язку і діяльність окремих його галузів має величезне значення. На теперішній території СРСР є понад дев'ять тисяч поштово-телеграфних закладів. Але ця поштово-телеграфна сітка не може цілком задовольнити культурних та економічних потреб населення. Наркомпоштабель намітив поширити цю сітку й успішно переводить ці заходи в життя.

Розвивається в нас і радіобудівництво. Постановою Раднаркому СРСР з 31. VII. 1924 р. надано право державним установам, організаціям і приватним особам будувати й експлуатувати приймальні радіостанції. Устаткування такої радіостанції коштує недорого, а плата за користування визначається від 3 до 100 карб. на рік, залежно від характеру призначення (аматорські й наукові радіостанції, потім громадського користування з культурною метою і далі вже комерційного призначення).

За А. Вишневським

Вправа 1. Зверніть увагу на трудні слова, вимовляючи їх чітко: *телефон, телеграф, радіобудівництво, Наркомпоштабель* і т. інш.

Виписіть із статті незрозумілі вам слова, знайдіть їх у словнику й запишіть у свій зшиток.

Вправа 2. Запам'ятайте, як пишемо слова: *значення, підприємство, теперішній, зв'язок*. Щоб краще їх запам'ятати, запишіть у правописний свій зшиток (словничок).

Вправа 3. Виписіть перше речення із статті й зауважте, які знаки стоять між словами.

Вправа 4. Перепишіть сьоме речення і зверніть увагу на те, що в переліку нема коми.

Вправа 5. Чи можна замість *та* вжити *й* у першому реченні? Чи є перед цим *та* який знак?

Запам'ятайте: коли ми перелічуємо якісь речі, то ми відділяємо слово від слова комою. Коли перед останнім словом стоїть *та* або *і* чи *й*, тоді коми не пишемо.

Вправа 6. Дайте на письмі повну відповідь, які ви знаєте галузі державного зв'язку. Перелічуючи не забудьте поставити коми.

Вправа 7. Напишіть, які операції провадить поштово-телеграфна контора. Називаючи кожен операцію, ставте кому, а наприкінці перед *і* чи *та* не треба.

Вправа 8. Перелічіть залізничні станції по дорозі з вашого міста чи села до окружного міста, чи Харкова, які ви пам'ятаєте. Яку треба писати літеру в назвах станцій?

Вправа 9. Напишіть, яку користь дає нам телефон та радіо. Поставте знаки *й* дайте кому перевірити.

§ 45. Повторення §§ 32—44.

ДО СОНЦЯ.

Сергій простував до аеродрому. Там зустріла його заспана варта. Він оглянув свою машину: душа його нудьгувала, рвалась у простори над хмари, де буває сонце.

— Я маю наказа летіти, — сказав він: — механик видимо заснав.

Варта допомогла йому вивести машину. Він сів, наготувався й сказав пускати.

З неймовірною радістю він почув себе на повітрі. І що-далі відбігала від нього земля, що менші й чудніші робились її будівлі, то вільнішим і дужчим він себе мав. Його руки витягнулись у крила й серце з'єдналось з мотором.

— Прощай, земле, — шепотів він.

Хмари на мить огорнули його великою пеленою, розбігаючись від пропелера. А за хвилину він був уже над ними, заллятий світлом і теплом. Безкрая бла-

кить простяглася перед ним — прозора, ясна, вщерть наповнена сонячною росою. А внизу клубочились і вигинались хмари, ховаючи землю.

В. Підмогильний

Вправа 1. Прочитайте це оповідання якомога ясніше, виразніше. Вважайте на знаки, міняйте голос.

Вправа 2. Випишіть із статті незрозумілі вам слова, напр., *пропелер, аеродром, мотор* і інш. Подивіться у словник і запишіть значення їх у свій зшиток. Як будете їх записувати? Чи всі підряд, чи кожне під тою літерою, з якої воно починається?

Вправа 3. Спишіть усі слова, де чергуються початкові **у** з **в** або **і** з **й**. Поясніть, коли вони чергуються.

Вправа 4. Складіть такі речення, де-б чергувались **і** з **й** та **у** з **в** у словах: *іду, удова, улаштувати, утрамили*.

Вправа 5. Випишіть усі службові слова, що є в статті. Поясніть, чому ми їх зовемо службовими.

Вправа 6. Випишіть з оповідання слова, що в них **о** або **е** може чергуватися з **і**, та поясніть, коли це буває.

Вправа 7. Випишіть слово, що має подвоєну шелестівку, поясніть, чому це так. Напишіть ще кілька слів з подвоєною шелестівкою.

Вправа 8. Поясніть, чому поставлено коми в передостанньому реченні. Випишіть його. Пригадайте § 44.

Вправа 9. В якому слові ви бачите апостроф? Поясніть, чому його там пишемо. Пригадайте ще кілька слів з апострофом і складіть на них речення.

Вправа 10. Випишіть слова, в яких є сполучення **чн**.

§ 46. Змінні й незмінні слова.

ШАХТАР.

Шахтарю, час і відпочити!

Об землю кайлом кинь, —

Ніхто подяки не складе,

Хоч лусни і загинь!

Дивись: ти гори навернув,
Влищать вони, як скло, —
Рікою дукам потечуть
І золото, і срібло.
Ти чарівник — махнеш кайлом,
І сито, тепло їм,
Коли-ж не схочеш працювать,
Тоді загибель всім...
Твій піт і кров по світу скрізь
В вагонах розвезуть
І їми в тисячах печей
Огнища розведуть.
Усюди безліч молотків
В заводах задзвенять,
І будуть дуки кров твою
Кувать... кувать... кувать...
Із всіх могутніший ти раб,
Це відають вони,
Зате міцні тобі кують
Із криці кайдани.
Жалю нема в їх — хоч терпи,
Хоч лусни і загинь...
Нехай-же гинуть глитаї.
А ти йди — відпочинь!

С. Черкасенко

Вправа 1. Скажіть, чи так живеться робітникам у нас.
А коли жили робітники так, як ото описано в цьому вірші?

Вправа 2. Випишіть з цього вірша перше й останнє речення. Яке тут однакове слово? Підкресліть у обох реченнях ту частину однакового слова, якою це слово відрізняється від другого.

Вправа 3. Спишіть ці речення, вкажіть у них однакові слова й підкресліть частки, якими ці слова відрізняються.

*І будуть дуки кров твою кувать...
Зате міцні тобі кують із криці кайдани.*

Вправа 4. Напишіть ці речення, порівняйте в них усі слова й підкресліть однакові частини:

Гинуть глитаї.

Гине глитаї.

Гинув глитаї.

Гинь, глитаю!

Вправа 5. Порівняйте слова і підкресліть у них частини, що змінюються. Яке тут незмінне слово?

Капіталіст панував над робітником.

Капіталісти панували над робітниками.

Отже, є слова, що ніколи не змінюються — незмінні (напр., над), і є слова, що змінюються — змінні (напр., капіталіст, капіталістичний).

Вправа 6. Чи можна змінити такі слова, як: *через, але, досить, годі, куди, тут?*

Вправа 7. Випишіть з вірша „Шахтар“ з перших п'яти рядків усі змінні і незмінні слова.

Вправа 8. Придумайте сами кілька змінних і незмінних слів.

§ 47. Основа слова, закінчення.

Вправа 1. Яка частина слів, що змінюються, неоднакова? Придивіться до прикладів з попередніх вправ, особливо 4-ої.

Запам'ятайте: стала частина слова зветься **ОСНОВА** слова, а змінна — **ЗАКІНЧЕННЯ**.

Напр., у слові *гинуть* — основа *гин*, а закінчення *уть*.

Вправа 2. Перепишіть ці речення і виділіть у слові *кайло* основу й закінчення.

Об землю кайлом кинь.

Кинь кайло на землю.

Кидай кайла.

Вправа 3. Напишіть подані нижче слова з іншими закінченнями і відділіть їх рискою від основи:

Шахтар, підприємство, республіка, рада, ходжу, читальня.

Вправа 4. Прочитайте це оповідання, додержуючи правил виразного читання.

БЕЗРОВІТНИЙ.

Тяжко Грицькові. Шукав правди в людей і за те його звільнили з заводу. Що-ж це робить йому? Злидні, сем'я в селі... І по заводах всяких тинявся вже, і по домах «трудолюбія» вештався. Хоч кричи! Ніде роботи нема. А це був на товчку. Пікся-пикся на сонці, озиравсь-озиравсь на всі боки: ось-ось, може, хто хоч на поденщину візьме його, попоїсти хоч буде, — не їв ось другу добу нічого, — дарма. Іде пішходом, похнюпившись, сердитий, сумний. Тут ось і там в'ються кокарди, погони, гудзики, усяких кольорів панії, панночки. Такі вони противні йому.

А. Тесленко

Вправа 5. Випишіть з цього уривка всі змінні слова і підкресліть у них основу.

§ 48. Корінь слова.

Вправа 1. Випишіть з вірша „Шахтар“ речення, що в них ужито таких слів: *загинь, загибель, гинути*. Порівняйте оці слова й скажіть, що є спільного для цієї групи слів що-до змісту.

Вправа 2. Чи можна виділити в цих трьох словах спільну для них частину з однаковими звуками? Підкресліть її.

Вправа 3. Порівняйте оці слова й підкресліть у них спільну частину: *письмо, писати, писар, переписувати, списувати, виписати, напис, припис, писанка, підписати, писарчук, неписьменний, писанина, розписка*.

Складіть на кожне з цих слів речення, напр. *За царя робітники були неписьменні*.

Запам'ятайте: спільна частина слів зветься **корінь**. Напр. у вправі 1 корінь буде **ги**, а в попередній — **пис**. Частина слова, що стоїть перед коренем, зветься **приростком**. Напр.: на у слові **напис**.

Вправа 4. Підкресліть корінь у таких групах слів: *кров, кривця, кривавиця; робітник, виріб, робота; зоря, зіронька, сузір'я*.

Вправа 5. Підберіть кілька слів з тим самим коренем до слів: *робітник, праця, дзвоник, завод, молодик, будинок.*

Запам'ятайте: в корені слова можуть чергуватися деякі голосові звуки (напр.: о, е з і та інші). Це чергування треба брати на увагу, шукаючи кореня близьких між собою слів.

§ 49. Приросток. Кома при повторенні слів.

Вправа 1. Пригляньтесь до таких груп слів: *читати, перечитати, вичитати, дочитати; робити, заробити, виробити, підробити; внести, віднести, донести, знести.*

Відокремте рисою в цих словах корінь.

Вправа 2. Зауважте, що хоч кожна група цих слів мав один і той-же корінь, а, проте, слова мають різні значення.

Поясніть, що надає різного значення цим словам. Яка саме частина слова? Де вона міститься? Перед коренем, чи після кореня?

Запам'ятайте: частина слова, що міститься перед коренем, звється **приростком**. Вона надає словам одного кореня іншого значення.

Вправа 3. Утворіть від поданих слів слова з приростками: **перед, по, на, до** і складіть на них речення: *казати, їсти, вести, кувати, дати, рвати, мати.*

Вправа 4. Прочитайте цей вірш, з'ясуйте собі значення всіх трудних і незрозумілих слів і прочитайте потім ще раз гарно, виразно.

НА ПОЛІ В-ОСЕНИ.

(За панщини).

Листками вітер котить	Там лан, як полонина,
І кидає в болото;	Там стерня, як щетина,
Стежками попід гаєм	Там стирти, наче вежі,
Бездомний сум блукає.	А тут... лиш межі, межі!
Обходить перелоги,	Там збіжжя, ніби злото,
Рахує панські стоги, —	А тут стерня, болото,
Обходить панські ниви	І кров, і поту ріки —
І плаче нещасливий.	І так на віки-віки!

Високо понад гаєм
Буйний орел літає,
Голодний зайчик скаче —
Над полем смуток плаче.

Б. Лепкий

Вправа 5. Виписіть з цього вірша слова з приростками й відділіть їх рисками. Відокремте також і закінчення.

Вправа 6. Спишіть сьомий, шостий і п'ятий рядок вірша від кінця (*А тут стерня і д.*) і поясніть, через що поставлено тут коми.

Вправа 7. Подумайте й скажіть, чому поставлено кому після слова *межі* в цьому реченні:

А тут.. лиш межі, межі!

Запам'ятайте, що коли в реченні те-ж саме слово повторюється, то при повторенні треба ставити кому.

Вправа 8. Поставте коми в цих реченнях:

Сунуться сунуться хмари темні брудні. А робітники все йдуть ідуть. Далеко далеко в Китаї точиться кров робітнича.

§ 50. Наросток.

Вправа 1. Утворіть від слова *судзик* низку інших слів з тим самим коренем. Напр.: *судз, судзичка, судзикар, судзиковий*. Відділіть у кожному слові сторчовою рисою корінь. Так само відділіть і закінчення. Що вийде? *Гудз-ик-и, судз-ичк-а*. Зауважте, що цим словам з однаковим коренем надає іншого значення.

Виходить, що в основі між коренем і закінченням є така частина, що надає словам з тим самим коренем різного значення. Отака частина слова зветься **наросток** (вона ніби нарастає на корінь, як приростає до кореня приросток).

Вправа 2. Визначте наростки і відділіть їх рисочкою від кореня та закінчення в таких словах: *поденичина, денник, денний, денщик; селянин, сільський, селянство; завод, заводський; правда, правдивий, правдонька; Гриць, Грицько; голова, голівка, голівонька*.

Вправа 3. Утворіть слова з наростками: **ик** або **к** від таких слів: *кінь, стіл, календар, салдат, хата, книга*,

рука. Складіть на них речення. Зауважте, що корінна шестівка теж іноді змінюється, напр.: *рука, ручка*.

Вправа 4. З поданого уривка виписіть з другого речення змінні слова. Відділіть у них **основу, корень, наросток, приросток і закінчення**.

ПОЧАТОК КОМПАРТІЇ.

Року 1891 Росія пережила голод. За ним надійшла промислова криза. Все це підготувало ґрунт для робітничих страйків і хвилювань. У багатьох містах виникли „Союзи боротьби за визволення робітничої класи“. Незабаром з'явилася думка утворити єдину робітничу партію. Це й здійснилося 1-го березня 1898 року в Мінську, коли відбувся перший з'їзд Рос. Соціал-Демократ. Партії. Це й дало початок Комуністичній партії.

Вправа 5. Подумайте і скажіть, від чого походять прізвища: Петровський, Чубар, Шевченко, Прокопенко, Удовенко, Денисенко, Трохименко, Вировий, Кравчук, Овсіюк.

§ 51. Як готуватися складати план.

Відповіді на запитання. Заголовки.

1905 РІК.

Розстріл робітників на вулицях Петербургу 9 січня страшенно обурив робітничу класу. По всіх містах прокотилась хвиля страйків. Особливо великий страйк вибухнув улітку 1905 року в Іваново-Вознесенському. Скоро після цих подій вибухло збройне повстання в Одесі, його підтримали матроси з панцерника „Потьомкин“.

В половині жовтня всю Росію охопив загальний страйк. Стали фабрики й заводи, припинився рух на залізницях.

В Петербурзі склалася Рада Робітничих Депутатів (13 жовтня) і на себе взяла керування загальним страйком.

На чолі цієї Ради стояв т. Троцький.

Так розвивалися події в містах, але й селяни прокинулись. З осені 1905 року почали по селах палати панські маєтки. Селяни руйнували економії, забирали худобу, відбирали в поміщиків землю й ділили поміж себе. За осінь тільки й до кінця 1905 р. на Україні зруйновано було 200 панських маєтків.

(З читанки „Червоне слово“)

Вправа 1. Що значить слово: *панцерник, страйк, маєток*? Подивіться у словник і запишіть їх у свій зшиток.

Вправа 2. Прочитайте уважно цю статтю й підкресліть у всіх реченнях сильніші слова.

Вправа 3. Як розвивався страйковий рух 1905 р. і хто ним керував? Прочитайте із статті те місце, де говориться про це.

Вправа 4. Що сказано в статті про реврух на селі 1905 р.? Прочитайте відповідну частину.

Вправа 5. Подумайте й скажіть, на скільки частин можна розбити статтю — „1905 рік“. Назвіть ці частини. Про що в них говориться?

Вправа 6. Поставте над кожною з цих двох частин заголовки.

Вправа 7. Де було збройне повстання? Випишіть із статті відповідне місце.

Вправа 8. Що сказано в статті про загальний страйк? Випишіть ті речення.

Вправа 9. Як відповів пролетаріят на розстріл робітників 1905 р. у Петербурзі? Випишіть із статті відповідне місце.

Вправа 10. Хто керував загальним страйком? Дайте відповідь словами статті.

Вправа 11. Прочитайте ще раз усю статтю й скажіть, чи лишилася ще яка частина її, що про неї ми не поставили питання. Якщо лишилася, це значить, що ви не повно словами статті відповіли на поставлені питання.

Вправа 12. Випишіть тепер усі запитання окремо без відповідей на них, поставте над ними заголовки статті, за-

крийте книгу й коротко перекажіть своїми словами зміст статті, відповідаючи на питання.

Зауважте, що за допомогою запитань ми розбили всю статтю на окремі частини. Маючи ці питання перед собою, легше переказати своїми словами зміст статті.

Вправа 13. Прочитайте уважно це оповідання, розбийте його на кілька частин і поставте над кожною частиною заголовок.

СТРАЙК.

На заводі гули тривожні гудки. Робітники ходили цілими валками по вулиці, де стояла наша, може перша на Україні робітнича озброєна армія.

— Пам'ятайте, друзі, — казав ніжно якимось тов. Ступак, — що покалічені козацькі коні — це буде на вас! Хай-же наш страйк, страйк, що може завтра вранці царські кати заюшать його кров'ю, хай буде він зразковим страйком.

Але це вже були останні слова тов. Ступака. Почувся нелюдський крик якоїсь жінки:

— Козаки на дорозі!..

І всі неозброєні робітники кинулись на подвір'я заводу; на дорозі лишилися лише два-три десятки нашої варті.

Козаки, у волохатих шапках, мов дика зграя псів, галопом летіли до заводу, на горі зупинилися.

— Плі! — скомандував козачий офіцер. Кулі сипнули дощем у високий заводський баркан, а наша варта, взявши приціл, поклала на землю офіцера, двоє коней та трьох козаків...

В цю хвилину підвівся поранений тов. Ступак, хотів щось промовити, але його голос заглушив крик робітників, що вибігли з подвір'я заводу...

Козацька кіннота кинулась на робітників зі свистом, люто і почала стріляти, рубати...

А. Рінка

§ 52. -СЬКИЙ, -ЗЬКИЙ, -ЦЬКИЙ, -СЬКО.

ЛЕНІН ПРО СЕБЕ.

Рік народження? — 1870 р.

Стан здоров'я? — Здоровий.

Які мови знаєте? — Англійську, німецьку, французьку кепсько, італійську дуже кепсько.

Які місцевості Росії знаєте добре і кілька років там прожили? — Знаю Надволжжя, де родився й ріс до 17 років.

На яких всеросійських з'їздах ви брали участь? — На всіх, окрім липня та серпня 1917 року.

Чи були за кордоном? В скількох країнах Західної Європи? — 1895, 1900 — 1905, 1908 — 1917 р.р.

Військова підготовка? — Ніякої.

Освіта? — 1891 р. скінчив (на правничому факультеті, екстерном) Петроградський Університет із юридичних наук.

(З анкети, що її заповнив Володимир Ілліч
як делегат X з'їзду партії)

Вправа 1. Виписіть усі слова, в яких після шелестівок є знак м'якшення.

Запам'ятайте: у таких закінченнях як **-СЬКИЙ, -ЦЬКИЙ, -ЗЬКИЙ, -СЬКО** пишемо завжди знак м'якшення.

Вправа 2. Утворіть речення на такі слова: *Паризький, польський, ткацький, товариський, пасовисько.*

Вправа 3. Утворіть за допомогою одного з закінчень, поставлених на початку §, прізвище від таких слів: *Затон, Петро, Данило, Хмельник, Коваль, Котляр.*

Вправа 4. Напишіть 10 слів, що закінчувалися-б на **-СЬКИЙ, -ЦЬКИЙ, -ЗЬКИЙ, -СЬКО.**

Вправа 5. Запам'ятайте, як треба писати слова: *Надволжжя, Європа, західній.* Щоб краще запам'ятати, запишіть їх у свій правописний зшиток.

Вправа 6. Пошукайте в словнику: *екстерн, факультет, юридичний, делегат.*

Прочитайте, що вони означають. Чи так ви їх розуміли раніш? Якщо ви не так розуміли, то запишіть їх у свій зшиток малозрозумілих слів.

Вправа 7. Напишіть у своєму зшитку, що ви знаєте про В. І. Леніна.

Вправа 8. Складіть на зразок анкети Володимира Ілліча свою анкету.

§ 53. Приrostки: З (С), РОЗ, БЕЗ.

КРИВАВА РОЗПРАВА.

Четвертого квітня 1912 року пролилася робітничая кров на Лені в боротьбі з буржуазією. 29 лютого застрайкували робітники копалень. Адміністрація спочатку радила відновити роботу, а потім почала погрожувати, що силою примусить припинити страйк. Було тривожно. Ходили чутки, що викликають салдатів для того, щоб збройно припинити страйк.

Чутки ті скоро ствердилися, бо дійсно приїхав жандармський ротмістр Терещенко, товариш прокурора Іркутського Окружного суду Преображенський, і з ними рота салдат із міста Кіренська.

З приїздом цього „начальства“ розпочалося найгайнебніше безглузде знущання над безробітними робітниками. Неможливо змалювати того жаху, що зазнали робітники в той день.

І. Кадашників

Вправа 1. Випишіть із поданого уривка слова з приростком з та с. Зауважте, яка йде шелестівка після цих приростків.

Вправа 2. Перепишіть ці слова, підкресліть приросток і зверніть увагу, перед якою літерою він стоїть: *знищити, здирати, згинуту, збити, спитати, скрутити, сховатися, стирати, звести.*

Вправа 3. Випишіть усі літери, перед якими стоїть у попередній вправі приросток с.

Запам'ятайте:



перед **к, п, т, х**

пишемо приросток **с**, а перед іншими шелестівками — **з**.

Вправа 4. Напишіть ці слова з приростком **з** або **с** (який потрібно): *казати, руйнувати, ходити, пасти, чистити, пустити, тримати*.

Вправа 5. Придумайте кілька слів з приростком **з** і кілька з приростком **с**. Складіть на них речення.

Вправа 6. Виписіть із статті слова з приростками **роз** та **без** і підкресліть приростки.

Запам'ятайте: приростки **роз** і **без** пишемо завжди через **з**.

Вправа 7. Напишіть слова: *розписка, розкутий, розпитати, безкрай, безтурботний, безхазяйний*. Зауважте, які шелестівки стоять після них, підкресліть тут приростки. Як їх пишемо?

Вправа 8. Напишіть ці слова з приростком **без** або **роз** (який підходить): *кіш, захисний, пуста, рада, сумнівний, рахунок, хмарний*.

Вправа 9. Придумайте сами кілька слів з приростками **роз** і **без** і утворіть на них речення.

§ 54. Апостроф по приростках.

ПОЧАЛОСЬ.

Це було в п'ятницю 24 лютого. По вулицях ішли вже демонстранти, що вимагали хліба; лютували кінні городовики, наїжджаючи на пішоходи і розганяючи цікавих; трамваї не ходили. Громадян ще не було.

Були обивателі, але вже не покірливі, чогось вичікували.

На Виборзькій стороні по Самсонівському йшла юрба робітниць. Олив'яні обличчя, запалені очі, втоплена хода. Юрба йшла без зброї, без пісень. Здалеку з'явився загін городовиків. Демонстранти спинилися, стали. Одна робітниця крикнула:

— Вони не займуть нас! Аджеж ми просимо хліба.

Цьому повірили. Хіба за те, що вимагають хліба, можна бити? І натовп мовчки посунувсь далі. Кінні городовики пустили коней галопом, врізалися в натовп беззбройних жінок і почали їх бити.

Я. Окунев

Вправа 1. Випишіть з цього уривка слова з приростками й підкресліть приростки.

Вправа 2. Спишіть слова: *з'явився, з'їзд, над'їсти, під'яремний, роз'юшити, від'ємний, без'язикий*. Підкресліть приростки.

Вправа 3. Що мають на кінці ці приростки, голосівку чи шелестівку? Що стоїть по всіх приростках перед **я, ю, є, ї**?

Вправа 4. Зверніть увагу, що всі ці слова складаються власне з двох слів: **без-язик, під-ярмо, над-їсти** і т. д.

Не забудьте: після приростків, що кінчаються твердою шелестівкою, перед **я, ю, є, ї** пишемо апостроф.

Вправа 5. Напишіть 5 речень, де були-б слова з приростками перед **я, ю, є, ї**. Не забудьте поставити по них апостроф.

Вправа 6. Пригадайте, що ми раніш говорили про апостроф. Напишіть 10 слів з апострофом, але в словах без приростків.

Вправа 7. Запам'ятайте, як писати слова: *найїжджати, позаганяти, вимагати, аджеж, беззбройний*. Запишіть їх у свій правописний зшиток.

Вправа 8. Про які часи оповідається в цьому уривку? Розкажіть, що ви пам'ятаєте про імперіялістичну війну.

Вправа 9. Поставте заголовок над кожною частиною наведеного вище оповідання. Зробіть цю справу вкупі з товаришем і порівняйте свої роботи.

§ 55. Новий рядок. План до тексту.

РОЗВИТОК РЕВОЛЮЦІЇ 1917 Р.

В лютому місяці 1917 року робітництво Петрограду виступило проти царату. Салдати відмовились на цей раз стріляти в робітників. Цар мусів зректися царювати, а потім його було заарештовано.

Інші міста пристали до повстання. В Петрограді виникла революція. Скрізь почали утворюватися Ради Робітничих Депутатів. Царську владу було скинуто. Але робітникам і селянам після того не стало краще. Влада після Лютневої революції перейшла не до робітничої класи, а до рук буржуазії.

Але ось з-за кордону повертається до Росії після довгого вигнання В. І. Ленін. Другого дня він виступив з промовою, де вказав, що влада повинна перейти до рук робітництва та селянства, і за це треба битися. Ленін казав, що завдання революції є припинити війну, одібрати землю в поміщиків, заводи й фабрики від капіталістів, і все це передати трудящим. Щоб досягти цього, треба скинути владу буржуазії й установити владу Рад Робітничих, Селянських та Салдатських Депутатів.

Вісім місяців панувала буржуазія. Намагалася вона приборкати революцію, розстрілами усмирити пролетаріят, обіцянками землі обдурити селянство. Та трудящі Росії швидко розкусили політику своїх класових ворогів. Під проводом Володимира Ілліча Леніна ще раз однодушно повстав Петроград 25.X.1917 р. і влада перейшла до рук трудящих.

За Равичем-Черкаським

Вправа 1. Прочитайте цю статтю і скажіть, на скільки частин вона ділиться. Як ці частини відділені на письмі одна від одної?

Запам'ятайте: пишучи якусь статтю чи оповідання, ми відділяємо частини одну від одної. Останній рядок першої частини ми не дописуємо, а перший рядок другої частини пишемо, залишаючи трохи вільного місця з початку.

Вправа 2. Візьміть газету, чи книгу й подивіться, як написано над статтями заголовки статей, спишіть їх. Коли нема газети, спишіть заголовки статей з вашої книги. Повторіть § 51 вашої книги.

Вправа 3. Про що пишеться в першій частині цієї статті?

Які заголовки можна придумати для другої, третьої й останньої частини? Напишіть їх над цими частинами. Заголовок має бути **короткий**.

Вправа 4. Напишіть тепер заголовок статті й під ни запишіть заголовки чотирьох частин її так, як це вже ви робили (див. стор. 86, вправа 12).

Запам'ятайте: такі заголовки окремих частин статті чи оповідання звуться **планом**.

План для статті, що ми розглянули, буде приблизно такий:

РОЗВИТОК РЕВОЛЮЦІЇ 1917 Р.

- 1) Лютневе повстання в Петрограді.
- 2) Повалення царської влади й організація буржуазної.
- 3) Приїзд до Росії В. І. Леніна.
- 4) Жовтнева революція.

Отже ви можете зауважити, що статтю написано не будь-як, а за певним планом, де одна думка зв'язана з дальною, тому в статті нема зайвих слів, нема повторень. Як книга має свій план, так і кожен статтю пишуть за певним планом.

Ви щойно склали план уже на готову статтю, але-ж автор складає собі план раніше, а потім уже за планом пише свій твір.

Вправа 5. Випишіть з цієї статті всі слова з приростками й підкресліть їх.

Вправа 6. Випишіть усі слова з наростками юва.

Вправа 7. Складіть план цього вірша.

ЖІНКА І ПАВУК.

У жінки в хаті мухи завелись,

Нема від мух покою.

Все лізуть в очі, рот і ніс,

Гудуть

І спати не дають.

Ну, що робить з такою

Нахабною юрбою?

Благає жінка павука:
— Павуче, любий брате,
У тебе вдача вояка, —
Ось вичисть мені хату.
— Гаразд, — сказав павук. —

І вмить

Ловить

В мережку-павутину

Почав всіх мух.

У жінчиній хатині

Й дух

Навратливої зграї зник

Повік.

Тоді ганчіркою з кутка

Почала жінка вимітати

Гладкого павука.

— За що? Стривай!... —

— Мовчи, павуче, та тікай

І не погань вже хати. —

Концесії, мій друже,

На це подібні дуже,

Хто-ж буде жінка й мухи —

Пізнаєм без науки.

А скажеш, що нема подяки павукові, —

Брехня: аджеж гладкий він і на волі.

С. Пилипенко

Вправа 8. Перечитайте цей уривок, розбийте його на кілька частин і над усім уривком і кожною частиною поставте заголовок.

Вправа 9. Випишіть усі заголовки. Що це буде? Зробіть цю й попередню вправу з товаришем укупі і порівняйте свої роботи.

Вправа 10. Напишіть сами коротенькі спогади з часів Лютневої революції за таким планом-запитаннями:

1) Чи охоче ставилося населення до війни 1914 — 1917 рр.

- 2) Як відбувалася зміна влади там, де ви були в той час.
3) Чого домагалося робітництво та селянство після Лютневої революції.

§ 56. Сполучення СТН, СТЛ, ЗДН, ЖДН.

ЖОВТЕНЬ НА СЕЛІ.

На пожовклій траві перед похмурим будинком *волосяного* правління сиділи селяни. Плоти, мов горобці, обсіли діти.

— Ну, що-ж, Чугунок, чи довго ще чекати тебе доведеться? Розповідай, що там нового! — чути було нетерплячі вигуки. Очі всіх обертались до Чугунка. Він оглянув юрбу, зняв зім'ятого кашкета й кинув його додолу.

— Товариші, — хриплим од хвилювання голосом промовив він, — я приніс вам велику *звістку*. Знищуйте всі стовпи, всі межі, земля наша, бо, товариші, буржуям амба. У Пітері, у Москві й по всіх інших містах більшовики скинули буржуйський уряд. Розбили, розкришили золотопогонників. Скрізь тепер більшовицька влада. Вся земля народів, товариші! Був я в місті в більшовицькому комітеті й там мені все докладно розповіли. Є в нас тут „доброчинець“ — пан-барин Чемоданов. І діди, і прадіди наші на нього працювали. З нашої праці він жив. Тепер візьмемося до нього!

Н. Карпов

Вправа 1. Випишіть підкреслені слова і порівняйте одно з словом *волося*, а друге з словом *звісний*. Що ви помітите? Яка літера в одних словах після *с* *е*, а в других зникає?

Вправа 2. Напишіть такі слова: *чесний, щасливий, зависливий*, а під ними: *честь, щастя, зависть*, і порівняйте їх між собою.

Вправа 3. Подумайте і скажіть, між якими літерами в наведених прикладах зникає *т*, і скажіть, якої літери нема в словах першого ряду.

Пам'ятайте, що т між с і н та с і л не пишемо.

Вправа 4. Утворіть від поданих слів такі слова, де-б літера т випадала: *жалість, пропасть, перстень, користь, піст, кількість, уста, якість.*

Вправа 5. Змініть наведені слова так, щоб після с з'явилося т: *капосний, перехресний, вісник, розіслати, власник, звісний, існувати, злісний.*

Вправа 6. Напишіть слова: *бороздити, кожного, тижні*, — і придивіться, як їх пишемо, а під ними *борозна, кождий, тиждень*. Яка літера зникає після з або після ж? Перед якою літерою вона зникає?

Запам'ятайте: між з і н та ж і н не пишемо ніколи д.

Вправа 7. Поясніть і спишіть, чого не пишемо д у словах: *празник, спізнитись.*

Вправа 8. Утворіть речення на такі слова: 1) *пропасниця* 2) *двохтижневу* 3) *Не спізнуйтеся* 4) *Щасливі* 5) *борозну* 6) *Не кожний*

Вправа 9. Випишіть із уривка всі слова з приростками з, роз, без.

Вправа 10. Поясніть слова: *менишовики, більшовики, есери, комітет, буржуї, паразити*. Запишіть їх у свій зшиток на відповідні літери.

§ 57. Самостійне складання статті. Н перед Ж, Ч, Ш, Щ, -СЬКИЙ.

Вправа 1. Випишіть з нижче поданого уривка підкреслені слова. Прислухайтеся, як ви їх вимовляєте. Придивіться, як їх пишемо. Яке на письмі н — тверде чи м'яке? А у вимові?

З РЕЗОЛЮЦІЇ ПЕТРОГРАДСЬКОЇ РАДИ.

Вітаючи переможну революцію Петроградського пролетаріату й залоги, Рада особливо підкреслює одність організації, дисциплінованість, що їх виявили маси в цьому повстанні... Мало коли було пролито менше крові і мало яке повстання закінчувалося таким надзвичайним успіхом, як теперішнє.

Вправа 3. Спишіть оці слова й підкресліть у них літеру **н**: *спілчанський, Ганна, санч, інший, меншовик, панство, воєнщина.*

Запам'ятайте: після **н** перед **ж, ч, ш, щ, -ський та -ство** знак м'якшення не пишемо.

ж	}	н	{	щ
ч				ський
ш				ство

Вправа 3. Складіть речення на такі слова: *тонший, радянська, селянська, селянство, кінчики, панщина, хорунжий.*

Вправа 4. Прочитайте ще раз статті „Розвиток революції 1917 р.“ (§ 55), „Жовтень на селі“ (§ 56) і складіть самі маленьку статтю про те, як відбулася Жовтнева революція. Згадайте в цій статті про незадоволення робітників і селян з Тимчасового Уряду, про Ленінів заклик взяти владу в свої руки, про більшовиків, про громадянську війну.

Вправа 5. Утворіть від підкреслених слів по кілька нових слів, підкресліть у них корінь. Хай це буде вам за план. Скажіть за це раніш усно, а потім запишіть.

Пишучи статтю, ставте крапку по кожному реченні. Не забудьте також ставити коми, знаки питання та оклику.

Коли трапляються трудні для вас слова, подивіться в словник, як їх писати. Дайте комусь перевірити свою роботу.

Вправа 6. Пошукайте в читанці статтю про Жовтневу революцію й складіть план її.

Вправа 7. Підкресліть у цій статті всі слова, де **н** стоїть перед **ж, ч, ш, щ, -ський.**

§ 58. Двокрапка перед перелічуванням.

ВЛАДА РАДАМ.

Якщо не можна взяти владу без повстання, — треба йти на повстання зараз-же. Цілком може бути, що саме тепер можна взяти владу без повстання. Не обов'язково починати з Пітеру. Якщо Москва почне безкровно, її підтримають напевне армія і всі револю-

ційні сили, а саме: селянство, флота й фінське військо, що йдуть на Пітер. Якщо навіть є в Керенського біля Пітеру 1—2 корпуси кінноти, він мусить піддатись. Пітерська Рада може виждати, агітуючи за Московський Радянський Уряд.

Гасло: влада Радам, фабрики та заводи робітникам, земля селянам, мир народам, хліб голодним.

З Ленінової відозви 1917 р.

Вправа 1. Прочитайте цей уривок і з'ясуйте незрозумілі слова; запишіть їх у словник (*гасло* та інш.).

Вправа 2. Спишіть речення, що починаються словами: *Якщо Москва... й закінчуються... йдуть на Пітер*. Подумайте і скажіть, чого поставлено коми після *армія*, *селянство* і т. д. і чого не поставлено коми після слова *флота*.

Вправа 3. Який знак стоїть перед перелічуванням і після якого слова він стоїть? Чи було-б закінчене речення, якби не було перелічування? Прочитайте речення без перелічування.

Вправа 4. Порівняйте ці речення і скажіть, котре з них закінчене, тоб-то думку висловлено цілком, а котрі не закінчені.

- | | |
|---|-------------------------|
| 1. Якщо Москва почне безкровно, її підтримають напевне всі революційні. | Закінчена думка? |
| 2. Якщо Москва почне безкровно, її підтримають напевне всі революційні сили, а саме. | Чи закінчена тут думка? |
| 3. Якщо Москва почне безкровно, її підтримають напевне всі революційні сили, а саме: армія, селянство, флота й фінське військо. | А тут? |

Вправа 5. Порівняйте перше та друге речення й скажіть, які слова другого речення роблять його незакінченим.

Вправа 6. Порівняйте друге та третє речення й скажіть, що робить закінченим третє речення.

Запам'ятайте: перед перелічуванням пишемо **двокрапку**, якщо перед ним стоїть узагальнювальне слово. Пишемо її так (:). Чи-

таючи речення, треба на двокрапці зупинитися довше, як на комі. Без узагальнювального слова двокрапки не ставимо.

Вправа 7. Випишіть з вищенаведеної статті останнє речення, що починається словом: *Гасло* і поясніть всі знаки розділові.

Вправа 8. Підкресліть в наведеному вище уривку слова з подвоною шелестівкою й поясніть, чому подвоюємо там шелестівки.

Вправа 9. Перечитайте цю статтю й поясніть, чому там стоять двокрапки та коми.

РОБІТНИКИ ТА СЕЛЯНИ—СПІЛЬНИКИ В БОРОТЬБІ Й БУДІВНИЦТВІ.

Селянство в усьому світі має вибрати або спілку з буржуазією, або спілку з робітництвом.

Коли ми придивимось до того, що відбувається не лише в нашій країні, але й по всьому світі, то нам стане цілком зрозуміло, що середня сила між буржуазією та робітничою класою керувати державою не зможе. Такої середини не може бути. Одно з двох: або державою керує буржуазія, або влада належить робітничій класі, як от у нас. Тоді робітнича класа всіма силами намагається зрушити широкі верстви народніх мас, у першу чергу селянство, як свого спільника, до будівництва нового життя в інтересах усіх трудящих. Селянству доводиться вибирати між двома силами: буржуазія—з одного боку, робітнича класа—з другого. Або працювати з буржуазією, гинути та терпіти, або чесно й дружно спільно з робітничою класою будувати своє життя.

В. Чубар

Вправа 10. Як робітництво ставиться до селянства? Дайте відповідь словами статті.

Вправа 11. Яка доля селянства за буржуазії? Дайте відповідь словами статті.

Запам'ятайте, як пишуться слова: робітництво, будівництво, класа, намагатися. Запишіть їх в свій зшиток під відповідними літерами.

Вправа 12. Поясніть, чого слово *селянство* пишеться без знака м'якшення.

Вправа 13. Складіть коротеньке оповідання „Наша школа“ чи „Наш гурток“, уживаючи двокрапок при перелічуванні.

§ 59. Складання оповідання за прикладом прочитаного.

ВІДСТУП ЧЕРВОНИХ ПОВСТАНЦІВ.

Од села до села відступали заметами глибокими червоні повстанці на чолі з Дмитром. Огонь і воду пройшли з гарячими рушницями, а тепер не стало сили більш ворога здержувати — одступили заметами. Розстріляли патрони, догризли сухарі, — а спереду білі простори, за спиною ворожі загони.

РАДА ПОВСТАНЦІВ.

... Відступали... і нарешті — стоп! Радили раду і сказав тоді Дмитро:

— Дарую життя за батрацьку долю. — Іще: наженуть — серед степу всім смерть, але я не хочу того. Наша сила ще потрібна, ще почують про нас і затремтить не один буржуй!

ГЕРОЙСЬКИЙ ВЧИНОК ДМИТРА.

Старшим був Дмитро і розказав, що недалечко є хутори.

— Скоріше туди, а сам — так говорив Дмитро — повартую, дорого продам своє життя — а ви, повстанці, мститеся за мою загибель.

І залишився Дмитро з кулеметами рятувати загін, а з ним ще один повстанець-москаль, теж з батраків.

І. Сенченко

Вправа 1. Зверніть увагу, за яким планом складено це оповідання, цеб-то на скільки частин його можна розділити і про що в кожній частині говориться.

Вправа 2. Які є заголовки в оповіданні? Запишіть назву оповідання і план його.

Вправа 3. Закрийте книжку й коротенько напишіть, про що йде мова в оповіданні.

Вправа 4. Пригадайте який цікавий випадок з вашого життя чи яку подію на вашому підприємстві чи селі й напишіть про них оповідання. Перше, ніж писати, складіть план свого оповідання. Пишучи, пригадайте всі засвоєні правила, як складати план статті та інш. (див. §§ 51, 55, 57).

Вправа 5. Візьміть у бібліотеці книжку з оповіданнями про Жовтневі події та громадянську війну на Україні.

Складіть сами на підставі прочитаного коротке оповідання.

§ 60. - ТЬСЯ.

СРСР — МАЯК ПРИГНОБЛЕНИХ НАРОДІВ.

Жовтнева революція знищила не тільки гніт поміщиків і капіталістів над трудящими. Вона знищила й пригноблення буржуазією менших народів, що населявали царську Росію. Вона перетворила царську Росію на Союз великих національностей, де кожний найменший нарід має однакове право, як і решта, де нема народів-господарів та народів-холопів.

Ось через що так *тягнуться* до нашого Союзу сотні мільйонів пригноблених народів Заходу і Сходу. Ось через що Китай, Індія й африканські негри з надією та любов'ю поглядають на наш СРСР. Вони бачать у ньому свого щирого друга й учителя. Вони знають, що рано чи пізно, піднявши революцію, всі

народи *зійдуться* до одного великого Союзу визволеної людности.

Великий твір Ленінів — СРСР, як провідна зоря, світить пригнобленим усього світу.

Із читанки „Червона зброя“

Вправа 1. Випишіть із статті підкреслені слова. Підкресліть у них закінчення **-ться**. Як його ви вимовляєте, а як пишете?

Вправа 2. Напишіть ці слова з **ся** і без **ся** і вимовте їх, прислухаючися до свого голосу.

Тягнуть — тягнуться.

Зійдуть — зійдуться.

Запам'ятайте: коли до слова, що закінчується на **ть**, додається **ся**, то ці літери хоч і вимовляють трохи інакше: **цця**, але треба писати **ться**.

Вправа 3. Спишіть, змінивши слова, як показано:

Робить — робиться.	Пишуть — пишуться
Грають —	Нищать —
Б'ють —	Світить —
Учать —	Люблять —
Пасуть —	Миють —

Вправа 4. Спишіть і підкресліть слова, де є **ться**.

ПРАВА НАРОДІВ У СРСР.

Всі народи СРСР користуються однаковими правами: мовами всіх народів друкуються книжки та газети, діти вчаться рідною мовою, кожному громадянину вільно жити, де забажається, в межах своєї конституції кожен народ сам піклується про своє життя.

Вправа 5. Спишіть, дописавши замість крапок потрібні слова.

*Не плюй у колодязь, водиці Куди вітер по-
віє, туди лоза й Хто вовків той у ліс не хо-
дить. Бійся того, хто тебе Місяць на хмари по-*

гляне та й..... Людська кривця не водиця, розли-
вати не.....

Вправа 6. Напишіть маленьку статтю про національ-
ну політику Радянської влади за таким планом:

- 1) Як цар гнобив народи, що жили в Росії?
- 2) Як ставиться до народів, що живуть у СРСР, Радвлада?
- 3) Як у буржуазних (капіталістичних) країнах живеться
недержавним народностям?
- 4) Як дивляться на СРСР усі пригноблені народи світу?

Пишучи статтю, ставте, де треба, розділові знаки. Як-
що не знаєте, як написати якесь слово, пошукайте його
в словниках.

§ 61.- ШСЯ. Допис до газети.

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА НА УКРАЇНІ.

Постанова уряду УСРР про забезпечення рівно-
правности всіх мов на Україні дуже важлива. Вона
точно з'ясовує взаємини української мови з мовами
національних меншостей. У постанові говориться, що
основна державна мова в УСРР — мова українська,
а в національних районах чи сільрадах офіційна мо-
ва є мова відповідної нацменшости.

Але кожний громадянин має право розмовляти
й писати своєю рідною мовою. Так, наприклад, коли
ти *вдаєшся* до якоїсь установи не-українською,
а своєю рідною мовою, то установа немає права від-
мовити, якщо ти нацмен і *судишся*, то для нацменів
є спеціальні судові камери.

У нижчих школах діти також можуть учитися
в національних школах. Отож, коли ти росіянин, по-
ляк, єврей, то *вчишся* в своїй трудовій школі (росій-
ській, польській, єврейській, то-що).

Але вже в професійних та вищих школах мають
навчати лише українською мовою. Як виняток, націо-
нальними мовами вчитимуть лише в тих профшколах

і ВИШ'ах, що спеціально призначені для національних меншостей.

Ось так переводить Радянська влада національну політику. Які-ж наслідки, питає хтось. Наслідки ми бачимо всі. Ні в одній державі ні раніш, ні тепер не жили всі народи в такій згоді й приязні, як у Радянському Союзі.

Вправа 1. Спишіть підкреслені слова з закінченням **-шся**. Вимовте їх. Що ви чуєте замість **-шся**?

Послухайте, як це вимовляють ваші товариші.

Запам'ятайте: у таких словах, як: **вдаєшся, учишся, судишся, смієшся, борєшся**, то-що обов'язково треба писати закінчення **-шся**, хоч іноді це закінчення вимовляють і інакше (сся).

Вправа 2. Перепишіть і підкресліть слова з закінченням **-шся**.

Як подивився на українські міста тепер і згадаєш, які вони були раніш, то дивуєшся. Усе життя в наших містах поволі українізується. Питаєш школяра, курсанта, студента: — Якою мовою вчишся? — Українською — брешуть відповідь. Навіть серед робітництва почувається зацікавлення до української мови й культури.

Вправа 3. Прочитайте всю статтю й скажіть, чи вдало підібрано заголовок до неї. Чи можна розбити статтю на окремі частини? Розбийте й поставте над кожною частиною заголовок. Кожну статтю треба складати за планом.

Вправа 4. Порівняйте цю статтю з якимось оповіданням. Чи однаково вони написані? Де коротше й стисліше пишеться про якусь справу, в оповіданні чи в газетній статті?

Коли пишете допис (статтю якусь) до газети, пишть її коротко, стисло, про саму суть справи.

Вправа 5. Візьміть газети: „Вісті“, „Пролетарську Правду“, „Комуніст“, „Пролетар“, прочитайте там статті про українізацію. Читаючи, виписуйте усі слова, що мають закінчення **-шся**, і складіть план своєї статті про українізацію.

Вправа 6. Складіть сами допис до стінгазети чи до своєї місцевої газети про стан українізації у вашій установі, приміром, за таким планом:

- 1) Для чого ми українізуємось?
- 2) Яких заходів уживаємо, щоб навчитись укр. мови?
- 3) Теперішній стан українізації в установі.
- 4) Завдання надалі.

Придумайте влучний заголовок.

Пишучи уникайте незрозумілих слів. Пишіть короткі речення. Ставте, де треба, розділові знаки, дописа підпишіть і зазначте свою адресу. Перевірте все написане.

§ 62. Повторення §§ 46—61.

ЩО ДАЛА ЖОВТНЕВА РЕВОЛЮЦІЯ ЖІНЦІ-РОБІТНИЦІ.

По всіх країнах робітники вже десятки років борються з капіталістами за своє визволення.

Далеко гірше становище робітниці. Над нею тяжіє не тільки капіталістична неволя, але ще й родинний гніт. Щоб собі волю завоювати, робітницям треба вперто боротися за те, щоб наново увесь громадський лад було перебудовано.

Жовтнева революція в Росії й на Україні визволила робітницю й селянку від одвічного гніту. Вона дала їм усі ті права, що з них користуються в Радянських Республіках усі трудящі.

Кожній робітниці й селянці широко відчинено двері шкіл, університетів, курсів. Вона має повну змогу нарівні з усіма йти шляхом світла та науки.

Жінка-робітниця має восьмигодинний робітний день. Соцубезпечення забезпечує її на випадок хворости, каліцтва. Вона спокійно може йти на працю, бо знає, що діти не залишаться дома без догляду. Скрізь заведено дитячі садки, дитячі доми, санаторії, де дітей доглядають, годують і виховують. Жінка-робітниця може користуватися з відпустки на два місяці перед і після пологів.

Кожна робітниця й селянка мають право нарівні з усіма трудящими обирати й бути обраними до Рад, на всякі з'їзди й конференції та до інших установ і організацій.

Вправа 1. Перепишіть цю статтю. Пригадайте, який знак треба писати, коли перелічуємо щось.

Вправа 2. Пригадайте, коли ми коми не пишемо, хоч і перелічуємо що-небудь. Прочитайте ті місця в статті.

Вправа 3. Придивіться, який розділовий знак стоїть перед словами: *але, бо, щоб*.

Перед якими словами ще пишемо кому? Складіть на них речення.

Вправа 4. На скільки частин можна розділити цю статтю? Поставте над кожною частиною заголовок. Як ми назвемо всі ці заголовки?

Вправа 5. Спишіть слова, що мають закінчення **-ться**. Пригадайте, що ми говорили про це закінчення.

Вправа 6. Напишіть ці-ж слова з закінченням **-шся**. Що ви знаєте про це закінчення?

Вправа 7. Підкресліть слова закінчення **-ський**. Допишіть іще кілька слів з закінченням: **-ський, -зький, -цький**.

Пам'ятайте, що по **с, з, ц** треба тут писати знак м'якшення.

Вправа 8. Випишіть із статті слова з приростками. Підкресліть приросток з і зауважте, де замість нього стоїть **с**. Пригадайте правило, коли ми в приростках пишемо **з**, а коли **с**. А що ви знаєте про приросток **роз і без**?

Вправа 9. Знайдіть у статті слово, де після приростка стоїть апостроф. Напишіть сами ще кілька таких слів.

Пригадайте, коли ми пишемо апостроф по приростках.

Вправа 10. Пригадайте, як святкували день робітниці, перший, що ви його пам'ятаєте. Складіть про це дописа до вашої стінної газети. Попереду продумайте, що будете писати, і складіть собі план.

Вправа 11. Випишіть з першого речення всі змінні слова й відділіть у них основу від закінчення рискою.

Вправа 12. Відділіть корінь і нарісток у всіх словах останнього речення статті. Поясніть, яку роль відіграють у слові приростки, нарістки й закінчення.

§ 63. Кома при кличних словах.

ДЕПУТАТ.

Сход клекотів, як весняна вода в лотоках: обирали депутата до Ради. Багато було суперечок—кожний гурток свого хотів.

— Стійте, товариші, так не буде діла! — вийшов із гурту хлопець, що служив у Червоній Армії.— Аджеж ви всі добре знаєте Стеценка, він-же оце кілька літ пає громадську череду, п'ять чи що, то ви-ж знаєте, що в нього і ягнати за весь час не пропало. Значить, і тут він зуміє за громадське діло стояти.

— А чи він зуміє щось прочитати, як треба буде?

— Та ще я добре пам'ятаю читати, та ще й писати трохи втну, але-ж куди я там до ради здатний, ні сказати, а ні стати не зумію, — відповів схвилюваний Стеценко.

— Та в Раді не балакати, а діло робити треба— відмовив секретар осередку.

Так і обрали Стеценка.

Прийшов він додому радісний, заклопотаний.

— Жінко, чи знаєш, уже й нас за людей вважають, а не за тварину! Мене за депутата обрано до Ради.

— Ну, Дмитре! ти вже не чабанів син, а депутатів. Гайда на коліна до батька!..

Тепер Дмитрик уже не Чабаненко, а Радченко.

Л. Я.

Вправа 1. Прочитайте оповідання. Читаючи звертайте увагу на всі розділові знаки, зупиняйтеся на них, знижуючи голос.

Вправа 2. Спишіть оці речення й підкресліть те слово, що вказує, до кого промовляють:

— Ну, Дмитре, ти вже не чабанів син, а депутатів. — Жінко, чи знаєш, уже й нас за людей вважають! — Стійте, товариші так не буде діла!

Вправа 3. Зауважте, які знаки стоять перед і після слова, що вказує, до кого промовляють у реченні. Підкресліть ці знаки.

Пам'ятайте: слово в реченні, що вказує нам, до кого промовляють, зветься кличне слово (Дмитре, жінко, товариші). Якщо кличне слово стоїть на початку або в кінці речення, то його відділяємо комою, а якщо в середині речення, то двома комами.

Вправа 4. Перепишіть ці речення й поясніть розділові знаки в них. Кличні слова підкресліть.

Пам'ятайте, трудящі, буржуазію перемогти може лише диктатура пролетаріату. Донбасе, чим ти будеш у майбутнім? Виростай, СРСР, на всесвітній союз! Селяни, обирайте до рад незаможників.

Вправа 5. Перепишіть речення: *Виростай, СРСР, на всесвітній союз!* з повною назвою союзу. Де тут кличне слово? Одно воно чи кілька?

Вправа 6. Спишіть цей вірш і зверніть увагу на кличні слова (їх виділено комами).

Гей, шановная громадо,
Трудівниці, матері,
Довго ми ламали спину,
Щоб в'язать панські лани!
Трудівниці, всі, у кого
В праці руки поросли,
Голосуйте за бідноту
В Раду йдуть хай батраки.

І. Сенченко

Зверніть увагу на кличні слова — *шановная громадо*.

Запам'ятайте, що в реченні виділяється комами не саме кличне слово (громадо, союз), а із словами, що до нього належать (шановная).

Вправа 7. Підкресліть кличні слова й коми, що виділяють їх, у цих реченнях:

Пролетарі всіх країн, єднайтеся! Прошу, тов. голово, дати мені слово.

Вправа 8. Спишіть коротенько, як у вас обирали делегатів на з'їзд рад за таким планом.

- 1) Виборчі картки.
- 2) Що було на виборах?
- 3) Кого обрали на депутата?

Вправа 9. Кого у вас позбавили виборчого права? Дайте повну відповідь. Перед перелічуванням не забудьте поставити двокрапку, а слова, що перелічуватимете, відділяйте комами.

Вправа 10. Складіть коротеньку статтю про будову СРСР за таким планом:

- 1) Робітники та селяни — господарі Радянської землі.
- 2) Найвища влада в СРСР — Всесоюзний З'їзд Рад.
- 3) Радянська влада на місцях.
- 4) Виконавчі комітети й що вони роблять.

Вправа 11. Випишіть слова: *схвилюваний, сказати, схід* і пригадайте правило, як писати приросток з.

§ 64. Наросток УВА, ЮВА.

ЯК УТВОРЕНО ЧЕРВОНУ АРМІЮ.

Царський уряд безкарно знущався над робітниками. Він не тільки примушував їх *працювати* по двадцять годин на добу, не тільки розстрілював за слово „воля“. Царський уряд набирав з селян та робітників молодих хлопців. Їх *муштрували*, били, вбивали в голову, що за царя треба життя своє в бою віддати.

Коли робітники *страйкували*, вимагаючи зменшення робітного дня, або селяни повставали проти поміщиків, на них посиляли салдатів.

Салдати розстрілювали своїх братів, сестер, батьків і нічого не думали. Їм не давали думати. Їх катували, коли вони намагались думати. Але в кінці імперіалістичної війни, коли робітники й селяни сказали „годі“, салдати кинули фронт і повернули свої багнети проти царату.

Але ж буржуазія, захопивши владу в свої руки, схотіла *продовжувати* війну.

Тоді комуністична партія кинула гасло: „Вся влада Радам. Вся влада робітникам, салдатам і найбіднішим селянам“.

Все робітництво, не чекаючи допомоги з фронту від салдатів, підняло повстання проти Тимчасового Уряду. Тоді вперше організувалися загони Червоної гвардії. Червона гвардія *завоювала* владу, але оборонити її вона не могла. Тоді Радянський Уряд *організував* армію — Червону армію.

Декрета про неї видано 18. II. 1918 р. Утворено Червону армію не нагайкою, *катуванням*, а доброю волею.

А. Т.

Вправа 1. З'ясуйте незрозумілі вам слова, як от: *імперіалістичний, царат, страйкувати* та інші.

Вправа 2. Випишіть усі підкреслені слова. Зверніть увагу на те, як їх треба писати. Які звуки в них вимовляються невизначно? Підкресліть їх. Попросіть кого-небудь перевірити вас.

Запам'ятайте: наросток *ува*, *юва* треба писати через *у*, *ю*, хоч може *у* вимові, замість цих звуків, почувається щось інше (*о* або *е*).

Вправа 3. Підкресліть наростки *ува* та *юва* в цих реченнях:

Дев'ять літ славного існування Червоної армії примусило буржуазний світ визнати, що Радянський лад — єдиний законний уряд в республіках трудящих. Кожний червоноармієць мусить зуміти виконувати свій революційний обов'язок. Ми не хочемо воювати, але ради будемо захищати. Щоб збудувати новий соціальний лад, треба зуміти знищити старі основи.

Вправа 4. Придумайте 10 слів з наростком *ува* й складіть речення на ці слова про Червону армію.

Вправа 5. Придумайте або найдіть у книжці 10 слів з юва й складіть на ці слова речення.

Вправа 6. Подумайте і скажіть, чого в реченні: *Вся влада робітникам, салдатам і найбіднішим селянам*—вжито коми.

§ 65. Чужа мова. Лапки. Риска.

ДО МАШИНИ ТРЕБА ПИСЬМЕННОГО.

Прийшов безробітний з села до міста. На фабрику гадав вступити. Це було перед німецькою війною. А в той час безробітних було багато. Хвості біля контор стояли. Дочекався робітник і своєї черги.

— Письменний? — питає його управитель

— Та я не в писарі прошуся, — каже йому безробітний.

А управитель:

— Нам тільки письменні потрібні, бо письменний спритніший. Він до всякої роботи, до всякої машини швидко приновлюється. Письменного й машина більше любить.

І пішов бідолаха знову по фабриках шукати собі місця.

Вправа 1. Прочитайте це оповіданнячко вкупі з двома товаришами. Хай один з вас буде за безробітного, другий— за управителя, а третій— за автора. Читайте так, як розмовляєте.

Вправа 2. Випишіть окремо всі слова управителя. Не забувайте за розділові знаки.

Вправа 3. Випишіть окремо слова робітника.

Вправа 4. Кому належить решта слів у цьому оповіданні? Випишіть їх окремо. Хто склав це оповідання? Як він зветься? Пригадайте, як ми звемо людину, яка написала якусь книжку, чи статтю, чи оповідання.

Вправа 5. Підкресліть знаки, що стоять перед і після слів управителя та робітника. Як надруковано слова кожного розмовника?

Запам'ятайте: ті слова на письмі, що їх автор говорить не від себе, а точно передає чийсь мову, називаємо **чужими словами**.

Вправа 6. Порівняйте ці два речення й скажіть, у якому реченні є чужі слова, а в якому їх нема:

— *Письменний?* — *питає його управитель.*

Управитель спитав його, чи письменний він.

Вправа 7. Переробіть за наведеним прикладом сами слова безробітного так, щоб мова йшла від автора.

Вправа 8. Підкресліть чужі слова в цьому реченні і зверніть увагу на знаки, що стоять перед і після чужих слів. Підкресліть ці знаки. Як тут надруковано чужі слова?

Учителька поклікала його сьогодні й сказала: „Скінчиш цю школу, поміщу тебе в художню“.

Вправа 9. Перепишіть попереднє речення, поставивши замість лапок риску.

Запам'ятайте: чужі слова на письмі виділяємо знаками—перед ними й після них ставимо лапки. Пишемо їх так: „ “. Перед чужими словами ставимо двокрапку. Коли-ж говорять дві, або більше осіб, то лапок можна й не ставити. Замість них перед чужими словами пишемо риску й слова кожного розмовника починаємо з нового рядка.

Вправа 10. Перепишіть цю вправу, зразок запису розмови. Зверніть увагу на розділові знаки.

— *Скажіть, будь ласка, де ви живете?*

— *Я живу в місті тут недалеко.*

— *А де саме?*

— *На Радянській вул., в будинку ч. 4.*

— *Це поруч з книгарнею?*

— *Ні, це рядом з Соробкоопом.*

Вправа 11. Напишіть за цим прикладом розмову, яку провадить у лікарні лікар з хворими.

Вправа 12. Прочитайте цей вірш, хай ваші товариші читають слова дядьків, а ви — авторів слова.

ЗА БУКВАРІ.

(З Дем'яна Бедного).

Край села стоїть хатинка,

Там посходились дядьки:

„От біда, сказалась жінка,—

Раптом сіла за книжки“.

„В мене, брат, та сама мука,—
Знання з букварем сидить“.

„Й на який біс їм наука,
Їм-би вміть дітей родить“.

„Бабі—кухня, бабу треба
Одучити од книжок“.

„З грамотіями халепа“.

„Їм-би прядку та горщик“.

„Що-ж казати“.

Коло чарки

Враз рішили мужики:

„Букварі всі—на цигарки,

А для баб є батог“.

Якби в селах були сходи

Із одних таких дядьків,

Ми-б не бачили свободи,

Не збулися-б ми панів.

Треба вчитись, треба знати,

Що нам сяє угорі,

Молодиці та дівчата,

Сміливо—за букварі!

М. Терещенко

Вправа 13. Підкресліть чужі слова в цьому вірші. Придивіться, який розділовий знак стоїть після лапок наприкінці речення.

§ 66. Цитата.

ТОВ. ЛЕНІН ПРО ЛІКВІДАЦІЮ НЕПИСЬМЕННОСТІ.

Про прагнення трудящих до освіти Вол. Іллєч сказав:

„Трудящі прагнуть знання, бо воно їм конче потрібне для перемоги.“

Дев'ятеро з десяти трудящих зрозуміли, що знання є знаряддя в їх боротьбі за визволення. Вони ро-

зуміють, що невдачі пояснюються браком освіти і що нині від них залежить зробити освіту дійсно приступною для всіх“.

З промови Вол. Ілліча на I Всерос. З'їзді в справі нар. освіти 25. VIII. 1918 р.

Заповіт т. Леніна: „Нам треба за всяку ціну поставити перед собою три завдання: перше—вчитися, друге—вчитися й третє—вчитися“.

З промови Вол. Ілліча на II Всерос. З'їзді Політосвіти 17. X. 1921 р.

Наказ Ілліча молоді: „Комунізм є в тому, щоб ті юнаки й дівчата, що перебувають у спілці молоді, сказали: „Молоде, на боротьбу за освіту!“ Це наша справа. Ми з'єднаємось і підемо на села для того, щоб ліквідувати неписьменність“.

(Промова т. Леніна на Всер. З'їзді КСМ 4. X. 1920 р.)

Вправа 1. Прочитайте ті уривки з творів Леніна й підкресліть чужі слова (в даному разі Володимира Ілліча) одною лінією, а двома — слова автора (що подає слова т. Леніна).

Вправа 2. Зверніть увагу на розділові знаки—двокрапки й лапки перед чужими словами й лапки по них. Зауважте також, що в дужках () зазначаємо, де саме Вол. Ілліч висловив промову, що з неї ми подаємо його слова про лікнеп.

Запам'ятайте: чужі слова, що їх наводить автор у своїй книжці чи статті, звуться цитата. Цитата завжди має бути точна. Звідки її взято, треба неодмінно зазначати, принаймні скорочено.

Вправа 3. За наведеними прикладами цитат, складіть невелику статтю і, цитуючи слова Леніна з поданого нижче уривка (зазначте точно, де він їх сказав), скажіть, що Володимир Ілліч говорив:

- 1) Про лікнеп і політичну освіту.
- 2) Про неписьменну людину й політику.
- 3) Про заощадження для розвитку народньої письменности.

Не забудьте поставити двокрапку й лапки, наводячи слова Леніна.

ВЧИТИСЯ, ВЧИТИСЯ, ВЧИТИСЯ.

„Поки в нашій країні є таке явище, як неписьменність, про політичну освіту занадто важко говорити. Це не є політичне завдання, — це увага, що без неї про політику говорити не можна. Неписьменна людина стоїть поза політикою, її спочатку треба навчити азбуки. Без цього не може бути політики, без цього є тільки чутки, казки, забобони, але не політика“.

„В пролетарсько-селянській державі багато й багато ще можна заощадити й слід заощадити для розвитку народньої письменности ціною закриття всяких чи то іграшок напівпанського зразка, чи установ, без яких нам іще можна й довго буде можна й треба обійтися“.

(З промови Вол. Ілліча на II Всерос. З'їзді
Політосвіти 17. X. 1921 р.)

Вправа 4. Запишіть у свій зшиток слова: *цитата, цитувати, політосвіта*. Довідайтеся про їх значення з словника.

Вправа 5. Напишіть повно: *Наросвіта, комсомол, лікнеп*.

§ 67. Закінчення Ої — ІЙ.

ЗАПОВІДІ ЗДОРОВ'Я.

1. Дбайте про чистоту в хаті й у дворі, бо від нечистоти, бруду й пороку багато всяких хороб буває. З пороком та курявою здійсмається в повітря зараза сухіт. В нечистоті заводиться й плодиться всяка інша зараза (тиф, холера). Всяка нужа (воші, блощиці, блохи), крім того, що дошкуляє людині, може теж заносити заразу від хорої людини до здорової.

2. Дбайте про чистоту свого тіла й одєжі, бо до них може пристати зараза. Не беріть їжі немитими

руками, а надто, коли ви були на базарі, на ярмарку, на сході, взагалі де було багато людей. Не ходіть на похорон і на поминки в ту хату, в якій хтось помер від заразної хвороби, і дітей своїх туди не пускайте. Не спіть покотом на одній постелі й не їжте з одної миски, бо так швидко передається хвороба.

3. Заводьте по селах лазні, щоб була змога вимити тіло хоч раз на місяць. На брудному тілі прикидаються всякі на шкірні хвороби: короста, лишай, чиряки й болячки.

Вправа 1. Виписіть такі сполучення слів: *від хорої людини до здорової, від заразної хвороби, з одної миски*. Підкресліть усі слова, що мають закінчення *ої*. Як ви запитавте про ці слова? Відповіджте на ці питання: Звідки й куди може заносити заразу нуджа? Із чого помер хтось у хаті? Звідки не можна їсти?

Вправа 2. Спишіть і підкресліть:

Хорої людини не можна дратувати. Не пийте сирій води. Не їжте гнилої ковбаси.

Вправа 3. Підкресліть слова, що мають закінчення *ій* у „Заповідях“. Поставте питання перед цими словами.

Відповіджте на питання: де не можна спати покотом?

Вправа 4 Спишіть і підкресліть *ій*.

У провітрений хаті чисте повітря. Хорій людині не можна вставати.

Запам'ятайте: закінчення *-ій* та *-ої* часто переплутують. Отож коли ви не знаєте, яке закінчення поставити, то пам'ятайте, що, на питання: де, кому, чому буде закінчення *-ій*, а на питання: з чого, від чого, куди, звідки — буде *-ої*. Закінчення *-ої* ніколи не переходить на письмі і в мові на *-ої*.

Вправа 5. Дайте відповідь на ці питання:

1) В яких лікарнях і поліклініках ви були?

2) З яких газет ви вичитали про охорону здоров'я?

Вправа 6. З кількох частин складається вищенаведена стаття? Напишіть над кожною заголовком. Виписіть усі заголовки: що це буде?

Вправа 7. Надпишіть над кожною частиною замість заголовків повні речення:

1) Від нечистоти, бруду й пороху бував багато всяких хороб.

2) До тіла й одержі може пристати зараза.

3) Тіло треба мити в лазні хоч раз на місяць.

Такий докладний план статті допомагає переказувати її.

Вправа 8. Напишіть допис до стінгазети про роботу вашої санкомісії. Складіть наперед план її (напр.: 1. З кого складається комісія. 2. Що вона зробила. 3. Що має зробити. 4. Як ставиться до роботи санкомісії завком і всі робітники).

63. Закінчення -ОЮ, -ЕЮ.

Короткий зміст прочитаного.

ЩО ТАКЕ ПРОЛЕТАРСЬКИЙ СУД.

Народний суд виконує обов'язки що-до зміцнення й будови Радянської влади. Досягається це через широкє втягнення трудящих до виконання правосуддя.

Наш суд так само і класовий суд. Він відзначається надзвичайною простотою судочинства, немає в ньому тяганини, бюрократизму.

Хто судді? Суддю обирається на рік і на допомогу йому народніх засідателів на півроку: вони й ухвалюють постанови й присуди.

Народні засідателі в пролетарському суді це міст між судом і робітничо-селянською масою. Вони є запорукою того, що судові ухвали з класового погляду будуть правдиві. Постійний склад наших судів на 90% становлять робітники та селяни.

Політичні злочини класових ворогів наш суд карає суворіше. Суд тут пощади не дає. Коли пролетарський суд визначає кару, то він перш над усе з'ясовує соціальний стан винуватця та те, що примусило його вчинити злочини, а відтак і ту небезпеку, що її може являти собою злочинець, будучи на волі.

Вправа 1. Випишіть слова: *простою, масою, запорукою, землею, суддею, душею, гущею, Марусею*. На яке пи-

тання відповідають ці слова ? Напр., я рубаю дрова (*чим?*) сокирою.

Вправа 2. Дайте на письмі повні відповіді словами статті.

- 1) Чим відзначається наш судовий устрій?
- 2) Ким є народні засідателі в пролетарському суді?

Запам'ятайте: слова, що відповідають на питання **ким?** або **чим?** мають закінчення **ою** або **єю**.

Вправа 3. Спишіть і підкресліть закінчення **ою**, **єю**. Поставте до цих слів запитання: *Ми жертвою в бою нерівнім лягли.*

Вправа 4. Спишіть, замінивши крапки відповідними словами.

- | | |
|--|---------------------------|
| 1) Моя душа — (<i>чим?</i>) моєю душею | 1) Суворо постанова |
| 2) Суддя (<i>ким?</i>) суддею | 2) Година — |
| 3) Земля (<i>чим?</i>) | 3) Хвора нога — |
| 4) Круча — | 4) Собака — |
| 5) Доня — | 5) Рука — |
| 6) Диня — | 6) Лава — |

Вправа 5. Складіть кілька речень, де-б були слова з закінченням **ою** та **єю**.

Вправа 6. Прочитайте всю статтю. Чи всі слова розумієте? Випишіть незрозумілі слова й подивіться в словник, що вони значать.

Вправа 7. Розбийте статтю на 4 частини:

- 1) Обов'язки пролетарського суду.
- 2) Чим відзначається пролетарський суд.
- 3) Склад пролетарського суду.
- 4) Кара за політичні злочини.

Вправа 8. Напишіть тепер коротенько по одному реченню про кожну частину. Можна написати ось так:

1) Пролетарський суд зміцнює радянську владу, притягаючи до виконання правосуддя трудящих.

2) Радянський суд характеризується простотою судочинства.

3) Постанови та присуди ухвалюють судді та народні засідателі.

4) Пролетарський суд суворо карає політичні злочини класових ворогів.

Такий коротенький переказ статті називається змістом її.

Вправа 9. Прочитайте в газеті статтю з відділу „Червоний суд“, напишіть план і короткий її зміст.

§ 69. Складання доповіді.

СРСР І КАПІТАЛІСТИЧНІ КРАЇНИ.

Гасла Великої Жовтневої Революції — мир народів і рівність усіх національностей — дали нашій зовнішній політиці певний напрямок. Перед нами стоять два завдання: зміцнити добросусідські відносини капіталістичних країн до СРСР, встановити щільний зв'язок Радянського Союзу з закордонними державами.

З 1922 року Радянська влада дбає про роззброєння. Але нашого заклику не почули. Ми звертались і звертаємось до сусідніх із нами країн (Польща, Литва, то-що), пропонуючи взаємно і в однаковій мірі зменшити армії.

Сталий мир — це основа нашої закордонної політики. Для цього ми готові йти на всякі жертви. Це ми довели, склавши Берестейський мир та договори з сусідніми країнами.

Заклик Радянського Уряду до миру — не пусті слова. Найкращі відносини в СРСР встановилися з Німеччиною, Італією і країнами Сходу.

Що-до східних країн, то Радянський Союз перший з держав визнав на ділі право народів на самовизначення й одмовився від усіляких привілеїв у тих країнах.

Не зовсім добрі відносини у нас з Англією. В останні часи відносини Англії до нас значно погіршали. Англія порвала з нами всякі зв'язки й загрожує війною.

Але-ж загалом взаємовідносини наші з сусідніми державами покращали. Наша сила в Червоній армії та в допомозі робітників і селян усіх країн. Радянський Союз здобув серед трудящих мас світу любов

до себе. Це найголовніша перешкода до нової війни проти нас. Але, коли ми самі за себе не дбатимемо, так нам ніщо не допоможе. Дальший розвиток господарства СРСР залежить од сталости миру. А мир нам дасть Червона армія й співчуття трудящих усіх країн.
(За Літвіновим)

Вправа 1. Випишіть незрозумілі слова й запишіть їх у свій зошит.

Вправа 2. Складіть план цієї доповіді. Складаючи план, подивіться, як вона збудована.

У першій частині говориться, що завдання Радянської влади в зовнішній політиці є зміцнити добросусідські відносини з закордонними державами — цю основну частину зведемо *вступом*.

Далі йде *виклад* доповіді. Тут розвивається основна думка доповіді й доводиться на прикладах, що:

1) Радянська влада закликала й закликає сусідні держави до розбровення.

2) СРСР дбає про мир з усіма державами.

3) Радянський Союз визнав право народів на самовизначення.

4) Взаємовідносини з сусідами тепер покращали, хоч ще не з усіма.

Закінчується доповідь таким *висновком*:

Радянська влада політикою миру здобула серед трудящих мас любов до себе. Ця любов трудящих усіх країн та Червона армія забезпечать мир нашому Союзові.

Отже, складаючи доповідь, треба перш за все ясно усвідомити собі, що ви хочете сказати, чи довести в своїй доповіді. Потім треба на прикладах, фактами, а коли треба, то й цифрами, довести основну думку й на підставі цих прикладів зробити певний висновок.

Вправа 3. Візьміть газету й прочитайте там статті про міжнародний стан. Пошукайте ще таких статей в інших газетах. Із цих статей підберіть матеріал і складіть коротеньку доповідь про останні події за кордоном.

Складаючи доповідь, намітьте обов'язково план її. Пишіть короткими реченнями. Кожну нову частину доводів починайте з нового рядка. Ставте розділові знаки, де треба. Коли не знаєте, як писати яке слово, подивіться в правописний словничок.

§ 70. Складання доповіди.
Закінчення -УТЬ,-ЮТЬ,-АТЬ,-ЯТЬ.

ГОТУЮТЬСЯ ДО ВІЙНИ.

Витрати на озброєння після світової війни не лише не зменшились, але, навпаки, в багато разів збільшились. Ось що *доводять* цифри про зростання витрат на озброєння трьох найголовніших капіталістичних держав.

Витрачено на озброєння в золотих карбованцях:

	1913—14 рік	1921 рік
Сполучені Штати Америки	632.000.000	11.845.000.000
Англія	284.000.000	1.647.500.000
Франція	366.160.000	1.980.800.000

Виходить, що Америка витратила на озброєння в 1921 році в 19 разів більше, ніж на початку війни, Англія—у 5 разів, Франція—більш як у п'ятеро. Оце таке зменшення витрат на військові потреби, про що так *люблять* говорити імперіялістичні уряди.

На початку світової війни постійні армії в Європі становили близько 3.000.000 люду. Після війни армія в Німеччині й Франції зменшилась на 700.000, а проте Європа в 1923 році мала під рушницею 3.700.000. Але за наших часів головну ролю *відіграє* не лише кількість армії, а переважно їхнє технічне обладнання: повітряна флота, артилерія, гази, підводні човни й т. ін.

До кінця 1923 року Франція мала найдужчу повітряну військову флоту. Там було 1.350 бойових літаків. Англія до цього часу збудувала 600 літаків, Америка—стільки само, Італія—250, Японія—300.

Нарешті, хемія—наймогутніший засіб боротьби, від якого немає рятунку. Один американець, військовий. каже так:

— Можна уявити собі, беручи на увагу технічне удосконалення сучасних армій, що більшість міст Америки можна знищити через три дні після оголошення війни. Є спеціальний газ, остільки сильний, що нищить усе живе. Тварини падають умиць, навіть не здригнувшись. Таким чином, людина *може* загинути, не встигши одягти свого протигазу.

Крім зміцнення повітряних і морських флот, винайдення смертоносних газів, ідуть ще й далі удосконалення засобів нищення та руїни.

Винайдено особливу ракету, що зветься ракета смерти, яка, розриваючись, утворює дощ з розпеченого металу і на 6 верстов навкруги *нищить* усе живе. Зроблено спроби й над промінням смерти, яке *може* на віддаленні спиняти рух аероплана і підпалювати вибухові речовини.

Працю над військовими винаходами переводиться надзвичайно таємно. І ще багато чого ми не знаємо в цій справі, але й того, що знаємо, досить, щоб сказати: ніколи ще не було такого згубного різнобічного готування, щоб знищити світ і людство, як тепер. Пси імперіялізму зірвались із ланцюга. Вони зруйнують світ, коли їх самих не знищити.

(З читанки „Червона Зброя“).

Вправа 1. Випишіть усі незрозумілі слова в зшиток із поясненням. Пояснення візьміть із словника.

Вправа 2. Випишіть з цієї статті підкреслені слова. Поставте питання до слів: *каже*, *може* (хто?) та до слів: *кажуть*, *можуть* (хто?). Яке слово можна поставити при *каже*? Поставимо—*він*. А *кажуть* хто? Вони.

Зверніть увагу, що в словах, коли до них можна додати вони — закінчення буде уть або ють, а коли поставити він, то закінчення буде е або є.

Вправа 3. За попереднім зразком дайте відповідь: *відограє* (хто?)..... А як треба сказати це слово, приставивши до нього вони?

Вправа 4. Спишіть, поставивши замість крапок потрібні слова, й підкресліть у них закінчення.

<i>Він має</i> —вони мають	<i>Він може</i> —вони можуть
<i>Він стукає</i> —вони.....	<i>Він бреше</i> —вони.....
<i>Він купує</i> —вони.....	<i>Він їде</i> —вони.....
<i>Він будує</i> —вони.....	<i>Він пливе</i> —вони.....

Вправа 5. Яке слово можна поставити коло *люблять* (хто?)? А як слово зміниться, коли додають до нього слово *він*? *Він* (що робить?)

Вправа 6. Спишіть і дайте відповідь: *нищить* (хто?).....
Вони (що роблять?).....

Вправа 7. Спишіть, поставивши замість крапок потрібні слова, й підкресліть у них закінчення.

<i>Він доводить</i> —вони доводять	<i>Він нищить</i> —вони нищать
<i>Він сидить</i> —вони.....	<i>Він пищить</i> —вони.....
<i>Він говорить</i> —вони.....	<i>Він держить</i> —вони.....
<i>Він судить</i> —вони.....	<i>Він мовчить</i> —вони.....
<i>Він стоїть</i> —вони.....	<i>Він кричить</i> —вони.....

Вправа 8. Складіть на всі ці слова короткі речення, приміром: *переді мною стоїть стіл. Червоноармійці стоять на варті й т. д.*

Вправа 9. Погляньте на приклади. Коли ми кажемо: *стоїть, нищить, пише, має* і т. ін., то про одну особу говориться, чи про багатьох? А коли кажемо: *стоять, можуть, відобрають*?

Може ви чули, щоб хто казав: *він любе, нище*? можна так писати?

Запам'ятайте: якщо, говорячи про багатьох людей (вони), буде закінчення *ять* або *ать*, то про одну людину (він) будемо казати *ить* або *іть*.

Вправа 10. Візьміть газети за останній тиждень і знайдіть статті про події в Китаї. На підставі тих статей

складіть доповідь про хижачку політику імперіялістичних держав, за прикладом наведеної вище доповіді. Складіть попереду план. Продумайте, що ви будете писати та в якому порядку.

Основну думку свою обґрунтуйте прикладами й цифровими даними, як це ви бачили в цій статті. Написавши доповідь, напишіть і висновок. Свою доповідь перекажіть спочатку усно, а потім прочитайте її.

Вправа 11. Попросіть у бібліотеці невелику книжку, з якої-б ви могли познайомитися з нашими сусідами.

§ 71. Конспектування.

ЗАВДАННЯ КОМІНТЕРНУ.

Передове робітництво з перших років організованого соціалістичного руху прагнуло світового об'єднання, бо воно усвідомлювало собі світове значення своїх завдань. Початок такому об'єднанню було зроблено року 1864 в Лондоні на першому Інтернаціоналі. Франко-Пруська війна, що з неї виросла Німеччина Гогенцолернів, підтягла перший Інтернаціонал, давши одночасно можливість утворюватись та розвиватись національним робітничим партіям.

Уже року 1889 ці партії об'єднались на з'їзді в Парижі й утворили організацію другого Інтернаціоналу. Але головна увага робітничого руху за цей час була на національному ґрунті, в межах національних держав на ґрунті національної промисловости, в ділянці національного парламентаризму. Десятиріччя організаційної та реформатської праці утворили ціле покоління проводирів, що на словах визнавали здебільшого своєю програмою соціальну революцію, але на ділі зрікалились її, застряли в покірливій пристосованості до буржуазної держави. Угодовська політика провідних партій другого Інтернаціоналу виявилась

цілком і привела до найбільшого в світовій історії краху в часи, коли хід історичних подій вимагав від партії робітничої класи революційних метод боротьби. Коли війна 1870 року вчинила поразку першому Інтернаціоналові, визначивши, що за його соціально-революційною програмою нема ще обґрунтованої сили має, то війна 1914 року dokonala другий Інтернаціонал, виявивши, що над міцними організаціями робітничих має стоять партії, що обернулись проти самої робітничої класи, партії, що стали за підлеглі органи буржуазної держави.

Відкидаючи від себе брехні віджилих офіційних соціалістичних партій, ми, комуністи, об'єднані в третій Інтернаціонал, мислимо себе прямими продовжниками героїчних змагань і мучеництва довгої низки революційних поколінь від Бабефа до Карла Лібкнехта та Рози Люксембург. Коли перший Інтернаціонал передбачав майбутній розвиток і накреслював його шляхи, коли другий Інтернаціонал зібрав і організував мільйони пролетарів, то третій Інтернаціонал є Інтернаціонал одвертої масової дії, Інтернаціонал революційного здійснення, Інтернаціонал діла.

(Із маніфесту I Конгресу Комінтерну).

Вправа 1. Прочитайте всю статтю. Випишіть незрозумілі вам слова. Пошукайте їх у словнику.

Вправа 2. Складіть план статті в формі заголовків, потім окремими реченнями.

Вправа 3. Перекажіть за планом коротенько зміст статті. Переказуючи, вибирайте із статті найголовніше.

Вправа 4. Коли ви переказали коротенький зміст статті, то запишіть тепер цей переказ у свій зшиток.

Такий короткий зміст статті називаємо *конспектом*. Запишіть з одного боку план, з другого — конспект, приміром, так:

План заголовками	План цілими реченнями	Конспект
1. Організація і занепад I Інтернаціоналу.	1. 1864 р. всесвітнє робітництво об'єдналось на I Інтернаціоналі, що розпався підчас Франко - Пруської війни.	1. Давно прагнуло свідоме робітництво всесвітнього об'єднання. 1864 р. в Лондоні воно вперше об'єдналось на першому Інтернаціоналі. Підчас Франко-Пруської війни перший Інтернаціонал розпався, але національні робітничі партії розвивалися далі.
2. Угодовська політика II Інтернаціоналу.	2. Утворений 1889 року II Інтернаціонал на словах лише стояв за соціальну революцію, а на ділі потурав політиці буржуазії.	2. Національні робітничі партії об'єдналися 1889 р. в Парижі у другий Інтернаціонал. За цей час зросли й зміцнилися національні робітничі організації. Але проводив II Інтернаціонал лише на словах обстоювали програму соціальної революції, а на ділі покірливо підтримували буржуазію. Так сталося й 1914 року, коли вибухнула всесвітня війна.
3. Завдання III Інтернаціоналу.	3. III Інтернаціонал, продовжуючи героїчні змагання низки революційних поколінь, в Інтернаціонал здійснення соціальної революції.	3. Комуністичні партії, об'єднавшись у III Інтернаціонал, продовжують героїчні змагання низки революційних поколінь. Одрізняючись од перших двох Інтернаціоналів, III Комуністичний Інтернаціонал є Інтернаціонал здійснення соціальної революції.

Вправа 5. Порівняйте конспект із статтею, чим він різниться від неї. Чи можна ще коротше написати? А план, цілими реченнями написаний, це також конспект?

Запам'ятайте: конспект можна написати і коротенький і довгий, але це має бути до ладу складене оповідання, а не окремі уривчасті речення, як ото ми бачимо в плані, цілими реченнями писаному (тезах).

Вправа 6. Прочитайте з читанки „Червона Зоря“ статтю „Інтернаціонал“, складіть план і конспект.

Вправа 7. Візьміть газету, прочитайте там про діяльність якої-небудь закордонної комуністичної партії й складіть конспекта статті.

Вправа 8. Прочитайте з книжок про життя засновника I Інтернаціоналу, Карла Маркса, й складіть короткий його життєпис.

Вправа 9. Випишіть усі слова з закінченням -ої, -ій і поясніть їх.

Вправа 10. Візьміть у бібліотеці невелику книжку про те, яку відіграв В. І. Ленін роль у III Інтернаціоналі, й напишіть про те коротеньку доповідь.

§ 72. Запис прочитаного.

СВЯТО БОРОТЬБИ ТА ПЕРЕМОГИ.

Сьогодні Перше Травня. У нашій Радянській Республіці, з якої вигнано поміщиків, царів та капіталістів, хай кожний чесний селянин та пролетар порівнює сьогоднішній день, що відкриває безмежний простір творчості справжніх робітничих та селянських мас, із днями недавнього рабства та поневолення. І ясно буде нам: повороту до минулого нема й не буде, вперед стелеться вільна дорога.

Американські пролетарі 1886 року вперше підносять голос за всесвітнє робітничє свято і встановлюють Перше Травня, як бойовий день по всій країні, коли робітники вимагають від капіталістів поліпшення свого становища.

Від американських робітників це гасло через океан перекотилося в Європу і тут 1889 р. на Всесвітньому Конгресі відродженого Інтернаціоналу цей день — Перше Травня, як свято праці, встановлюється для робітників усього світу. З цього часу в день Першого Травня під його прапори збиралися робітники всього світу та підраховували свої сили в боротьбі з капіталістами всього світу.

В день Першого Травня на прапорах робітників усіх країн тепер уже інші гасла. Ці гасла вимагають уже влади для робітників та селян. Геть імперіалістичні уряди! Цими гаслами оголошується рішучу боротьбу з імперіалістичною буржуазією.

Там, за межами Радянських Республік, відбуватимуться ще величезні сутички. Тут, у нас, Перше Травня вже відбувається не під гаслами вимог пригноблених мас, а під гаслом допомоги тим пролетарям усіх країн, що не встигли ще подолати своїх гнобителів.

Наше Перше Травня — зоря комунізму. Ніяка сила не спинить нашого пробудження, відродження нашої країни та прагнення трудящих комунізму.

Г. Петровський

Вправа 1. Складіть план і конспект цієї статті.

Вправа 2. Які статті чи оповідання ви ще знаєте про 1-е Травня? Складіть реєстр їх. Пригадайте, як треба записувати книжки.

Вправа 3. Прочитайте про 1-ше Травня такі книжки:

1. Перше Травня. Збірник матеріалів для переведення 1 Травня в школах малописьменних дорослих та для самостійного читання. Харків, 1924 р., ст. 77.

2. М. Юра, Перше Мая в неволі. Читанка „Шлях перемоги“. В-во „Пролетарій“. 1926 р., ст. 116.

3. К. Айснер. Травень переможець. Читанка „Шляхами Життя“, ч. III. В-во Книгоспілка. 1925 р., ст. 248.

4. Перше Травня (збірка). Книгоспілка. 1925 р.

Прочитавши книжку, обов'язково записуйте собі автора, назву книжки, коротенький зміст. Інакше кажучи, треба складати коротенький **конспект**. Коли трапляються чужі слова в книжці, то їх треба передавати від себе. Такі записи доконче потрібні, коли складаєте доповідь чи звіт (пригадайте § 65 про цитати).

Вправа 4. Складіть на підставі ваших записів доповідь на тему: Чому ми святкуємо день Першого Травня. Доповідь пишіть за планом.

Вправа 5. Візьміть кілька газет за перші дні травня місяця й прочитайте там статті про святкування 1-го Травня в СРСР і за кордоном.

У газеті легко знайти статті, бо заголовки їх надруковано в газеті звичайно вгорі.

Вправа 6. Проконспекуйте ці статті й складіть доповідь про те, як святкували день 1-го Травня цього року на Україні, а як за кордоном. Прочитайте свою доповідь товаришам, або в групі.

Складати доповідь краще колективно — удвох, чи втрох, а надто, коли готуєте матеріал.

Вправа 7. Напишіть дописа до вашої газети, як святкували 1-е Травня у вашій місцевості.

Читайте книгу завжди з олівцем і зшитком у руках, робіть виписки незрозумілих слів, цікавих висловів, складайте конспект. Всього ви в пам'яті не вдержите, тому довіряйте якомога більше своїй записній книжці.

§ 73. Складання протоколів.

АНГЛІЙСЬКА ГЕНРАДА ПРОФСПЛОК І ОДНІСТЬ ПРОФРУХУ.

Увечері 28-го червня 1927 р. відбувся позачерговий пленум ВЦРПС, на якому тов. Томський зробив доповідь про переговори з представниками генради про роботу англо-радянського комітету.

Вислухавши доповідь, пленум, обмінявшись думками, ухвалив відозву до робітників СРСР і Великобританії з приводу англо-радянського комітету одности.

За тривожних міжнародніх обставин, коли наближається небезпека війни, підчас скаженого наступу капіталу в Англії, до цього часу нема ніякого скільки-небудь рішучого виступу з боку англо-радянського комітету. А втім, англо-радянський комітет було засновано, щоб боротися з наступом капіталу проти світового профруху і з імперіялістичною війною.



На спробу ВЦРПС скликати АРК у Берліні в червні 1927 року генеральна рада тред-юніонів відповіла тактикою відмовлення й саботажу.

Отже ВЦРПС вважає за свій безпосередній пролетарський обов'язок вдатися до робітників Великобританії та СРСР з декларацією, в якій викладає низку фактів з діяльності генради, яка замість належної рішучості в багатьох питаннях, що стосуються розриву Англії з СРСР, катівських вчинків у Китаї, то-що, виявила цілковиту пасивність і не виконала свого обов'язку перед світовою робітничою класою. Отже, ВЦРПС вважає тепер діяльність лідерів генради за рівнозначну безпосередній зраді класових інтересів пролетаріату й робітників СРСР.

Декларація ВЦРПС.

(З газети „Пролетарська Правда“ 29. VI. 1927 р.).

Вправа 1. Випишіть скорочені слова й напишіть їх цілими словами. Поясніть також незрозумілі слова й запишіть їх у свій зшиток.

Вправа 2. Зауважте, що ця газетна стаття нагадує нам протокола. Інакше можна-б так написати, як це ми звичайно й робимо в протоколах.

Спишіть цього протокола:

П Р О Т О К О Л №.....

Позачергового Пленуму ВЦРПС, що відбувся 28 червня 1927 р. в м. Москві.

Присутні: т. Томський,..... (перелічуються всі присутні члени ВЦРПС).

Порядок денний: 1. Доповідь про переговори з представниками генради про роботу англо-радянського комітету.

2.....

Головує т..... За секретаря т.....

Слухали:

Ухвалили:

1. Про переговори з представниками генради про роботу англо-радянського комітету (доповідає т. Томський).

1. Вислухавши доповідь, Пленум, обмінявшись думками, ухвалив звернутись з відозвою до робітників СРСР і Великобританії з вводу англо-радянського комітету одности.

(Далі допишіть сами).

Протокола підписують голова і секретар.

Як бачите, протокол це є конспект того, про що говориться на засіданні чи на зборах.

Вправа 3. Перелічіть, які відомості треба подавати в заголовку протоколу. Що пишеться в протоколі з правого і що з лівого боку.

Як-же треба писати протоколи? Запам'ятайте:

Найперше пишемо заголовок і число протоколу, а також день, місяць і рік, коли відбулися збори, й місце їх. Потім записуємо, хто був присутній, а коли багато було, то лише кількість присутніх. Опісля пишемо порядок денний, тоб-то ті питання, про які говоритимуть на зборах, а також прізвище голови й секретаря зборів.

Коли це все записано, тоді пишуть зміст протоколу. Папір, на якому пишемо протокола, ділимо на дві половини й ліворуч під словом „слухали“ записуємо, про що говорилося на зборах (довіді та внесення), а праворуч під словом „ухвалили“ — постанови зборів на кожне питання.

Записувати треба лише найважливіше.

Коли протокол готовий, його підписують голова й секретар зборів.

Вправа 4. Складіть за цим зразком і вказівками протокол засідання місцевому чи фабзавкому. Дайте перевірити товаришам.

Вправа 5. Складіть протокола загальних зборів своєї групи.

Вправа 6. Напишіть, що ви читали про Профінтерн. Складіть реєстр книжок та статей.

Вправа 7. Перегляньте газети й знайдіть там відділ, що пише про професійне життя. Зробіть це спільно з кіль-

кома товаришами. Підготуйте матеріал і складіть доповідь про професійний рух у нас і за кордоном.

Вправа 8. Складіть доповідь про роботу вашого професійного осередку.

§ 74. Закінчення -ШИЙ, -ІШИЙ, -ЖЧИЙ, -ЩИЙ. Відозва (заклик).

МОЛОДЬ І РЕВОЛЮЦІЯ.

Тов. Ленін високо оцінив революційний порив юнацтва. Він наказав партії своїй, щоб у боротьбі за владу рад дати почесне місце революційній молоді. Підчас повстання доручалось молоді найвідповідальніші й найнебезпечніші місця. Керівники були певні, що молодь не зрадить.

І молодь не зрадила.

За увесь час громадянської війни Комсомол брав найближчу в ній участь.

Вправа 1. Напишіть слова й підкресліть закінчення **-іший, -іша, іше**: *найвідповідальніше, найнебезпечніше, сильніший, чорніша, серйозніші, бадьоріший.*

Раніш писали це закінчення так: **ійший, ійша, ійше**, тому пам'ятайте, що тепер так писати не можна.

Вправа 2. Запам'ятайте, як писати такі слова: *тонший, кращий, вищий, тихший, швидший, вузкий, ближчий, дорожчий, тяжчий, дужчий, нижчий*; запишіть ці слова у свій словничок-зшиток.

Вправа 3. Перепишіть оці речення й підкресліть у цих словах закінчення **-жчий, -ший, -іший** та подібні (**-іше, -жче**, то-що):

1. Тісніше лави довкола нашої партії!
2. Будь дужчий, жвавіший, спритніший за всіх! Умій у всіх обставинах дати собі раду.
3. Свідомість, що ми виконали наш обов'язок, — найкраща нам нагорода.
4. Ближче до нас! — таке гасло вищих наших партійних органів.

ВІДОЗВА.

Товариші!

Наближається Тиждень Оборони, протягом якого вся трудяща людність покаже свою готовість до оборони радянської країни.

Ми хочемо миру, щоб будувати соціалізм. Нам не потрібні війни. Але на випадок організації збройного нападу на нас — ми примушені будемо дати належну відповідь нашим ворогам. І що краще ми організуємо запілля, що краще ми будемо озброєні військовими знаннями, що могутнішою буде наша славетна Червона армія, то менше ми будемо боятися нападу на наші кордони, то менша буде воєнна небезпека.

Підносячи наше господарство, підвищуючи продукційність праці — ми тим самим готуємось до оборони та боремось з воєнною небезпекою.

У Тиждень Оборони хай не буде жадного члена профспілки поза лавами ТДО-Авіоходу.

Хай живе Комуністична Партія і Радвлада — керівник боротьби й будівник соціалізму!

Вся увага зміцненню обороноздатности нашої країни!

Геть імперіялістів та соціал-зрадників, противників єдиного робітничого фронту!

З відозви Президії Київської ОРПС.

Вправа 4. Перечитайте цю відозву. На крапках, знаках оклику й комах робіть відповідні зупинки. Передавайте підвищення й зниження голосу.

Вправа 5. Порівняйте відозву із статтями та оповіданнями в §§ 67 і 72; яка тут різниця?

Яких знаків ужито тут багато? Чи справляє вражіння на вас ця відозва?

Запам'ятайте: відозви (заклики) складають так, щоб справити сильне вражіння на читачів. Тому речення бувають короткі, сильні.

Складаючи відозву, автор пише так, ніби він промовляє до людей (Робітнича й селянська молодь! Учись військової справи! Будь свідомим оборонцем здобутків Жовтня!).

Вправа 6. Випишіть з газет кілька таких відозв.

Вправа 7. Складіть на зразок цих відозв заклик до селян ліквідувати неписьменність.

Вправа 8. Складіть заклик до своїх товаришів, щоб ходили справно до школи.

§ 75. Складання звіту.

ЗВІТ УКРАЇНСЬКОГО ЦК МОДР'У НА ОКРУЖНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ КИЇВЩИНИ.

Щоб правильно керувати роботою на окрузі, ЦК обслідував 18 округ. Члени ЦК були в 12 округах. Мета цих подорожів—поставити як слід роботу і втягнути якомога більше нових членів.

ЦК додержував звязку з місцями, викликаючи на свої засідання представників округ і районів.

ЦК перереєстрував своїх членів. Наслідки перереєстрації такі: організація збільшилась з 700.000 чол. до 1 мільйона.

Членські внески надходять також краще, ніж торік, але є ще чимало недоплат. З цього погляду Київ стоїть краще, ніж інші міста. Але платити гроші—це мало, треба ще бути свідомим і активним членом.

Які наші найближчі завдання?

Втягнути до лав МОДР'у селянство.

У звязку з напруженим міжнародним становищем зміцнити й пожвавити активність членів МОДР'у.

Втягнути в організацію нових членів, зокрема студентство й молодь, що вийшла з села.

Багато приїжджає до нас політемігрантів. Нам треба їх виховати, щоб вони були активними для нас робітниками.

Нарешті, треба виховати селянську масу, щоб вона була свідомою й активною.

Вправа 1. Перепишіть цей звіт, написавши цифри словами. Скорочені назви напишіть повно.

Вправа 2. Пригляньтесь, як складено цей звіт. Чи так, як оповідання? Складіть план цього звіту.

Звіт треба складати за певним планом. Пишуть його коротко й стисло. У звіті подається й цифрові дані. У звіті треба говорити тільки про ту роботу, про яку дається звіт, коротко слід зробити наприкінці висновки й сказати про дальшу працю, як ви гадаєте її поставити.

Вправа 3. Складіть звіт про свою громадську роботу (напр., про роботу в клубі, в осередку МОДР'у чи в іншому осередку).

Вправа 4. За цим зразком складіть звіт про свою працю над цією книжкою.

Вправа 5. Зберіть газети за тиждень і складіть звіт про міжнародний стан.

Вправа 6. Складіть разом з кількома товаришами звіт про навчання в школі. Виголосіть його усно в гуртку.

Вправа 7. Випишіть з поданого звіту всі слова з закінченням -увати й утворіть на них речення.

Запам'ятайте, що слова — **ховати, виховати, сховати** пишемо з о, а не у.

Запишіть їх у свій словничок.

§ 76. Повторення §§ 63—75.

ПРОЛЕТАРСЬКЕ ЩАСТЯ.

Я бачив, як паризька робітничая людність обіймала свої гармати, наче живу істоту, як друзів. Жінки кидали під їхні колеса квітки. Це було того дня, як народилась велика Комуна.

Катруся стояла на одній з гармат і закликала: „Жіноцтво Парижу! Не можуть раби бути батьками нашим дітям, ми не хочемо червоніти за них. Ми жінки вільних людей! Жінки робітників, дочки робіт-

ників! Ми боремося за будучину, коли праця буде вільна!“

Жінки плескали й кричали: „Хай живе“, носили її на руках, а вона гукала:

„До зброї, до зброї!“

Такою бачив я її ввесь час.

Де вагався якийсь загін комунарів, вона несла прапор і кричала: „Сором вам буде, коли я загину!“

За нею біг, засапавшись, велетень Корута, викрикуючи: „Слава Комуні!“ — єдину, здається, фразу, що він знав з французької мови.

Я бачив, як вона йшла за марами, на яких несли поранених, і гукала: „Помста, помста! Не забувайте, скільки вже загинуло! Матері, посилайте синів, сестри — братів, жінки — чоловіків! Ми, жінки, завоюємо майбутнє!“

„Париж не скориться, — говорила вона, коли входили версальці. — Париж не скориться. Ми не можемо, ми не хочемо жити в рабстві! Ми помremo, ми загинемо, щоб жити в споміні, як велике місто майбутнього, столиця волі!“

І з смолоскипом в руці вона бігла підпалювати будинки, вимагала пороху, динаміту, гасу. Загинути, загинути під руїнами, аби лиш не жити в рабстві!

Вулиця за вулицею ставала здобиччю версальців. Здригалися найвідважніші душі.

Катря переходила від барикади до барикади. Ми не скоримося! Ми помremo вільними!

„Парижани, я буду боротися до краю, хоч-би й одна! Хто зі мною?“

І до неї здіймалися чорні від пороху руки, засмажені уста кричали:

„На смерть, помremo вільними!“

Із читанки „Молот і Плуг“

Вправа 1. Прочитайте це оповідання. Чужі слова вимовляйте так, ніби це говорять дієві особи.

Вправа 2. Випишіть слова з наростками *ува* і *юва*. Чого їх так треба писати, а не інакше?

Вправа 3. Пригадайте, які розділові знаки ми пишемо, передаючи чужу мову. Коли вживаємо лапок, а коли риски?

Вправа 4. Випишіть з оповідання ті місця, де стоять лапки, а окремо ті, де стоять риски.

Вправа 5. Складіть план цього оповідання. Подайте спочатку план-заголовки, потім поруч план цілими реченнями і проконспектуйте оповідання.

Вправа 6. Спишіть слова, що мають закінчення *ою*, *єю*, *ої*, *ій*. Утворіть сами кілька речень, де-б були слова з закінченнями *ою*, *єю*, *ої*, *ій*.

Вправа 7. Спишіть оповідання й зверніть увагу на коми. Поясніть, чому стоїть кома після слів: *Матері*, *Парижани*, *жінки*. Пригадайте, коли ми ще пишемо кому. Скажіть, а коли ми вживаємо двокрапки?

Вправа 8. Підкресліть ті слова в оповіданні, що мають закінчення *-іший*. Напишіть кілька слів з закінченням *-іший*, *-ший*, *-жчий*.

Вправа 9. Пригадайте, що ви читали про Паризьку Комуну. Напишіть коротенький зміст прочитаного.

Вправа 10. Пошукайте ще в газетах статей про Паризьку Комуну. На підставі прочитаних книжок і газет складіть коротеньку доповідь про значення Паризької Комуні. Прочитайте її в класі.

Вправа 11. Спишіть: *Помста, помста!* Які тут два слова? Який між ними знак? Через що поставлено кому (§ 49)?

§ 77. Зайві слова в реченні.

МУЧИТЕЛЬ.

Прапорщик Балбесов прокидається, солодко потягується й охриплим од нічного пияцтва голосом кричить:
— Ей, Іване!

Двері тихесенько відчиняються, і звідти з'являється голова Івана-денщика.

— Чого зволите? — боязко запитує він.

— Підніми штори.

— Слухаю, вашескородіє!

Іван тихенько, навшпиньки йде до вікна, береться за шворку й смикає. Шнурок уривається.

— Ну, що-ж ти там, дурню? — кричить Балбесов.

— Так що, вашескородіє, шнур увірвався, шнур увірвався, так що я вам докладавав. Гнилий був і стертий.

— Морда в тебе стерта! Худобо! Мерзотнику! Чому-ж ти зараз не подивився, йолопе?

— Так що я вам докладавав, багато разів докладавав, а ви, а ви говорили, що грошей нема.

— Ну й дурень!

Іван мовчить.

За П. Арським

Вправа 1. Прочитайте цей уривок удвох з якимось товаришем. Хай один з вас буде за прапорщика, другий за Івана.

Вправа 2. Зверніть увагу на Іванові слова. Чи так-би ви говорили звичайно? Що зайвого в його мові?

Чи треба так повторювати слова, як це ви читаете в уривку? Закресліть в уривку слова, що їх без потреби повторює Іван.

Запам'ятайте: оповідаючи, чи пишучи про щось, не повторюйте без потреби слів чи цілих речень. Перевіряйте завжди написане й викреслюйте непотрібні слова.

Вправа 3. Що ще ви помітили зайвого в Іванових словах? Пошукайте.

Чи потрібні в реченні, напр., такі слова: *так що?*

Перепишіть тепер розмову Балбесова з Іваном, викинувши всі повторені й зайві слова.

Вправа 4. Послухайте, як говорять ваші товариші. Чи не вживають вони говорячи якихось зайвих слів, що без них у реченні можна обійтися?

Попросіть товариша, хай він запише ті слова, що ви їх без потреби вживаєте в розмові (напр., *значить, приміром, розумієте*).

Не вживайте в розмові й на письмі зайвих, непотрібних слів, як от:
Вона, значиться, каже мені, що, значиться, я не маю рації.

Прийшов я, розумієте, додому і, розумієте, заснув зразу, — і т. інш.

Вправа 5. Прислухайтесь до товаришів і скажіть, коли найбільше буває в розмові зайвих таких слів, або повторень.

Коли ми говоримо поволі, чи хутко?

Пам'ятайте: коли ми говоримо хутко, мало думаючи про те, що говоримо, або беремо слово, щоб тільки говорити, не маючи чого сказати, тоді вживаємо зайвих слів, повторюємо їх без потреби, плутаємось. Треба завжди продумати наперед те, про що говоритимемо. Написавши якусь роботу, треба її неодмінно уважно переглянути. Речення треба складати короткі, частіше ставити крапки, треба стежити, щоб у реченні не було більше одної думки, не говорити сім раз про одне й т. ін.

Проте, не слід відмовлятися від слова. Якщо ви мало знаєте слів, то навчаючись їх придбаєте.

Вправа 6. Викиньте з цього великого речення зайві слова й розбийте його на кілька малих речень, поставивши після кожного крапку.

Принеси сокиру ту саму, що лежить на колоді, що на дворі, або ні, що я віддав Омелькові з того хутора, збігай до нього й скажи, що сокира, яку я йому дав позавчора, потрібна батькові, дак щоб він віддав її.

Ленінградський.

§ 78. Чистота мови.

КУРКУЛЬ.

Капшук, почувши слово „придком“, здригнувся і почав швидко молитися, з усердям поглядаючи своїм лисячим оком на ікону Івана-воїна, щоб той захистив його своїм мечем. По молитві вийшов в чисту хату через сіни вбиратися до міста.

— І нащо його тягнуто в той „придком“? Заплатив продрозверстки 400 пудів, а за ним недоїмки лічиться ще 800 пудів.

— Треба якось виплутатись з цього, — каже Капшук Горпині:—обов'язково побуваю в аблаката, а потім піду в „придком“. В аблаката, як завсіди, запросять чай пити, значиться треба одягнутися в новий, сукняний піджак і штани гвардейського сукна.

— Розумно придумав,—обізвалася Горпина,—так ото ти в гвардейському сукні підеш в „придком“, щоб ще наклали тисяч дві пудів. Надінь дрантя та скандзюбся, як оті голоштанники-невозможники, то й скинуть і тобі, як їм скидають.

С. Стеценко, „Солодкі штани“

Вправа 1. Прочитайте оповідання „Куркуль“ і підкресліть незрозумілі вам слова.

Вправа 2. Чи зразу ви зрозумієте слова: *придком, аблакат, невозможник*? Напишіть їх правильно; що вони означають?

Вправа 3. Напишіть правильно оці слова, що їх малописьменні часто перекручують: *дилектор, леворуція, дохтур, ке, не, се, партейний, транвай*.

Запам'ятайте: не говоріть ніколи таких слів, яких ви не розумієте. Особливо це стосується чужих слів. Треба насамперед зрозуміти їх, тоді лиш вживати. Не вживайте їх без потреби.

Дбайте за чистоту й правильність своєї мови.

Допомагайте в цьому й товаришам.

НАЙУЖИВАНІШІ СКОРОЧЕННЯ СЛІВ.

арт. — артикул	окр. — округа
арщ. — аршин	п. — пункт
б. або буд. — будинок	п. ф. — поштова філія
вул. — вулиця	р. — рік
г., год. — година	с. — село
гр. — громадянин	саж. — сажінь
гр. гр. — громадяни	с. г. — сільсько-господарський
губ. — губерня	см — сантиметр
див. — дивись	стор. — сторінка
і т. д. — і так далі	т. або тов. — товариш
і т. і. — і таке інше	т. з. — тимчасовий заступник
карб. — карбованець	т. т. — товариші
кв. — квартира	укр. — український
кг — кілограм	ф. — фунт
км — кілометр	хв. — хвилина
кол. — колишній	ц. м. — цього місяця
коп. — копійка	ц. р. — цього року
м. — місто; м — метр	ч. — число
м. м. — минулого місяця	ч. ч. — числа
м. р. — минулого року	§ — параграф
напр. — наприклад	№ — номер

ПРАВОПИСНИЙ СЛОВНИЧОК.

Авжеж	Без'язикий	Випекти, випікати
Агентство	Берег	Виробництво
Аджеж	Битися, б'єшся,	Високий, вищий
Адреса	б'ється, б'ються	Виховувати, вихо-
Американець	Близький, ближчий	вати
Арифметика	Бойовий	Віддаль
Атож	Борозна	Відділ
Багатий, багатший	Боротьба	Від'їжджати
Багатопілля	Братський	Відки
Багатство	Бреніти	Відкіля
Багатший	Будівництво	Відперти, відпи-
Бадилля	Будучина	рати
Бандитський	Будь-який	Відпустка
Бар'єр	Бульйон	Відрізнятися
Батальйон	Буряк	Відродження
Бджола	Бур'ян	Військовий
Безвісний	Бухгальтер	Віконниця
Бездоганний	Бюджет	Вінниця
Беззахисний	Ведмідь, ведмежий	Вісімнадцять
Безбройний	Велетень	Вісник
Безземелля	Весілля	Вітати
Безконечний	Вечірній	В'їжджати
Безкрай	Вечоріти	Вйо
Безіменний	Взаємини	Власник
Безпашпортний	Вибирати	Вовнищина
Безпечний	Виборзький	Волосний
Безпосередньо	Видавництво	В-осени
Безсердечний	Виїжджати	В-останнє
Безсторонній	Вилити, виллєш,	Впродовж
Безхліб'я	виллють	Вражіння
Безцінь	Вимагати	Всесвітній

Вугілля	Двісті	Експлоатація
Вузький, вужчий	Двічі	Електрика
В'язниця	Двохтижневий	Електрифікація
Галичина	Дев'ятдесят	Емігрантський
Гальмувати	Де-інде	Єврей
Ганчар	Де-не-де	Єднання
Гаразд	Дерев'яний	Жалісливий
Гарячий	Десятиріччя	Жандармський
Гвардійський	Джерело	Жартівливий
Героїчний	Джеркотіння	Житлокооп
Гетьман	Джигун	Життєпис
Гіллястий	Джміль	Життєвий
Гіпе	Дзвіниця	Жнець, женці
Гіркий	Дзвінкий	Забагатіти
Глибший	Дзвонити	Забезпечений
Глитай	Дзеркальце	Забирати
Глузувати	Дзига	Забобони
Голівонька	Дзюрчання	Завбільшки
Голубка	Дзьоб	Заввишки
Гордувати	Директор	Завдаток
Горішний	Дитячий	Завдовжки
Гостиниця	Дівчина	Завірюха
Гостинність	Довір'я	Завтовшки
Громадянин	Додому	Завширшки
Губерня	Доїжджати	Загибель
Губерський	Доктор	Загорьований
Гава	Домагатися	Задерикуватий
Гандж	Донеччина	Задзвеніти
Ганок	Доньчин	Задовольнити
Гвалтувати	Допомагати	Заєць
Гвинт	Дорожчий	Заздалегідь
Гзимс	Достоменно	Зазіхання
Гніт	Доччин	Заїжджати
Грата	Дощ	Закордонний
Грунт	Дригати	Залізообробний
Гудз, гудзик	Дрижати	Залізуватий
Гуля	Дріжджі	Замирати
Гуральня	Дужчий	Замість
Двадцятиріччя	Дурнуватий	Запам'ятати
Дванадцять	Европа	Запізно

Запілля	Існувати	Криниця
Запоріжжя	Істик	Кулемет
Заробітчанин	Італійський	Кур'єр
Засмальцьований	Ївга	Курйозний
Застерегти, застерігати	Їжа	Ламати
Західний	Їздити, їжджу,	Латаття
Заціпка	Їздиш	Легкий, легший
Зберегти, зберігати	Її	Ледве
	Їй	Ліворуч
Збирати	Їсти	Лід, льоду
Зблизька	Їхати	Ліхтар
Звісно	Їхній	Лляти, ллѣм, ллють
Зв'язок	Йойкати	Лойовий
Згвалтувати	Йорж	Лукіян
Здоровенний	Кав'яр	Людськість
Здоров'я	Календар	Лямпа
Землевпорядкування	Кам'яний	Льох
З'їсти	Кам'яниця	Мабуть
Зйоржитися	Капосний	Майбутній
Злісний	Кар'єра	Манастир
Зовнішній	Касир	Матеріал
Зозуля	Качан	Мати, з матір'ю
Зокрема	Керівний	Меблі
Зосереджувати	Кешеня	Межигір'я
Зрання	Кільканадцять	Меншовик
Зректися, зрікатися	Кількісний	Мистецтво
Зсихати, зсохнути	Кінець-кінцем	Міжнародний
Зусилля	Кінський	Мільйон
З'являтися	Кінчик	Мільярд
Із-за	Клопотатися	Мірошник
Ілліч	Кобзар	Місцевий
Ілля	Колишній	Місцевком
Ім'я	Колір	Місячний
Іноді	Кольоровий	Міський
Інакше	Копальня	Млосно
Інший	Корисний	Молочниця
Іржа	Корінь	Морквяний
	Кращий	Мрець, мерця
	Кривавий	Мусити, мусиш, мусить, мусять
	Криворіжжя	

М'якшення	Низький, нижчий	Переламати
М'якшити	Ніде	Пересічний
Набирати	Німеччина	Перехресний
Набір	Ніщо	Переустаткування
Навипередки	Нуль	Письменник
Навздогін	Об'єднання	Пияцтво
Навмання	Об'єктивний	Південний
Навчання	Обіддя	Північний
Навшпиньки	Обілляти	Півріччя
Надалі	Об'їжджати	Підбирати
Надволожжя	Обличчя	Підвищувати
Наддніпрянина	Обов'язок	Підгір'я
Над'їжджати,	Об'являти	Підданство
над'їздити	Однаковісінько	Під'їздити
Назустріч	Озброєний	Підпис
Налагоджувати	Околишний	Підприємець
Намагатися	Олівець	Підприємство
Наосліп	Ольжин	Підручник
Наочний	Оренда	Пізній
Напевно	Освітній	Пізно
Нарізно	Отак	Пір'я
Насіння	Отже	Пісний
Натще	Отож	Плугатар
Нашвидку	Офіцер	Повітря
Невинний	Павутиння	Повстання
Невід'ємний	Пайовик	Поганий
Негаразд	Палац	Подвір'я
Недосвідчений	Паличка	Подвоєний
Незабаром	Пам'ятати	Подвоєння
Незаможний	Панський	Поденщина
Незлічений	Папірець	Подорожній
Незмінний	Паризький	Подружжя
Неймовірний	Партійний	Покажчик
Независний	Пасічництво	Поліпшувати
Неписьменний	Пасовисько	Польща
Неприємність	Первісний	Помічник
Неприсутній	Перебирати	Пом'якшати
Несприятливий	Передмістя	Попоїсти
Нещасливий	Передовсім	По-польському
Нещодавно	Приїжджати	Посередництво

Почесний	Роззброїти	Сонце
Пошта	Розілляти	Сонячний
Практикувати	Розкіш	Сонячник
Працівник	Розкривати	Спадщина
Працьовитий	Розлучник	Спершу
Приватний	Розпекти, розпі-	Співробітництво
Привітання	кати	Співчуття
Придніпров'я	Розповісти	Спілчанський
Приємність	Розпродаж	Споконвіку
Призьба	Розстрілювати	Спомин
Приїжджати	Розташуватися	Споміж
Прийдепній	Розшук	Спостерегти, спо-
Приймальний	Роля	стерігати
Принаймні	Рятувати	Справоздання
Природній	Сажень	Сприятливий
Прізвище	Салдат	Старовинний
Прірва	Самотужки	Статечний
Проводир	Свиня	Стаття
Програма	Святкувати	Столітній
Провікт	Секретар	Сторонній
Промисловість	Селянство	Страшений
Просьба	Семилітній	Студентство
П'ятдесят	Серйозний	Суддя
П'ятиріччя	Серце	Сузір'я
П'ятсот	Сибір	Сумісний
Радіо-будівництво	Силовіць	Схилятися
Радісний	Сирітетство	Східний
Раз-у-раз	Сільський	Сховати
Революція	Сімнадцятеро	Сьогоднішній
Реєструвати	Скам'яніти	Сьогорічний
Ремесництво	Скандзюбитись	Телеграма
Реченець	Скінчити	Теперішній
Різниця	Скоїтися	Територіальний
Різдяний	Скопійований	Термін
Різнокольоровий	Славнозвісний	Тисячолітній
Рілля	Слюсар	Ткацтво
Річний	Сльоза	Товариський
Робітництво	Сміх	Тодішній
Родинний	Сновигати	Торішній
Розв'язувати	Совісний	Трамвай

Тремтіти	Улітку	Цукор
Тривати	Умирати	Цяцька
Тривожний	Уночі	Часто-густо
Тричі	Уперше	Червоний
Трудящий	Упродовж	Чернігівщина
Трьохденний	Уранці	Чесний
Трьохпілля	Уряди-годи	Чеський
Туреччина	Усесвітній	Четвер, четверга
Тутешній	Усний	Четвертий
Убрання	Утекти, утікати	Численний
Увесь, уся, усе	Утретє	Чоловік
Увечері	Утрьох	Чотири, чотирьох
Увійти	Учорашній	Чужоземний
Увиходити	Ущерть	Шведський
Увічливий	Фейлетон	Швець, шевця
Уволю	Французький	Шевство
Угноєння	Хабарництво	Шиття
Удвоє	Хазяїн	Шия
Удень	Хазяйнувати	Шіснадцять
Удівець	Харківщина	Шістдесят
Удруге	Хатній	Шістсот
Уживання	Хижацький	Шкідний
Узбережжя	Хлоп'ячий	Штучний
Узбровний	Хмельниччина	Щасливий
Узграниччя	Холера	Щастя
Уздовж	Хутір	Що-місяця
Узимку	Цвях	Щомісячний
Узлісся	Цегельня	Юр'ївна
Українізація	Циркуль	Яблуко
Улаштувати	Цитрина	Ябчня

СЛОВНИК МАЛОЗРОЗУМІЛИХ СЛІВ.

Аванга́рд — передова частина армії, або-ж громади чи класи.

Ава́нс — завдаток у рахунок платні.

Аванту́ра — легковажна, непевна справа.

Авди́торія — кімната, де читають лекції; можна назвати й самих слухачів якоїсь лекції чи доповіді авдиторією.

Авни́ціон — прилюдний продаж майна.

Автоно́мія — право якоїсь країни до самоврядування.

А'втор — особа, що написала книжку, чи взагалі якийсь твір.

Авторитетний — впливовий.

Аге́нт — особа, що чинить з доручення якоїсь особи, або установи.

Агіта́ція — поширювання якої-небудь думки серед людей.

Агітува́ти — поширювати серед громади які-небудь думки й закликати її до певних учинків.

Агра́рний — земельний.

Агроно́м — фахівець, що розуміється на сільському господарстві.

Адвока́т — судовий оборонець.

Адміністра́ція — керівні особи в установі.

Адре́са — точне зазначення імені, прізвища та місця перебування.

Аеродро́м — майдан, на який спускаються та з якого злітають літаки.

Аеропла́н — літак, апарат до літання.

Акаде́мія — 1) вища школа (напр., Сільсько-Господарська Академія), 2) найвища наукова установа, що дбає за розвиток науки

або мистецтва (напр., Українська Академія Наук).

Активний — діяльний; той, хто бере завжди участь у справах.

Акци́з — податок на вироби широкого споживання (сірники, цукор, гас).

Ама́тор — прихильник (на книжки, радіо, то-що).

Амбула́торія — лікарня для таких хворих, що приходять.

Апеля́ція — скарга вищій установі на нижчу. В ній просять переглянути справу, що її нижча установа на думку зацікавленої особи розв'язала неправильно.

АРК — Англо-Радянський Комітет одности.

А'рмія — військо.

Арсенал — збройовня; місце, де виробляють і переховують військову зброю.

Арте́рія — кровоносна жила в тілі людини й тварини.

Арти́ль — товариство об'єднаних для спільної праці осіб.

Ба́за — основа, підвалина.

Банті́на — поперечний балок між кроквами.

Барика́да — загорода впоперек вулиці з землі, дерева, то-що для боротьби з військом.

Басей́н — водозбір; місцевість, якою тече річка з допливами.

Бе́рковець — десятипудова вага.

Буржуа́зія — класа в капіталістичному суспільстві, що володіє засобами продукції (фабриками, машинами).

Вагонетка — маленький вагон на залізницях, на якому перевозять всякі матеріали та струменти

Верстат — прилад, або машина, призначена для якогось майстерства (ткати, друкувати, стругати, то-що).

Виш — вища школа (інститут, технікум).

Вукопспілка — Всеукраїнська Кооперативна Спілка.

ВУЦВК — Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

Гвардія — одібране найкраще військо, що перебуває в столиці; червона гвардія — перші озброєні частини більшовиків у Росії після Жовтневого перевороту 1917 р.

Гімн — урочиста пісня, що виявляє національну, або класову ідею.

Гірняк — піч, де розпикають залізо та інші метали за допомогою роздмухування.

Грамофон — прилад, що передає раніш записані звуки — розмову, співи, музику.

Гіта — завод, де роблять скло.

Дата — день, місяць, рік, що ставиться на документах і листах.

Декларація — урочисте оголошення до загального відому.

Декрет — постанова вищої державної влади (Раднарком).

Делегат — уповноважений представник якої-небудь організації чи колективу.

Демонстрація — прилюдний вияв думок у якійсь справі з заявою про свої вимоги.

Диктатура — необмежена влада одної класи.

Диктатура пролетаріату — необмежена й тверда влада робітничої класи, що має на меті придушити опір буржуазії та встановити комуністичний лад.

Динаміт — сильна вибухова речовина, що нею, напр., підривають скелі.

Директор — головний керівник установи чи підприємства.

Дискусія — обмін думками в якійсь справі — або усно (на з'їздах, зборах, нарадах), або на письмі (в газетах, журналах).

Дисциплінованість — покірність визначеним вимогам.

Дніпростан — Дніпрова Електрична Станція.

Економіка — господарський лад.

Економія — 1) великий панський масток; 2) уміння перевести якусь справу з найменшою витратою сил, енергії, грошей.

Експлуатація — розроблення якогось природного багатства.

Експорт — вивіз товарів за кордон.

Екстерн — учень, що складає іспит при школі, не слухавши лекцій.

Журнал — 1) денник, книга, куди записують нотатки, розпорядження, то-що, 2) періодичне видання, що виходить через певний термін (тиждень, 2 тижні, місяць).

Золотопогонник — офіцер царської Росії, денкинець.

Імперіалістичні держави — держави, що визискують відсталіші, слабші держави (Англія, Японія).

Імпорт — довіз товарів із-за кордону.

Індустрія — машинова промисловість.

Індустріялізація — поширення машинової промисловості на ті галузі, де її або зовсім не було, або вона слабо розвинена, напр., на сільське господарство.

Інтелігенція — особи, що віддані розумовій праці; це є проміжна група між пролетаріатом та буржуазією.

Інтенсивно — напружено.

Інтернаціонал — міжнародна політична спілка соціалістичних робітничих організацій.

Капітал — засоби й знаряддя продукції або гроші в тому разі, коли їхні власники вживають їх,

- щоб одержати нетрудовий прибуток, використовуючи найману працю.
- Капіталізм** — суспільний лад, за якого існує приватна власність на засоби виробництва й визиск найманої робочої сили.
- Капіталіст** — власник капіталу, тих засобів продукції, якими він визискує робітників.
- Каталог** — абетковий переважно список книжок, картин.
- Квартал** — діляниця, частина міста, року.
- Кілограм** — міра ваги — $2\frac{1}{2}$ ф.
- Кілометр** — міра довжини — 469 сажн.
- Класа** — 1) частина суспільства, що має однакові засоби існування (робітнича класа), 2) кімната, де вчиться група учнів.
- Клуб** — місце зібрань громадян для культурно-освітньої роботи та розваг.
- Кокс** — паливо, що його одержують з кам'яного вугілля, випалюючи його без припливу повітря.
- Колективно** — спільно, гуртом.
- Комерційний** — торговельний.
- Комінтерн** — III Комуністичний Інтернаціонал.
- Комісаріят** — вища державна установа в Радянських республіках, на чолі якої стоїть повноважна особа — комісар.
- Комісія** — група осіб, виділена на зборах, щоб обмірковувати яку-небудь справу, або керувати нею.
- Комітет** — рада з уповноважених осіб, що обмірковує яке-небудь питання, або керує якоюсь справою. **Комітет партії** — керівний орган партії.
- Комсомол** — Комуністичний Союз Молоди.
- Комунар** — учасник Паризької Комуні 1871 року.
- Комуніст** — член Комуністичної партії.
- Комуністична партія** — революційна партія робітничої класи, що стоїть на чолі революційного руху в усіх країнах.
- Комунізм** — суспільство без приватної власності, без визиску людини, без клас і держави.
- Конгрес** — з'їзд представників яких-небудь державних, громадських, або партійних організацій.
- Конспект** — коротенький писаний зміст книжки чи статті.
- Контрб** — установа, що веде орг.-господарчі справи якого-небудь підприємства.
- Конференція** — зібрання уповноважених осіб, на яких обмірковують які-небудь важливі питання.
- Концесія** — оренда державного підприємства.
- Кооперація** — співробітництво приватних товариств (кооперативів), організованих з господарчою метою.
- Корпус** — окрема будівля, окрема частина війська.
- Крах** — руїна, банкрутство.
- Кредитувати** — давати позику.
- Кріза** — тяжкий переходовий стан, гострий перелом (у політичному, чи в господарчому житті).
- Критика** — цінування гарних речей і хиб якої-небудь речі.
- Лабети** — лапи.
- Леміш** — частина плуга, що ріже землю.
- Лідер** — керівник політичної партії.
- Ліквідація** — остаточне припинення діяльності або роботи якоїсь установи або організації.
- Ліннеп** — ліквідація неписьменности.
- Лотки** — корито у млані, яким тече вода.
- Маніфест** — урочисте оповіщення влади чи політичної партії про якусь важливу подію або постанову.
- Маса** — 1) сила, безліч, 2) широкі маси — широкі верстви народу.

Мітинг — народне зібрання громадського чи політичного характеру.

Модр — Міжнародна організація допомоги жертвам Революції.

Монополія — виключне право продавати чи готувати які-небудь товари.

Мотор — двигун; машина, що є джерелом механічної роботи. Він дає рух автомобілям, трамвайним вагонам і т. п.

Наркомзовнішторг — Народний Комісаріят Зовнішньої Торгівлі.

Наркомпоштєль — Народний Комісаріят Пошти та Телеграфу.

Нація — сукупність людей, об'єднаних спільним життям, одною мовою, територією й економічними зв'язками.

Норма — точна міра, правило, зразок.

Об'єктивний — безсторонній.

Окупація — захоплення ворожої землі підчас війни і встановлення там своєї влади.

Опозиція — опір групи меншості в партії чи в установі, що бореться з більшістю.

Орган — 1) частина тіла, що виконує якусь роботу; 2) знаряддя, засіб, посередник зносин між особами, урядом, суспільством (адміністративні органи, газети і т. і.).

Організація — група людей, що має спільну справу, або мету.

Організм — уся сукупність частин цілого з одною метою.

ОРПС — Окружна Рада Професійних Спілок.

Офіційний — урядовий, службовий.

Павільйон — оздобна будівля, призначена чи для виставок, чи для відпочинку.

Паразит — дармоїд.

Парламентаризм — державний лад, за якого парламент (законодавчі збори народних представників) відіграє велику роль.

Партія — класова організація людей, що ставить своїм завданням

одну мету — або повалити владу й захопити її до своїх рук, або зміцнити її.

Пасивність — бездіяльність.

Плантація — поле, засіяне рослинами, що потребують особливого догляду (буряки).

Плєнум — засідання, на якому присутній увесь склад членів.

Політемігрант — людина, що мусила залишити рідний край з політичних причин.

Політура — розчин ясних смолистих речовин у спирті; вона надає гарний вигляд дереву, відтіняючи його породи.

Поппувати — викачувати.

Працевдавець — установа чи особа, що дає працю.

Прес — гніт; прилад, за допомогою якого щось гнітять.

Примара — привид.

Програма — 1) вимоги, що їх ставить яка-небудь політична партія, 2) вимоги, що треба знати з якоїсь науки.

Пролетаріят — клас в капіталістичному суспільстві, що живе з продажу своєї робочої сили капіталістам за заробітну платню меншу від вартості виробленого продукту.

Пропозиція — внесення.

Пропелєр — гвинт літака, що йому надає руху мотор.

Професійна спілка — об'єднання, група робітників, що працюють з одного фаху, щоб захищати свої інтереси (спільні) й підвищувати свій культурний рівень.

Процєс — така зміна явищ, коли одно спричиняє друге.

Рационалізація — застосування науки в промисловості, сільському господарстві, то-що, щоб поліпшити їх.

Революція — швидкий, радикальний переворот у політичному чи суспільному ладі.

Регулярний — правильний, рівномірний.

Рес'єстр — список яких-небудь речей.

Республіка — держава, в якій найвища влада належить народові.

Реформа — зміна державного ладу законодавчим порядком.

Різа — нива (відмежований шмат поля).

Саботаж — навмисне відмовлення від роботи.

Санаторія — лікарня для довгого перебування хворих, що міститься в сприятливому що-до підсоння оточенні.

Сантиметр — сота частина метра.

Симпатія — співчуття, прихильність до кого-небудь.

Соціалізм — наука про суспільний лад, за якого має бути громадське виробництво, справедливий розподіл продуктів між виробниками, не буде панів і пригноблених.

Соціальний — громадський.

СРСР — Союз Радянських Соціалістичних Республік.

Стихийний — несвідомий, неорганізований.

Стихія — 1) сліпа сила природи; 2) суспільне оточення (напр., дрібнобуржуазна стихія).

Страйк — відмовлення робітників працювати.

Тактика — спосіб діяльності.

Телеграф — прилад, що ним швидко передають повідомлення на велику віддаль за допомогою умовних значків.

Телефон — прилад, за допомогою якого розмовляють на велику віддаль.

Територія — простір, земля, країна.

Техніка — система засобів та способів, яких уживають в якому-небудь ремесстві, мистецтві, то-що.

Тираж — кількість примірників, у якій друкують книжку чи газету.

Транктор — новітня сільсько-господарська машина, що нею молотять, перевозять вантажі, то-що.

Транспорт — перевіз товарів.

Тред-юніон — робітничі спілки в Англії.

Тунель — прохід під землю.

Турбіна — водяний двигун.

Університет — вища школа.

Факультет — відділ університету, чи іншої вищої школи.

Федерація — об'єднання кількох унутрішньо-самостійних держав під вищою центральною владою.

Філія — відокремлений відділ установи.

Флота — сукупність військових або торговельних пароплавів (повітряна флота — сукупність аеропланів).

Хроніка — відділ у газеті, де містять відомості про різні події з місцевого життя.

Царат — державний лад, за якого цар має необмежену владу.

Цех — робітники одного фаху на виробництві (ливарний цех, ковальський і т. і.).

Циліндр — валець.

Цитата — чужі слова (з якогось автора), що їх точно наводять в книжці.

ЦК — Центральний Комітет партії або професійної спілки.

Чересло — частина плуга, що відрізує скиби землі.

Юридичний — правовий, заснований на законі.

ЩО ДЕ В КНИЗІ ШУКАТИ.

- | | |
|--|---|
| Абетка § 11. | Кома §§ 44 (при перелічуванні), 49 (при повторюванні), 68 (при кл. словах). |
| Адреса § 6. | Корінь слова § 48. |
| Анкета § 32. | Крапка §§ 2, 3, 18. |
| Апостроф §§ 41, 54. | Лапки § 65. |
| Велика літера § 2, 5, 6, 12, 17, 18, 32. | Літера §§ 10, 13, 15, 16. |
| Виразне читання §§ 3, 22, 38. | Лист § 12. |
| Вірчий лист § 29. | Наголос §§ 22, 27. |
| Вірш § 5. | Наросток § 50, 64. |
| Газета § 19. | Переніс слів §§ 9, 26, 42. |
| Голосівка §§ 13, 20, 24, 26. | План §§ 51, 55. |
| Двокрапка §§ 58 (при переліку), 65. | Приросток §§ 49, 53. |
| Заголовок §§ 12, 51. | Реєстр § 14. |
| Закінчення §§ 47, 52, 60, 61, 67, 68, 70, 74. | Речення §§ 1, 22, 32 (речення-питання), 74. |
| Заява § 18. | Розділка (риска) §§ 9, 23, 65. |
| Звук §§ 10, 13, 15, 16, 24, 28, 29 | Розписка § 25. |
| (е), 30 (и), 31 (о) (ненаголошені), 34, 36, 39 (о, е—і), 42 (довгі), 56 (випадіння). | Склад §§ 8, 9, 13, 27 (наголошені і ненаголошені), 39 (закр.). |
| Знак м'якшення §§ 25, 52, 60. | Скорочення слів §§ 17, 18, 23. |
| Знак оклику § 35. | Слово §§ 4, 22, 36 (слово-часточка), 37 (службові), 46, 47 (зайві). |
| Знак питання § 32. | Шелестівка §§ 13, (пом'якшені 24, 26), 42 (подвоєння). |
| И § 20. | |
| І § 20. | |
| Каталог § 12. | |
| Книжка § 7. | |

ОГЛАВ ОПОВІДАНЬ ТА СТАТЕЙ

1. Завод	5
2. На заводі. <i>З чит. «Наше Государство»</i>	7
3. На фабрику. <i>З журн. «Геть Неписьм.» 1925 р. № 3—4</i>	7
4. Паротяг ч. 100. <i>З читанки «В стрічє свободного труда»</i>	8
5. Робітницька пісня. <i>П. Дюпон (переклад Грабовського)</i>	10
6. Наші природні багатства	11
7. Шахтар. <i>М. Чернявський</i>	15
8. На копальні. <i>З читанки «Веселка»</i>	16
9. Значення кам'яного вугілля	17
10. Торф	18
11. Нафта. <i>М. Калінін</i>	21
12. Руда. <i>За Вернашевським та Звягінцевим</i>	24
13. В тунелі. <i>За Келерманом</i>	25
14. Металопромисловість	26
15. Уживання заліза	27
16. Машиновий відділ	31
17. На панських плантаціях. <i>О. Смісаренко</i>	33
18. Початок цукрової промисловости	35
19. Як запровадити індустріалізацію України	37
20. Гудки. <i>Гастев</i>	39
21. Дніпрельстан	40
22. Дніпрельстан. <i>Гр. Косяченко</i>	41
✓ 23. Підвищення продукційности праці. <i>О. Риков</i>	42
24. З п'ятирічного плану розвитку промисловости СРСР. <i>«Правда»</i>	43
25. Завдання промисловости. <i>Куйбишев</i>	44
26. Машиною. <i>І. Кулик</i>	46
27. Чому робітники організуються в професійні спілки. <i>О. Баранович</i>	50
28. Чому спілка об'єднує лиш найманих робітників	52
29. Червона книжечка. <i>За В. Чубом</i>	53
30. Нові форми господарювання	56
31. Хлібороб. <i>І. Сенченко</i>	57
32. Заклик. <i>В. Чумак</i>	58
33. Ленін та селянство. <i>За В. Карпинським</i>	59
34. Досвід скупчення земель бідноти	60

35. Село. <i>А. Панів</i>	61
36. Порада хліборобів	63
37. Гей, бики. <i>С. Руданський</i>	64
38. Рідне поле. <i>Г. Чупринка</i>	67
39. Урочистий день. <i>Дудоров</i>	67
40. Ціни на хліб і товари. <i>В. Фомицький</i>	69
41. Справоздання правління кооперативу на зборах	69
42. Міжнародний день кооперації	71
43. Зовнішня торгівля. <i>За Г. Кривченком</i>	72
44. Залізниця УСРР. <i>Соколовський</i>	75
45. Повітряні шляхи. <i>А. Касяненко</i>	76
46. Державний зв'язок. <i>За А. Вишневецьким</i>	77
47. До сонця. <i>В. Підмогильний</i>	78
48. Шахтар. <i>С. Черкасенко</i>	79
49. Безробітний. <i>А. Тесленко</i>	82
✓ 50. На полі в-осени. <i>В. Ленкий</i>	83
51. Початок Компартії	85
52. 1905 рік. <i>З чит. «Червоне слово»</i>	85
53. Страйк. <i>А. Рінка</i>	87
54. Ленін про себе	88
55. Кривава розправа. <i>І. Кадашників</i>	89
56. Почалось. <i>Я. Окунев</i>	90
57. Розвиток революції 1917 р. <i>За Равичем-Черкаським</i>	91
58. Жінка і павук. <i>С. Пилипенко</i>	93
59. Жовтень на селі. <i>Н. Карпов</i>	95
60. З резолюції Петроградської Ради	96
61. Влада Радам. <i>З Ленінської відозви 1917 р.</i>	97
✓ 62. Робітники та селяни — спільники в боротьбі й будівництві. <i>В. Чубар</i>	99
63. Дмитро. <i>І. Сенченко</i>	100
64. СРСР — маяк пригноблених народів. <i>З читанки «Червона Зброя»</i>	101
65. Права народів у СРСР	102
66. Національна політика на Україні	103
67. Що дала Жовтнева Революція жінці-робітниці	105
68. Депутат. <i>Л. Я.</i>	107
69. Гей, шановная громада. <i>І. Сенченко</i>	108
70. Як утворено Червону Армію. <i>А. Т.</i>	109
71. До машини треба письменного	111
72. За букварі. <i>Д. Ведний, переклад М. Терещенка</i>	112
73. Тов. Ленін про ліквідацію неписьменности	113
74. Вчитися, вчитися, вчитися. <i>Ленін</i>	115
75. Заповіді здоров'я	115
76. Що таке пролетарський суд	117
77. СРСР і капіталістичні держави. <i>За Літвіновим</i>	119
78. Готуються до війни. <i>З чит. «Червона Зброя»</i>	121
✓ 79. Завдання Комінтерну. <i>Із маніфесту I Конгресу Комінтерну.</i> 124	
80. Свято боротьби та перемоги. <i>Г. Петровський.</i>	127

81. Англійська Генрада і одність профруху. <i>З газ. «Пролет. Правда»</i>	129
82. Молодь і революція	132
83. Відозва. <i>З відозви Президії Київ. ОРПС</i>	133
84. Звіт українського ЦК МОДР'у на Окружній Конференції Київщини	134
85. Пролетарське щастя. <i>З читанки «Молот і Плуг»</i>	137
86. Мучитель. <i>За П. Арським</i>	137
87. Куркуль. <i>С. Стеценко</i>	139

О Г Л А В.

Передмова	3
1. Речення. Списування	5
2. Крапка. Велика літера на початку речення	6
3. Зниження голосу на крапці	7
4. Слово	8
5. Велика літера у віршах	10
6. Велика літера в назвах. Адреса	11
7. Знайомство з книгою	13
8. Склад	15
9. Переніс слів	17
10. Звук. Літера	18
11. Абетка	19
12. Каталог. Лист про передплату	19
13. Голосівки й шелестівки	21
14. Реєстр. Зшиток незрозумілих слів. Правописний словничок	23
15. Г	24
16. ДЗ, ДЖ	25
17. Скорочення слів — назов республік, вищих установ, організацій та інш.	26
18. Скорочення часто вживаних слів	27
19. Знайомство з газетою	29
20. І—И	31
21. Повторення §§ 1—20	33
22. Головне слово в реченні	35
23. Скорочене письмо числових слів	37
24. Є, Ї, Ю, Я	37
25. Ї. Розписка	40
26. ЙО, ЇО	42
27. Наголос у слові	44
28. Ненаголошені звуки	46
29. Ненаголошене Е. Вірчий лист	47
30. Ненаголошене И.	49
31. Ненаголошене О.	49
32. Знак питання. Анкета	50
33. Повторення §§ 20—31	53
34. Звук і літера Р	56
35. Знак оклику	57
36. Чергування У—В, І—Й	59

37. Службові слова. Телеграма	61
38. Виразне читання	64
39. Чергування О та Е з І	67
40. Сполучення ЧН і ШН	69
41. Апостроф	71
42. Довгі шелестові звуки. Лист	72
43. Вживання словника	75
44. Кома. Кома при перелічуванні	77
45. Повторення §§ 32—44	78
46. Змінні й незмінні слова	79
47. Основа слова, закінчення	81
48. Корінь слова	82
49. Приросток. Кома при повторенні слів	83
50. Наросток	84
51. Як готуватися складати план. Відповіді на запитання. Заго- ловки	85
52. -СЬКИЙ, -ЗЬКИЙ, -ЦЬКИЙ, -СЬКО	88
53. Приrostки: З (С), РОЗ, БЕЗ	89
54. Апостроф по приростках	90
55. Новий рядок. План до тексту	91
56. Сполучення СТН, СТЛ, ЗДН, ЖДН	95
57. Самостійне складання статті. Н перед Ж, Ч, Ш, Щ, -СЬКИЙ	96
58. Двокрапка перед перелічуванням	97
59. Складання оповідання за прикладом прочитаного	100
60. -ТЬСЯ	101
61. -ШСЯ. Допис до газети	103
62. Повторення §§ 46—61	105
63. Кома при кличних словах	107
64. Наросток -УВА, -ЮВА	109
65. Чужа мова. Лапки. Риска	111
66. Цитата	113
67. Закінчення -ОЇ, ЙІ	115
68. Закінчення -ОЮ, ЕЮ. Короткий зміст прочитаного	117
69. Складання доповіді	119
70. Складання доповіді. Закінчення: УТЬ, ЮТЬ, АТЬ, ЯТЬ.	121
71. Конспектування	124
72. Запис прочитаного	127
73. Складання протоколів	129
74. Закінчення -ШИЙ, -ІШИЙ, -ЩИЙ, -ЖЧИЙ. Відозва	132
75. Складання звіту	134
76. Повторення §§ 63—75	135
77. Зайві слова в реченні	137
78. Чистота мови	139
79. Найуживаніші скорочення слів	141
80. Правописний словничок	142
81. Словник незрозумілих слів	148

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Правління: ХАРКІВ, вул. К. Лібкнехта, 31.

**По всіх філіях та книгарнях Держвидаву
є така література з лікнепу.**

Мова. Читанки.

Артемова, В., Грабенко, В., Таран, В., Слабченко, Д.—До нового життя. Читанка для підлітків шкіл політосу. УПО. 227 стор., ц. 75 к.

ДНМК НКО УСРР по секції політосвіти ухвалив до вжитку як підручник для шкіл підлітків політосу.

Малеча, Н. і Войків, І.—Робоча книга з української мови. Для шкіл політосвіти першого ступеня, для гуртків нижчого технічного персоналу та самоосвіти. 152 стор., ц. 45 к.

ДНМК НКО та ЦМК УПО ухвалили до користування як підручник для шкіл першого ступеня (малописьменних) і дозволили для гуртків самоосвіти.

Побідаленко, М. і Плаксін, А.—Червоні квіти. Буквар для підлітків. З методичними увагами. З малюнками. 96 стор., ц. 15 к.

ДНМК НКО УСРР по секції політосвіти рекомендував як підручник для лікпунктів дорослих.

Червоний прапор. Буквар. Видання дев'яте, перероблене. З методичними увагами. З малюнками. 80 стор., ц. 14 к.

ДНМК НКО УСРР по секції політосвіти рекомендував як основний підручник для лікпунктів дорослих.

Якимчук, Л.—Широким кроком. Читанка для дорослих. 576 стор., ц. 1 крб. 20 к.

ДНМК НКО УСРР по секції політосвіти ухвалив до вжитку як підручник для шкіл малописьменних першого ступеня.

Російською мовою.

Машина—сила. Букварь рабочего. Второе переработанное издание под редакцией Ц. М. Подгорненской. 96 стр., ц. 5 к.

Рекомендовано Методологическим Комитетом Главполитпросвета УССР, как обязательное пособие для городских пунктов по ликвидации неграмотности.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНИЙ ВІДДІЛ

Харків, 2-й Радянський пров., 2.

**ФІЛІЇ ТА КНИГАРНІ ДВУ ПО ВСІХ ОКРУЖНИХ ТА
ЗНАЧНІШИХ МІСТАХ УСРР.**

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Правління: ХАРКІВ, вул. К. Лібнехта, 31.

Математика.

Коган, І. і Маранц, М.—Робоча книжка з математики для шкіл політосвіти І-го ступеня (малописьменних), 280 стор., ц. 1 крб. 25 к.

ДНМК НКО дозволив до вжитку як підручник для шкіл політосвіти І-го ступеня (малописьменних).

Методична література.

Івановський А.—Лікнеп і політосвітробота. 20 стор., ц. 25 к.

ДНМК НКО УСРР по секції політосвіти дозволив до вжитку як по-сібну книжку для вчителів лікнепу.

Коршиков, А., Ришков, В., Хотинський, Є.—Початки світорозуміння. Довідник з природознавства для ліквідатора не-письменности. З малюнками. 202 стор., ц. 1 крб. 45 к.

Держнаукметодком по секції політосвіти дозволив уживати як по-радник для вчителів шкіл лікнепу.

Методичний лист до переведення районних курсів-конфе-ренцій ліквідаторів неписьменности. 20 стор., ц. 25 к.

Порадник до перепідготовки й самопідготовки ліквідаторів неписьменности. 140 стор., ц. 70 к.

Центральний Методком Головополітосвіти УСРР рекомендував як підручник для перепідготовки й самопідготовки робітників лікнепу.

Порадник до самопідготовки робітників лікнепу (курси лікнепу вдома). Вид. друге, перероблене. 104 стор., ц. 40 к.

ДНМК НКО УСРР по секції політосвіти рекомендував до вжитку як поради́к для робітників шкіл лікнепу.

Поштові відділи Держвидаву надсилають післяплатою **кожну книжку** всіх видавництв СРСР.

Пересилання й пакування на всі замовлення провадиться **коштом Держвидаву**, коли замовлення більш ніж на 1 крб. і наперед оплачується готівкою.

Замовлення надсилати на такі адреси:

Харків, вул. Першого Травня, № 17. Поштовий відділ ДВУ.

Київ, вул. К. Маркса, № 2. Поштовий відділ ДВУ.

Одеса, вул. Ласалія, № 33 (Пасаж). Поштовий відділ ДВУ.

Дніпропетровське, просп. К. Маркса, № 49. Пошт. відділ ДВУ.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНИЙ ВІДДІЛ

Харків, 2-й Радянський пров., 2.

ФІЛІ ТА КНИГАРНІ ДВУ ПО ВСІХ ОКРУЖНИХ ТА
ЗНАЧНІШИХ МІСТАХ УСРР.



Ціна 70 к

4,68 (1986)
3837



ПО ВСІХ ФІЛІЯХ ТА КНИГАРНЯХ
ДЕРЖАВНОГО ВИДАВНИЦТВА УКРАЇНИ
Є ТАКА ЛІТЕРАТУРА

**СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВО.
ІСТОРІЯ.**

Лозовик, Г. — Історія громади.
Ч. II. Культура доби бронзи та заліза.
(Стародавній Схід і античний світ). Підруч-
ник для профшкіл, робфаків та маркстурт-
ків. 279 стор., ц. 1 крб.

Яворський, М. — Історія Украї-
ни в стислому нарисі. 336 стор.,
ц. 1 крб. 50 коп.

ДНМК ухвалив до вжитку як по-
сібник для профшкіл та робфаків і по
бібліотеках учителя та учня.

МОВА. ЧИТАНКИ.

Йогансен, О. та К. — Підручник
німецької мови, 104 с., ц. 1 к. 10 к.

ДНМК НКО дозволив до вжитку
як підручник для хемічних профшкіл
і як посібник для профшкіл.

Панченко, М. — До перемоги.
Читанка. Ч. I. Видання третє, виправлене
й значно доповнене. 485 стор., ц. 75 коп.

Теж. Ч. II. 366 стор., ц. 50 коп.

Методком Наркомосвіти УСРР ре-
комендував для старших груп установ
соцвиху, шкіл фабзавуча, робфаків,
клубів, сельбудів, курсів українознав-
ства по державних установах УСРР
і т. инш.

Трохименко, М. і Буйний, К. — Ро-
боча книжка української мо-
ви. Частина друга. Синтакс та техніка

письмової мови. Для робітничих шкіл
II ступеня, радпартшкіл, робфаків та проф-
шкіл 154 стор., ц. 75 коп.

ДНМК НКО УСРР по секції по-
літосвіти дозволив до вжитку як ро-
бочу книжку для робітничих шкіл
підвищеного типу, як підсобну книжку
для робфаків, профшкіл та для РПШ.

МАТЕМАТИКА.

Кіселев, А. — Елементарна гео-
метрія. 336 стор., ц. 1 крб. 60 коп.

ДНМК НКО дозволив до вжитку
як посібник для заочного педвузу та
для профшкіл.

СВІТОЗНАВСТВО, ФІЗІОЛОГІЯ.

Драпалюк, С., д-р. — Людина, як
машина. (Фізіологія та гігієна праці).
192 + II стор., ц. 1 крб.

ДНМК НКО УСРР по секції про-
фесійної освіти дозволив до вжитку
як підручник для шкіл робітничої мо-
лоди.

Російською мовою.

Крокос, В. — Миропведение. Ру-
ководство для совпартшкіл и рабфаків.
Ч. I. Небо. 196 стр., ц. 50 коп.

Методкомом Главпрофобра допуще-
но в качестве пособия для рабфаків
и массовых профшкіл.

Н. Малеча і І. Бойків РОБОЧА КНИГА

ДВУ

Н. МАЛЕЧА і І. БОЙКІВ

РОБОЧА КНИГА З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Львів. Бібліотека
АН УРСР

Поштові відділи Держвидаву надсилають післяплатою кожну книжку
як власного, так і всіх видавництв СРСР.

Пересилання й пакування на всі замовлення коштом Держвидаву, коли
замовлення більше ніж на 1 крб. і наперед оплачується готівкою.

Замовлення надсилати на такі адреси: 1. ХАРКІВ, вул. 1-го Травня, № 17,
поштовий відділ ДВУ. 2. КИЇВ, вул. К. Маркса, № 2, поштовий відділ ДВУ.
3. ОДЕСА, вул. Ласаля, № 33 (Пасаж), поштовий відділ ДВУ. 4. ДНІПРО-
ПЕТРОВСЬКЕ, просп. К. Маркса, № 49. Поштовий Відділ ДВУ.

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

6532